

Abô Mavi atu ba Luk hato Abô môṇ

Luk hato kapyà êntêk. Yani ma anyô loṇ buyaṇ ma miṇ Israel te ami. Yani ma dokta te ma Pol anêṇ anyô môlô. Yanida ma miṇ hayê Yisu ami, ma donṭom hanaṇ abô haviṇ ṇê nômbêṇ atu ba bôk êyê Yisu hathak malenṇ.

Yani hato kapyà êntêk hadêṇ anyô bêṇ Tiapilus. Tiapilus ma anyô Lom te. Tiapilus miṇ bôk hayê pik atu Yisu hamô ba haveṇ ami. Ba intu Luk hawasa bêṇ anôṇ. Luk lahaviṇ Tiapilus eyala abô avanôṇ esak malêla takatu ba Yisu hanaṇ ba hadum. Ba intu hato hathak malêla takatu habitak vêm ka evathu Yisu hi aleba hayô waklavôṇ hathak leṇ ba hi. Aêṇ iyom ma Luk hik thô nena Yisu miṇ halêm ek nêṇ ṇê Israel iyom bulubiṇ ami. Mi, halêm ek nêṇ ṇê Israel lôk ṇê loṇ buyaṇ bulubiṇ imbiṇ. Luk halam Yisu nena, “Anyô Anêṇ Nakaduṇ” bêṇ anôṇ.

Hato kapyà êntêk hadêṇ 60 mena 70 AD la. Ma haveṇ yam ma hato kapyà Aposel haviṇ.

Abô môṇ

¹ *Anyô bêṇ Tiapilus, avômalô bêṇ anôṇ eto kapyà hathak nôṇ takatu ba bôk hik anôṇ hêk yêlô malêvôṇ.

* 1:1: Ap 1:1

² Thêlô eto abô hatôm atu ba anyô vi êyê Yisu hadum ba hanañ. Nê êñ êmô hatôm Wapômbên anên nê ku ek enañ abô hadên avômalô.

³ Aên ba yalenmavi anôn ba yahato kapyâ êntêk hadên o hathak nô m takên ek malê nena yada yahadum ku bên anôn ek yahanañ hik abô takên lin hathak Yisu anên ku sapên ek yenañ abô êñ imbitak êtôm loho mavi.

⁴ Yahato abô takên ek nê m o sa ek oyala abô takatu ba bôk holañô, êñ ma abô avanôn.

Anêla hayô ek Sekalaia

⁵ Sêbôk atu ba Kin Helot hayabin avômalô Judia ma anyô habôk da te hamô ba anên athên nena Sekalaia. Yani hadum ku habôk da havin nê ôdôn atu ba inin athên nena Abiya. Ma yanavi Elisabet habitak anên Alon anên limi havin.

⁶ Thai êmô thêthôn mavi hêk Wapômbên ma, ma ethak esopa abô balabuñ lôk Anyô Bên anên abô sapên ba inin kambom mi.

⁷ Ma donjom Elisabet ma avi yamu ba intu thai avômena mi, ma êmô aleba eyalôv.

⁸ Wak te ma ôdôn Abiya inin waklavôn nindum ku êmô unyak mathên. Ma etak Sekalaia ek indum ku êñ.

⁹*Thêlô esopa nê êbôk da inin kobom ba ibi valu ek nêgê nena opalê intu tem imbitak êyô Anyô Bên anên unyak mathên ba ni ek êmbôk kamun ôv mavi. Êñ ma Sekalaia anên athên habitak ba yani hi Wapômbên anên unyak ek êmbôk da.

¹⁰ Ma Sekalaia habôk da ôv mavi ba avômalô bên anôn imin unyak viyain ba eten mek imin.

* 1:9: Kis 30:7

11 Êṇ ma Anyô Bêṇ anêṇ aṇela te hayô ek Sekalaia ba haminṇ loṇ êbôk da ôv mavi anêṇ loṇ vianôṇ.

12 Sekalaia hayê aṇela, êṇ ma hasonṇ ba hakô kambom.

13 Ma donṭom aṇela hanaṇ, “Sekalaia, miṇ ôkô ami. Anêm mek ma Wapômbêṇ halanô. Vônim Elisabet tem embathu nalum malô te ba ondam anêṇ athêṇ nena Jon.

14 Ma tem lemmavi bêṇ anôṇ. Amena êṇ habitak ma avômalô bêṇ anôṇ tem leṇiṇmavi

15 *ek malê nena yani tem imbitak anyô lôk athêṇ bêṇ imiṇ Anyô Bêṇ ma. Yani miṇ hatôm inum yak waiṇ lôk ṇaṇ maniṇ vi ami. Haminṇ talêbô la denaṇ ma tem Lovak Mathenṇ êmbôlô yani kapô siṇ.

16 Ma tem endom avômalô Israêl bêṇ anôṇ ba ini êndêṇ Anyô Bêṇ, thêlôninṇ Wapômbêṇ.

17 *Ma yani tem êmôṇ ek Anyô Bêṇ ma anêṇ lôklokwaṇ lôk ku lo loṇ ma tem êtôm Elia anêṇ. Ma tem indum ba lami lôk nali nimbitak kapôlôninṇ donṭom. Lôk indum ṇê leṇôndôṇ kôtôṇ leṇôndôṇ ekyav ek nedaṇô ṇê thêthônṇ iniṇ auk mavi. Ma yani tem indum aêṇ ek avômalô nêpôpêk i ba neyabinṇ Anyô Bêṇ anêṇ êyô.”

18 Ma Sekalaia hanaṇ hadêṇ aṇela, “Yai luvi bôk ayalôv yôv ba yanêminṇ abô êṇ aisê?”

19 *Ma donṭom aṇela hanaṇ viyaṇ nena, “Ya Gebliel, ba yahaminṇ Wapômbêṇ thohavloma. Ba intu yanida hêv ya ba yahalêm ek yanaṇ abô mavi êntêk êndêṇ o.

* 1:15: Nam 6:2-3 * 1:17: Mal 3:1; 4:5-6; Mat 17:11-13 * 1:19: Dan 8:16; 9:21

20 Yôv ma ondanô, miñ hôêvhaviñ yenañ abô ami. Aêñ ba vembôlêk tem putup ba miñ hatôm onañ abô ami endeba yenañ abô êntêk injik anôñ êtôm waklavôn atu ba Wapômbên hanañ am.”

21 Avômalô eyabiñ Sekalaia aleba mi ma leniñhabi nena malê te lêk hapôm Sekalaia hamô unyak mathen kapô am?

22 Ma Sekalaia hale yaiñ ma abôlêk putup. Ba hik nômkama thô hathak bañ iyom ma miñ hanañ abô ami. Aêñ ba thêlô eyala nena yani lêk hayê wên te hêk unyak mathen kapô.

23 Sekalaia hadum anên ku yôv ma yani havôhi anên unyak.

24 Haven yam ma Sekalaia yanavi Elisabet hasaben. Ma havuñ i hatôm ayôn bahenvi.

25 Ma hanañ nena, “Anyô Bên lamavi ba hadum nôm êñ ek ya ba hêv yenañ mama vê hêk avômalô maleniñ.”

Anela hayô ek Malia

26 Elisabet hasaben hatôm ayôn bahenvi ba la-havute, ma Wapômbên hêv anela Gebliel ba hi hayô malak Nasalet hêk Galili kapô.

27 *Yani hi hadên avi muk te anên athên nena Malia. Malia anên avômalô bôk epesañ abô yôv ek nendom yani êndên anyô te anên athên nena Josep. Josep ma Kiñ Devit anên lim.

28 Anela hi hadên Malia ma hanañ, “Waklêvôn mavi o! Anyô Bên hêv lamavi anôn hadên o ba hamô haviñ o.”

29 Ma Malia halañô abô êñ ma hason kambom ba lahabi nena abô êntêk ma aisê am.

* 1:27: Mat 1:16,18

³⁰ Ma donɗom aɗela hanaɗ hadêɗ yani, “Malia, miɗ ôkô ami. Lêk hôpôm Wapômbêɗ anêɗ lamavi.

³¹ *Ondaɗô, tem osabeɗ ba onja okna te ba ondam anêɗ athêɗ nena Yisu.

³² *Yani ma tem imbitak anyô lôk athêɗ bêɗ. Ma tem nendam yani nena Wapômbêɗ Leɗ anêɗ Nakaduɗ. Ma tem Anyô Bêɗ Wapômbêɗ nêɗ lim Devit anêɗ ku kiɗ êndêɗ yani.

³³ Ma tem êmô êtôm Jekop anêɗ avômalô iniɗ kiɗ wak nômbêɗ intu sapêɗ. Ma anêɗ ku eyabiɗ anêɗ avômalô hatôm nêɗ yak ami ma mi anôɗ.”

³⁴ Ma Malia hanaɗ hadêɗ aɗela aêntêk, “Nôm êɗ tem imbitak aisê am? Miɗ bôk yahêk haviɗ anyô te ami.”

³⁵ Ma aɗela hanaɗ nena, “Lovak Mathenɗ tem êlêm êndôk o ma Wapômbêɗ Leɗ anêɗ lôklokwanɗ tem êyô o vôv. Ba amena atu ba hovathu ma tem mathenɗ ba nendam nena Wapômbêɗ Anêɗ Nakaduɗ.

³⁶ Ondaɗô. Yatam avi Elisabet bôk avôdôɗna ba elam yani nena avi yamu, ma donɗom lêk hasabeɗ ba anêɗ ayôɗ bahenɗi ba lahavute ba tem embathu amena te.

³⁷ *Nômlate miɗ malaiɗ ek Wapômbêɗ indum ami.”

³⁸ Ma Malia hanaɗ, “Ya ma Anyô Bêɗ anêɗ avi ku. Ba indum êndêɗ ya êtôm intu honaɗ.” Êɗ ma aɗela hatak Malia ba hi.

Malia hi hayê Elisabet

* **1:31:** Ais 7:14; Mat 1:21-23

* **1:32:** 2Sml 7:12-13,16; Ais 9:7

* **1:37:** Stt 18:14

³⁹ Ma Malia hatak anêṇ loṇ ma hi kethenṇ ba hayô malak te atu ba hêk loṇ dumlolê anêṇ Judia.

⁴⁰ Ma habitak hayô Sekalaia anêṇ unyak kapô ma hananṇ waktêvônṇ mavi hadêṇ Elisabet.

⁴¹ Ma Elisabet halanô anêṇ abô ma amena hapundik haminṇ yani la kapô ba Lovak Mathenṇ havôlô yani kapô sinṇ.

⁴² Êṇ ma Elisabet halam kaêk lôk lamavi ba hananṇ, “Wapômbêṇ hêv lamavi bêṇ anôṇ hadêṇ o hamônṇ ek avi vi. Ba tem indum mavi êndêṇ o imbinṇ amena intu ba haminṇ o kapôlôm.

⁴³ Ma donṭom ya avi alê te ba yenanṇ Anyô Bêṇ anêṇ talêbô halêm ek ênjê ya?

⁴⁴ Ondanô, yahalanô anêm waktêvônṇ, êṇ ma amena êntêk haminṇ yalenṇsoam lamavi ba hapundik.

⁴⁵ Bôk holanô Wapômbêṇ anêṇ abô ba hôêvhavinṇ nena tem indum aêṇ. Ba intu ômô lôk lemmavi!”

Malia anêṇ yenṇ

⁴⁶ *Ma Malia hananṇ,
“Yakapôlônṇ habô Anyô Bêṇ anêṇ athêṇ,

⁴⁷ ma yadahôlônṇ lamavi hadêṇ Wapômbêṇ atu ba hêv ya bulubinṇ

⁴⁸ ek malê nena yani hayê ba lahabi anêṇ avi oyanṇ atu ba hadum anêṇ ku.

Avômalô sapêṇ tem nenanṇ nena Wapômbêṇ hêv lamavi hadêṇ ya hatôm wak nômbêṇ intu sapêṇ

⁴⁹ ek malê nena Wapômbêṇ Lôklokwanṇ Anôṇ hadum nômbêṇ ek ya.

* 1:46: 1Sml 2:1-10

Ma anêṅ athêṅ ida ênjêk mathenṅ.

50 *Yani hathak hêv kapô hadêṅ ṅê takatu ba elanô anêṅ abô hadêṅ sêbôk ma êntêk ma emben yam imbiṅ.

51 *Yani hadum ku bêṅbêṅ hathak yani anêṅ lôklokwanṅ.

Ma hathak havalonṅ avômalô takatu ba êbôî ma habi i hi.

52 *Ma hathak hamô ṅê bêṅbêṅ iniṅ lôklokwanṅ lu. Ma hêv athêṅ bêṅ hadêṅ ṅê athêṅ mi.

53 *Ma hathak havakônṅ avômalô takatu ba ema kisi hathak nôṁ mavi anônṅ ba leniṅviyak.

Ma donṅtom ṅê lôk nôṁkama bêṅ, ma hathak hêv i vê ba i oyanṅ.

54-55 *Ma yani hathak hêv anêṅ avômalô ku Islael sa,

ma lahabi anêṅ abô atu ba bôk havak havinṅ Abraham lôk anêṅ limi sapêṅ nena tem laimbi i ba nêṁ i sa wak nômbêṅ intu sapêṅ.”

56 Êṅ ma Malia hamô havinṅ Elisabet hatôm ayônṅ lô vêṁ ma halehi anêṅ lonṅ hathak lonṅbô.

Elisabet havathu Jon anyô hathik ṅaṅ

57 Ma Elisabet anêṅ waklavônṅ embathu hayô ba havathu okna te.

58 Êṅ ma Elisabet anêṅ thalalenṅ lôk anêṅ avômalô elanô nena Anyô Bêṅ hêv kapô bêṅ hadêṅ yani ba intu êbôî lôk leniṅmavi anônṅ.

* 1:50: Sng 103:13,17 * 1:51: 2Sml 22:28 * 1:52: Jop 12:19;
5:11; Sng 147:6 * 1:53: Sng 34:10 * 1:54-55: Sng 98:3; Stt 17:7;
Mai 7:20

59 *Ma amena êṇ hamô hatôm wak bahenṽi ba lahavulô, ma anêṇ avômalô êlêm ek nenṽgothe anêṇ kupik. Ma lenṽṇhaviṇ nêṇêm lambô Sekalaia da anêṇ athêṇ êṇdêṇ okna êṇ.

60 Ma donṽtom talêbô hananṇ nena, “Mi. Alalô nandam nena Jon.”

61 Ma thêlô enanṇ hadêṇ yani nena, “Libumi la miṇ bôk ewa athêṇ Jon ami.”

62 Êṇ ma thêlô enanṇ hik lambô liṇ hathak bahenṽṇ nena nendam anêṇ athêṇ aisê?

63 Aêṇ ba hananṇ hathak baṇ nena neja aselenṇ te êlêm. Ma hato nena, “Okna êṇ anêṇ athêṇ ma Jon.” Ma thêlô sapêṇ êyê athêṇ êṇ ba esonṇ kambom.

64 Ma kethenṇ oyanṇ ma Sekalaia hananṇ abô hathak lonṇbô ba habô Wapômbêṇ anêṇ athêṇ.

65 Ma avômalô malak êṇ êyê nôṇ êṇ ba êkô kambom. Ma abô êṇ hi havenṇ Judia iniṇ lonṇ takatu ba hamô dumlolê sapêṇ.

66 Ma thêlô enanṇ hadêṇ i nena, “Anyô Bêṇ anêṇ lôklokwanṇ hamô haviṇ amena êṇtêk ba embenṇ yam ka tem imbitak aisê?”

Sekalaia anêṇ yen

67 Yôṽ ma Lovak Mathenṇ hayô halôk Jon lambô Sekalaia kapô ba hananṇ abô plopet aêṇtêk,

68 * “Anyô Bêṇ, Israel iniṇ Wapômbêṇ, lêk halêm ek nêṇ anêṇ avômalô vê êṇjêk iniṇ malaiṇ. Ba intu nanêṇ athêṇ bêṇ êṇdêṇ yani.

69 *Yani hêṽ Anyô Lôklokwanṇ te habitak anêṇ anyô ku Devit anêṇ thalalenṇ ek nêṇ alalô bulubiṇ.

* 1:59: Stt 17:12; Wkp 12:3; Luk 2:21 * 1:68: Sng 72:18 * 1:69: Sng 18:2

- 70 Yani hadum aêŋ hatôm sêbôk ba hanan
hadêŋ anêŋ plopet mathen ba enan nena
- 71 *tem Wapômbêŋ nêŋ alalô bulubiŋ ênjêk nê
vovak lôk nê takatu ba bôk êpôlik hathak
alalô.
- 72 *Aêŋ ba yani hêv kapô ek alalôaniŋ bumalô
lôk lahabi anêŋ tabô mathen.
- 73 *Abô atu ba yani bôk havak balabun havin
alalôaniŋ kamik Ablaham nena
- 74 tem nêŋ alalô bulubiŋ ênjêk nê vovak inin
lôklokwan ek alalô nandum anêŋ ku ma min
nakô ami
- 75 *ek namô mathen lôk thêthôn ênjêk
Wapômbêŋ ma êtôm wak nômbêŋ intu
sapêŋ.
- 76 *Aêŋ ba, yenan okna, tem ômôn ek ôpôpêk Anyô
Bêŋ anêŋ loŋôndê ek êlêm ba intu tem nen-
dam o nena Wapômbêŋ Len anêŋ plopet.
- 77 *Lôk ôndôn anêŋ avômalô ek neyala nena
Wapômbêŋ tem nêŋ i bulubiŋ esak hêv inin
kambom vê.
- 78 *Alalôaniŋ Wapômbêŋ lahiki bêŋ anôn ba
intu hêv kapô ba tem indum nôŋ êŋ lôk nêŋ
anêŋ wak êlêm anêŋ len
- 79 ek nêŋ deda êndêŋ avômalô takatu ba bôk ema
ba êmô momanin inin bêŋ kapô. Lôk anêŋ deda
êŋ tem nêŋ alalô sa ek namben loŋôndê
labali mavi.”

* 1:71: Sng 106:10

* 1:72: Stt 17:7; Sng 105:8-9

* 1:73: Stt

22:16-17

* 1:75: Tit 2:12-14

* 1:76: Ais 40:3

* 1:77: Jer

31:34

* 1:78: Ais 60:1-2

⁸⁰ Ma Jon halumbak bêñ ma habitak lôklokwan hathak hêvhaviñ. Êñ ma hi hamô loñ thiliv ba hayabin anêñ waklavôñ êlêm yaiñ ek indum anêñ ku êñjêk avômalô Israêl malenñ.

2

Malia havathu Yisu (Mat 1:18-25)

¹ Waklavôñ êñ ma Sisa Ogastus havak abô majan ek neja avômalô pik takatu ba Lom eyabin i iniñ athên.

² Wak êñ ma môñ anôñ ek gavman hawa avômalô iniñ athên. Ma Kulinius ma hamô hatôm plovins Silia iniñ gavman bêñ.

³ Êñ ma avômalô sapên i iniñ malak ôdôñ nena-nena ek neja iniñ athên.

⁴ Josep habitak anêñ Kiñ Devit anêñ thalalen. Ba intu hatak Nasalet anêñ Galili ma hi Devit anêñ malak ôdôñ Betlehem anêñ Judia.

⁵ Yani hi haviñ Malia ek neto thainiñ athên. Avi êñ bôk epesan anêñ abô yôv ek nendom êndên Josep. Ma wak êñ ma Malia hasaben.

⁶ Êmô Betlehem denan ma Malia anêñ waklavôñ hayô ek embathu.

⁷ Ma havathu namalô bôp ba havuliv hathak sôp ba hadô hêk bokman^{kao} iniñ kabum ek malê nena unyak atu ba hêk ek avômalô nêjêk ma lêk putup ba mi.

Anêla hayô ek nê eyabin bok

⁸ Ma nê eyabin boksipsip doho êmô loñ êñ viyain ba eyabin iniñ bok hadên bôlôvôn.

⁹ Ma Anyô Bêñ anêñ aņela te hayô ek thêlô lôk Anyô Bêñ anêñ deda lôkmañgiñ habi hayôhêk thêlô ba êkô kambom.

¹⁰ Ma donjom aņela hanañ nena, “Minj nôkô ami. Odañô! Yahawa abô mavi halêm ek môlô ba tem indum avômalô sapêñ leñimavi anôñ.

¹¹ Lêk êntêk hêk Devit anêñ malak ma avi te havathu okna te atu ba tem nêñ môlô bulubiñ. Yani ma Anyô Bêñ, Mesia* atu ba Wapômbêñ bôk hatak ek nêñ anêñ avômalô bulubiñ.

¹² Môlô tem ôñgô amena kasek te ivuliv hathak sôp ba êdô hêk bokmañkao iniñ kabum. Nôm êñ ma hatôm lavôñgiñ ek môlô ôñgô.”

¹³ Aņela hanañ yôv ma kethêñ oyañ ma aņela bêñ anôñ anêñ leñ êlêm iviñ yani. Ma êbô Wapômbêñ anêñ athêñ ba enañ aêntêk,

¹⁴* “Nômbô Wapômbêñ anêñ athêñ lôkmañgiñ esak leñbum.

Ma pik ma anêñ labali êmô imbiñ avômalô takatu ba Wapômbêñ lamavi hathak.”

Nê eyabiñ bok i êyê Yisu

¹⁵ Aņela etak thêlô ba i malak leñ ma nê eyabiñ bok enañ hadêñ i, “Alôana ek nagê nôm atu ba Anyô Bêñ hanañ hadêñ alalô nena lêk habitak Betlehem.”

¹⁶ Êñ ma thêlô i kethêñ ma êpôm Malia lo Josep ma amena kasek atu ba hêk bokmañkao iniñ kabum.

* **2:11:** Mesia ma abô Hiblu ma Kilisi ma abô Glik. Ma anêñ ôdôñ ma ‘Ôpatu ba Wapômbêñ hêv ek nêñ avômalô bulubiñ.” * **2:14:** Luk 19:38

17 Thêlô êyê yôv ma enañ abô takatu ba aņla hanañ hadêņ i hathak amena êņ.

18 Ma avômalô elañô ñê eyabin bok inin abô êņ ba eson kambom.

19 *Ma Malia lahabi abô takêņ ba havalon lon hêk kapô.

20 Ma ñê eyabin boksipsip ele i ma êbô Wapômbêņ lôk leninmavi anôņ hadêņ Wapômbêņ hathak nôm takatu ba thêlô êyê lo elañô hatôm atu ba aņla hanañ hadêņ i.

Elam Yisu anêņ athêņ

21 *Wak bahenvi ba lahavulô hale ba hi ma engothe okna êņ anêņ kupik ba elam anêņ athêņ nena Yisu. Athêņ êņ ma Malia min hasaben ami denañ ma aņla te bôk halam yôv.

Simeon lo Ana êyê Yisu

22 *Josep lo Malia inin waklavôn nimbatak mabun ênjêk Wapômbêņ ma hayô hatôm balabun atu ba Mose bôk hato. Êņ ma ewa Yisu ba i Jerusalem ek nênem êndêņ Anyô Bêņ

23 *hatôm anêņ balabun bôk hanañ yôv nena, “Nônêņ anyô môn sapêņ êndêņ Wapômbêņ.”

24 *Lôk i ek nêmbôk da hatôm Anyô Bêņ anêņ balabun bôk hanañ nena, “menak bôbô lokwanju mena thabiyom muk lokwanju.”

25 Ma anyô te hamô Jerusalem ba anêņ athêņ nena Simeon. Yani ma anyô thêthôn ba hasopa abô balabun dedaun mavi. Yani hayabin Mesia

* 2:19: Luk 2:51 * 2:21: Luk 1:31 * 2:22: Wkp 12:1-8 * 2:23: Kis 13:2 * 2:24: Wkp 12:8

atu ba tem nêḡm Islael thêvô. Ma Lovak Mathen hamô haviḡ Simeon.

²⁶ Ma Lovak Mathen bôk hanaḡ hadêḡ yani yôv nena tem miḡ ema ami ma êḡmô endeba êḡjê Anyô Bêḡ anêḡ Mesia vêḡmam.

²⁷ Ma Lovak Mathen halom yani ba hi Wapômbêḡ anêḡ unyak mathenḡ. Yani hamô denaḡ ma Josep lo Malia ewa Yisu ba êlêḡ ek nesopa abô balabuḡ.

²⁸ Ma Simeon hasip okna hamô baḡ ma habô Wapômbêḡ ba hanaḡ aêḡtêk,

²⁹ “Anyô Bêḡ Wapômbêḡ, ya anêḡ anyô ku. Lêk yahayê yôv ba tem yama lôk yalenḡmavi êḡtôm atu ba bôk hovak abô haviḡ ya.

³⁰ *Lêk yamalenḡ hayê nôḡm atu ba hôêv ek nêḡm yêlô bulubiḡ.

³¹ Hôpôpêk nôḡm êḡ hêk avôḡmalô sapêḡ malenḡ.

³² *Nôḡm êḡ ma hatôm deda ek avôḡmalô loḡ buyaḡ nêḡgê,

ma tem nêḡm athêḡ lôkmaḡḡiḡ êḡndêḡ anêḡm avôḡmalô Islael.”

³³ Yisu anêḡ lambô lo talêbô elañô Simeon anêḡ abô atu ba hanaḡ hathak okna êḡ ba esonḡ kam-bom.

³⁴ *Êḡ ma Simeon hêv mek hadêḡ thêlô ma hanaḡ hadêḡ Malia aêḡtêk, “Wapômbêḡ hatak okna êḡtêk ek indum avôḡmalô Islael bêḡ anôḡ nêḡnêḡ yak ma bêḡ anôḡ nimbiyô nimiḡ. Yani tem

* **2:30:** Ais 52:10; Luk 3:6; Tit 2:11

* **2:32:** Ais 42:6; 49:6; 52:10

* **2:34:** Ais 8:14; Mat 21:42; 1Pi 2:8

êmô êtôm Wapômbên anêḡ lavôḡḡḡ te ma donḡtom avômalô bēḡ anôḡ tem miḡ nēnēmimbiḡ yani ami.

³⁵ Êḡ ma avômalô bēḡ anôḡ iniḡ auk loḡ kapô tem imbitak loḡ yaiḡ. Ma tem kapôlôm indinḡ o êtôm biḡ vovak hadabêḡ bimdaluk kisi.”

³⁶ Ma plopet avi te hamô haviḡ ba anêḡ athêḡ nena Ana. Yani ma Panuel anêḡ nalavi ba habitak anêḡ Asel anêḡ ôdôḡ. Yani bôk avôdôḡna ba anêḡ sondabêḡ hatôm 84. Sêbôk ba yani avi muk ma hawa anyô ba hamô haviḡ yamalô hatôm sondabêḡ bahenḡvi ba lahavuju.

³⁷ Vêḡ ma yamalô hama ma yani hamô hatôm avi tôp sondabêḡ bēḡ anôḡ. Wak lo bôlôvôḡ ma miḡ hatak unyak mathenḡ ami, ma hathak hatak nôḡ ek nêḡ yenḡ lo etenḡ mek.

³⁸ Ma Simeon hanaḡ abô denaḡ, ma avi êḡ hi habobo thêlô ma hêḡ lamavi hadêḡ Wapômbên. Ma hanaḡ abô hathak okna êḡ hadêḡ avômalô takatu ba êmô ek eyabiḡ waklavôḡ atu ba Wapômbên nêḡ avômalô Israel vê êḡjêk iniḡ malaiḡ.

³⁹ *Josep lo Malia idum nôḡmkama sapêḡ hatôm atu ba Anyô Bêḡ anêḡ balabuḡ hanaḡ vêḡ ma ele i iniḡ malak Nasalet hêk Galili.

⁴⁰ Ma okna halumbak ba habitak lôklokwaḡ. Ma anêḡ auk mavi bēḡ anôḡ. Ma Wapômbên anêḡ wapôm hamô haviḡ yani.

Yisu hamô unyak mathenḡ kapô

* **2:39:** Mat 2:23

41 *Sondabêñ nômbeñ intu ma Yisu anêñ talêbô lo lambô i Jelusalem ek nêgê waklavôn anêñ athêñ nena Hale ba Hi.*

42 Ma Yisu anêñ sondabêñ hatôm laumiñ ba la-havuju, ma thêlô idum aêñ ba ethak ba i Jelusalem ek nêgê waklavôn êñ.

43 Waklavôn bêñ êñ hale halôk ma thêlô ele i inin loñ. Ma okna Yisu ma hamô Jelusalem denañ. Ma talêbô lo lambô êthôn ba i.

44 Ma eson nena lêk haviñ anêñ avômalô vi ba hi la. Ba even wak daluk te vêm ma êyê mi, êñ ma i êbôlêm yani haven inin avômalô malêvôn.

45 Ma donjom miñ êpôm ami, êñ ma êvôi Jelusalem hathak lonbô ek nêmbôlêm yani.

46 Wak lô hale ba hi yôv ma êpôm yani hamô unyak mathen kapô. Yani hamô haviñ kêdônwaga doho ba hanañ inin abô ma hanañ hik thêlô liñ.

47 Avômalô takatu ba elañ anêñ abô lôk anêñ auk bêñ ma eson kambom.

48 Êñ ma lambô lo talêbô êyê yani ba eson kambom haviñ. Ma talêbô hanañ, “Yenañ okna, hudum malê aêñ? Yai akô kambom ba abôlêm o.”

49 Ma Yisu hanañ viyañ nena, “Mamu ôbôlêm ya eka? Miñ oyala nena tem yamô Wakamik anêñ unyak ami e?”

50 Ma donjom êthôn anêñ abô êñ anêñ ôdôn paliñ.

51 *Yôv ma hi haviñ talêbô lo lambô ba i Nasalet. Ma hanañ inin abô ba hasopa. Ma talêbô havalon

* 2:41: Kis 12:24-27; 23:14-17; Lo 16:1-8

* 2:41: Sêbôk ma Wapômbêñ anêñ aŋela ik Ijip inin apenena môn vônô. Ma hayô Israel ma hayê thalalen hamô inin unyak abôlêk, êñ ma hale ba hi ba miñ hik Israel te vônô ami.

* 2:51: Luk 2:19

abô takêṇ loṇ hêk kapô.

⁵² *Yisu habitak bêṇ ma anêṇ auk mavi anôṇ. Ma Wapômbêṇ lôk avômalô leṇṇ mavi hathak yani.

3

*Jon anyô hathik ṇaṇ hanaṇ Wapômbêṇ anêṇ abô
(Mat 3:1-12; Mak 1:2-8; Jon 1:19-28)*

¹ Hadêṇ sondabêṇ laumiṇ ba labahenṇvi atu ba kiṇ Sisa Taibelias hayabiṇ Lom, ma Pontius Pailat hayabiṇ Judia, ma Helot hayabiṇ Galili, ma yaṇ molok Pilip hayabiṇ Itulia lo Takonitis, ma Lisnias hayabiṇ Abilene,

² ma Anas lo Kaiapas êmô hatôm anyô bêṇ êbôk da. Hadêṇ wak êṇ ma Sekalaia nakaduṇ Jon hamô loṇ thiliv, ma Wapômbêṇ hêv anêṇ abô hadêṇ yani.

³ *Êṇ ma Jon hi havenṇ loṇ takatu ba hamô habobo ṇaṇ Jolodaṇ ma hanaṇ ek avômalô nede kapôlôṇṇ liliṇ ba nisik ṇaṇ ek Wapômbêṇ nêṇ inin kambom vê.

⁴ Hatôm plopet Aisaia bôk hato halôk anêṇ kapya nena,

“Kaêk te halam havenṇ loṇ thiliv nena,
‘Nôpôpêk loṇôndê ek Anyô Bêṇ êlêm,
ma nopesaṇ ba imbitak thêthônṇ ek yani.

⁵ Nusivuṇ kolosoṇ sapêṇ siṇ
ma node dumlolê sapêṇ pesa ba imbitak kalôṇ
mavi.

Ma nopesaṇ loṇôndê lokbaṇ ba imbitak
thêthônṇ,
ma loṇôndê kekela ma nopesaṇ ba imbitak
thêthê mavi.

* **2:52:** 1Sml 2:26; Snd 3:4 * **3:3:** Ap 13:24

⁶ Ma avômalô pik sapêṇ tem nêgê Wapômbêṇ anêṇ kobom atu ba hêv avômalô bulubiṇ.’ ”

Aisaia 40:3-5

⁷ *Avômalô bêṇ anôṇ i hadêṇ Jon ek isik thêlô ma hananṇ hadêṇ i, “Môlô ma umya kambom anêṇ nali ba osonṇ nena tem yasik môlô ek nôsôv ênjêk Wapômbêṇ anêṇ lamaniṇ e? Mi anôṇ!

⁸ *Ma nundum kobom takatu ba injik thô nena lêk ole kapôlômim liliṇ. Ma miṇ lemimimbi auk takatu ba nonanṇ êndêṇ am nena, ‘Ablaham ma yêlôaniṇ bumalô. Ba intu yêlô ma avômalô thêthôn.’ Mi, yananṇ êndêṇ môlô nena Wapômbêṇ hatôm enja valu takêntêk ba epesanṇ Ablaham anêṇ limi esak.

⁹ *Kisiṇ lêk hamô alokwanṇ ôdônṇ yôv ek alokwanṇ takatu ba miṇ hik anôṇ mavi ami ma tem nede lu ba nêmbôk esak atum.”

¹⁰ Ma avômalô nômbêṇ atu ba elanô anêṇ abô enanṇ hik yani liṇ, “Yêlô nandum malê?”

¹¹ Ma Jon hananṇ nena, “Anyô anêṇ kwêv ju hamô ma nêṇ yanṇ êndêṇ anyô yanṇ atu ba kwêv mi. Ma anêṇ nôṇ hamô ma nêṇ aêṇ iyom.”

¹² *Ma ṇê ewa takis doho êlêṇ ek Jon isik thêlô imbiṇ ba enanṇ hik yani liṇ nena, “Kêdônṇwaga, yêlô nandum malê?”

¹³ Ma Jon hananṇ, “Môlô noja takis êtôm atu ba Lom iniṇ anyô bêṇ hananṇ iyom ma miṇ noja vi oyanṇ ami.”

¹⁴ Ma ṇê vovak doho enanṇ hik yani liṇ havinṇ nena, “Ma yêlô nandum malê?”

Ma hananṇ nena, “Miṇ o mathalalenṇ êndêṇ avômalô ek noja iniṇ valuselenṇ oyanṇ ami. Lôk miṇ

* **3:7:** Mat 12:34; 23:33

* **3:8:** Jon 8:33,39

* **3:9:** Mat 7:19

* **3:12:** Luk 7:29

osau nê idum abô ek onja anyô yaŋ anêŋ nômkama ami. Ma lemimimbi nena môleŋnim ku anêŋ vuli ma hatôm môle.”

¹⁵ Avômalô Israêl ethak êv malenŋ ek Mesia nena tem êlêm. Ba êyê Jon hadum ku takêŋ ma eson nena yani ma Mesia la.

¹⁶ *Êŋ ma Jon hanan hadêŋ i nena, “Yahathik môle hathak ŋaŋ, ma donjom ôpatu ba tem emben ya yam anêŋ lôklokwan ma bomaŋ ek yenaŋ. Yani ma anyô lôk athêŋ bêŋ ma ya ma yaônâlôk ba intu miŋ hatôm yapole anêŋ vakapô bokŋgôp anêŋ yak vê ami. Yani tem isik môle esak Lovak Mathen lôk atum.

¹⁷ Yani tem isuv nôm anêŋ kupik vê ba êndô anêŋ êmô unyak kapô. Ma yavoyav takatu ba hamô piklêvôŋ ma isi ba êmbôk esak atum atu ba tem miŋ ema ami.”

¹⁸ Ma Jon hanan abô bêŋ anêŋ haviŋ ek imbi avômalô lenŋ liŋ ba hathak kobom êŋ ma hanan Wapômbêŋ anêŋ Abô Mavi bêŋ hadêŋ thêlô.

¹⁹ *Vêm ma Jon hathan Galili iniŋ Anyô Bêŋ Helot hathak anêŋ kambom takatu ba hadum ba hanan te bêŋ nena, “Aisê ka howa mamuyan molok yanavi Helodias hatôm vônim?”

²⁰ Êŋ ma Helot hadum kambom yaŋ hathak lonbô nena hatak Jon hamô koladôn.

Jon hathik Yisu

(Mat 3:13-17; Mak 1:9-11; Jon 1:32-34)

²¹ Jon hathik avômalô bêŋ anêŋ halôk ŋaŋ aleba hathik Yisu haviŋ. Hathik vêm ma Yisu hamiŋ ba haten mek ma len hakyav.

* **3:16:** Ap 13:25

* **3:19:** Mat 14:3-4; Mak 6:17-18

22 *Ma Lovak Matherŋ halôk ba halêm hatôm menak bôbô ba hayô hamô yani. Ma kaêk te halêm anêŋ leŋ ba hanaŋ nena, “O ma yenaŋ okna atu ba yalenŋhaviŋ videdaun. Ma yalenŋmavi anôŋ hathak o.”

23 *Yisu hadum anêŋ ku môŋ havenŋ avômalô maleŋiŋ, ma anêŋ sondabêŋ ma habobo 30. Ma avômalô esonŋ nena yani ma Josep nakaduŋ.

Ma Josep ma Heli nakaduŋ.

24 Ma Heli ma Matat nakaduŋ.

Matat ma Livai nakaduŋ.

Livai ma Melki nakaduŋ.

Melki ma Janai nakaduŋ.

Janai ma Josep nakaduŋ.

25 Josep ma Matatias nakaduŋ.

Matatias ma Amos nakaduŋ.

Amos ma Nahum nakaduŋ.

Nahum ma Esli nakaduŋ.

Esli ma Nagai nakaduŋ.

26 Nagai ma Mat nakaduŋ.

Mat ma Matatias nakaduŋ.

Matatias ma Semen nakaduŋ.

Semen ma Josek nakaduŋ.

Josek ma Joda nakaduŋ.

27 Joda ma Joanan nakaduŋ.

Joanan ma Lesa nakaduŋ.

Lesa ma Selubabel nakaduŋ.

Selubabel ma Sealtiel nakaduŋ.

Sealtiel ma Neli nakaduŋ.

28 Neli ma Melki nakaduŋ.

Melki ma Adi nakaduŋ.

* 3:22: Jon 1:32 * 3:23: Luk 4:22; Jon 6:42

Adi ma Kosam nakaduṅ.
Kosam ma Elmadam nakaduṅ.
Elmadam ma El nakaduṅ.
²⁹ El ma Josua nakaduṅ.
Josua ma Eliesel nakaduṅ.
Eliesel ma Jolim nakaduṅ.
Jolim ma Matat nakaduṅ.
Matat ma Livai nakaduṅ.
³⁰ Livai ma Simeon nakaduṅ.
Simeon ma Juda nakaduṅ.
Juda ma Josep nakaduṅ.
Josep ma Jonam nakaduṅ.
Jonam ma Eliakim nakaduṅ.
³¹ Eliakim ma Melea nakaduṅ.
Melea ma Mena nakaduṅ.
Mena ma Matata nakaduṅ.
Matata ma Natan nakaduṅ.
Natan ma Devit nakaduṅ.
³² *Devit ma Jesi nakaduṅ.
Jesi ma Obet nakaduṅ.
Obet ma Boas nakaduṅ.
Boas ma Salmon nakaduṅ.
Salmon ma Nason nakaduṅ.
³³ Nason ma Aminadap nakaduṅ.
Aminadap ma Atmin nakaduṅ.
Atmin ma Alni nakaduṅ.
Alni ma Heslon nakaduṅ.
Heslon ma Peles nakaduṅ.
Peles ma Juda nakaduṅ.
³⁴ Juda ma Jekop nakaduṅ.
Jekop ma Aisak nakaduṅ.

* **3:32:** Rut 4:17-22

Aisak ma Ablaham nakaduŋ.

Ablaham ma Tela nakaduŋ.

Tela ma Naho nakaduŋ.

³⁵ Naho ma Seluk nakaduŋ.

Seluk ma Leu nakaduŋ.

Leu ma Pelek nakaduŋ.

Pelek ma Ebel nakaduŋ.

Ebel ma Sela nakaduŋ.

³⁶ *Sela ma Kainan nakaduŋ.

Kainan ma Alpaksat nakaduŋ.

Alpaksat ma Sem nakaduŋ.

Sem ma Noa nakaduŋ.

Noa ma Lamek nakaduŋ.

³⁷ Lamek ma Metusela nakaduŋ.

Metusela ma Inok nakaduŋ.

Inok ma Jalet nakaduŋ.

Jalet ma Mahalalel nakaduŋ.

Mahalalel ma Kenan nakaduŋ.

³⁸ *Kenan ma Inos nakaduŋ.

Inos ma Set nakaduŋ.

Set ma Adam nakaduŋ.

Adam ma Wapômbêŋ nakaduŋ.

4

Sadaŋ halôk Yisu la ek indum kambom

(Mat 4:1-11; Mak 1:12-13)

¹ Lovak Mathen hadum ku lôklokwaŋ hamô Yisu kapô, êŋ ma hatak ŋaŋ Jolodaŋ hêk. Ma Lovak Mathen halom yani ba hi loŋ thiliv.

* **3:36:** Stt 11:10-26 * **3:38:** Stt 4:25-26

² Ma hamô loŋ êŋ hatôm wak 40 ek Sadaŋ êndôk yani la ek indum kambom. Ma miŋ hayaŋ nôŋ ami aleba hama kisi.

³ Ma Sadaŋ hanaŋ hadêŋ yani, “Avanôŋ, o Wapômbêŋ anêŋ Nakaduŋ ma onan ek valu êntêk imbitak êtôm polom.”

⁴ *Ma donŋtom Yisu hanaŋ viyan, “Wapômbêŋ anêŋ kapy a hanaŋ, ‘Anyô miŋ hatôm êmô lôkmala esak polom iyom ami.’ ”

⁵ Vêŋ ma Sadaŋ halom Yisu ba hathak dumlolê bêŋ te ba hi daku anêŋ dum. Kethen oyan ma hik pik êntêk anêŋ loŋ lôklinyak sapêŋ thô hadêŋ yani.

⁶ Ma hanaŋ hadêŋ Yisu, “Tem yanêŋ loŋ takêŋ iniŋ athêŋ bêŋ lôk iniŋ lôkmanŋiŋ sapêŋ êndêŋ o ek oyabiŋ. Nôm takêŋ ma yenaŋ ba yalenhaviŋ yanêŋ êndêŋ opalê, êŋ ma tem yanêŋ.

⁷ Aêŋ ba hôêv yeŋ hadêŋ ya, ma tem yanêŋ nômkama takêntêk sapêŋ êndêŋ o.”

⁸ *Ma Yisu hanaŋ, “Wapômbêŋ anêŋ kapy a hanaŋ, ‘Nêŋ yeŋ êndêŋ Wapômbêŋ anêŋ Anyô Bêŋ lôk undum yani iyom anêŋ ku.’ ”

⁹ Yôv ma Sadaŋ halom ba hi Jelusalem ma hatak yani hamiŋ unyak mathen anêŋ vôv. Ma hanaŋ, “Avanôŋ, o ma Wapômbêŋ anêŋ Nakaduŋ ma ôsôv kisi nu tamu pik

¹⁰ ek malê nena bôk eto yôv nena,
 “ ‘Yani tem nêŋ anêŋ aŋela ek neyabiŋ o mavi
¹¹ lôk nisip o ek miŋ hatôm valu la embatho vemkapô ami.’ ”

Kapy a Yeŋ 91:11-12

* 4:4: Lo 8:3 * 4:8: Lo 6:13-14

12 *Ma Yisu hanan, “Wapômbên anên kapy a hanan nena, ‘Minj osaê Wapômbên anên Anyô Bê a ami.’”

13 *Sadan halôk Yisu la ek indum kambom takên vên ma hatak yani ba hi ma hayabinj wak yan.

*Yisu hadum ku mô a daluk hêk Galili
(Mat 4:12-17; Mak 1:14-15)*

14 Hathak Lovak Mathen anên lôklokwan ma Yisu hale hi Galili hathak lonbô. Ma abô hathak yani havenj lon takên sapên.

15 Ma hadên thêlô hamô ininj unyak yen ba avômalô sapên eban yani.

*Avômalô Nasalet êpôlik hathak Yisu
(Mat 13:53-58; Mak 6:1-6)*

16 Ma Yisu hi Nasalet, lon ê a intu anên lon halumbak bên hamô. Ma Sabat ma hi unyak yen hatôm anên kobom hathak hadum. Haviyô hamin ek esam Wapômbên anên abô.

17 Ma êv plopet Aisaia anên kapy a hadên yani, ma hakak ma hapôm abô bute hanan aêntêk,

18 “Anyô Bê a anên Lovak Mathen hamô havin ya

ek malê nena Anyô Bê a hatak ya ek yanan anên Abô Mavi êndên avômalô siv.

Ma hên ya ba yahalêm ek yanan bên êndên nê takatu ba êmô koladên ek nede yain

lôk yanan êndên nê malenin pusip ek nêgê tak esak lonbô

ma yanja nê takatu ba anyô vi êv vovan hadên i vê

* 4:12: Lo 6:16; 1Ko 10:9 * 4:13: Hib 2:18; 4:15

19 *lôk yanan nena lêk ma Anyô Bêñ anêñ waklavôn hik anêñ lamavi thô.” *Aisaia 62:1-2*

20 Êñ ma hik kapy a sin ma hêv hadêñ ôpatu ba hayabin kapy a ma halôk hamô bin. Ma avômalô sapêñ ititin yani.

21 Ma hanañ nena, “Abô êntêk ba hêk Wapômbêñ anêñ kapy a ba olañô intu lêk hik anôn.”

22 *Ma thêlô sapêñ eson ba enañ nena anêñ abô ma mavi anôn. Ma donjom enañ, “Yani ma Josep anêñ nakadun iyom, aêñ e?”

23 Ma Yisu hanañ hadêñ thêlô, “Yahayala nena môlô tem nonañ abô lon kapô te êndên ya aêntêk, ‘Dokta, oda undum lemvimkupik mavi am. Yêlô bôk alañô nô m takatu ba hudum hêk Kapaneam. Ba intu undum aêñ ênjêk anêm malak ôdôn im-bin.’ ”

24 *Ma hanañ, “Yanañ avanôn êndên môlô nena plopet te hi anêñ malak ôdôn ma anêñ avômalô min ethak ewa yani thô ami.

25 *Yanañ avanôn bin êndên môlô nena sêbôk atu ba Elia hamô pik ma Israel inin avi tôp bên anôn êmô. Ma Wapômbêñ hadum ba ôthôm mi hatôm sondabên lô ma wata te haviñ ba bôm bên habitak lon êñ.

26 *Ma donjom Wapômbêñ min hêv Elia ba hi hadên avi Israel te ami, ma mi. Ma hêv hi hadên avi tôp te atu ba hamô Salepat Saidon inin pik.

* 4:19: Ais 58:6

* 4:22: Luk 3:23; Jon 6:42

* 4:24: Jon 4:44

* 4:25: 1Kin 17:1,7

* 4:26: 1Kin 17:8-16

27 * “Ma sêbôk atu ba plopet Elisa hamô ma avômalô Israêl bêñ anôñ êpôm palê lepla. Ma donjom thêlô te min mavi ami, ma mi. Ma Elisa hêv anyô lon buyan Naiman anêñ Silia iyom sa.

28 “Ma avômalô takatu ba êmô unyak yeñ elanô abô takêñ ba leñinmanin kambom.

29 Ma iviyô imin ma êv Yisu vê hêk anêñ malak. Ma êmô yani sin hi hadêñ dumlolê atu ba elav inin malak hamô anêñ dum. Ma êmô sin hadêñ lon kambom te ek nêso yani pônêñ êndôk.

30 Ma donjom Yisu hêv i vê hêk thêlô malêvôn ba haven ba hi.”

*Yisu hêv ngôk vê
(Mak 1:21-28)*

31 Vêm ma Yisu halôk ba hi Kapaneam anêñ Galili. Ma Sabat ma hadôn avômalô.

32 *Thêlô elanô anêñ abô ba eson kambom ek malê nena anêñ abô ma lôklokwan boman.

33 Ma unyak yeñ êñ, ma anyô te atu ba ngôk lelaik hamô havin yani hamô. Ma yani halam kaêk lôklala aêntêk,

34 “Ei. Yisu anêñ Nasalet, hôlêm ek undum malê te êndên yêlô? Hôlêm ek umbulin yêlô e? Yahayala o. O ma Wapômbên anêñ Anyô Mathên.”

35 Ma donjom Yisu hathan ngôk êñ ba hanan, “O bônôn ma otak ôpêntu.” Ma ngôk êñ hadum ba ôpên hêv yak halôk pik hêk thêlô malêvôn ma hatak ôpên ba hi ma min habulin ôpên dokte ami.

36 Ma avômalô sapên eson kambom ba enan hadên thêlôda nena, “Malê êntêk aên am? Yani

* 4:27: 2Kin 5:1-14 * 4:32: Mat 7:28-29

hanan hadêŋ ngôk lelaik hatôm anyô lôk athêŋ bêŋ ma anêŋ abô ma lôklokwan boman ba ngôk elanô ba ele yaiŋ ba i.”

³⁷ Ma abô hathak yani hi haven lon bêŋ êŋ sapêŋ.

Yisu hadum nê lôk lijîŋ bêŋ anôn mavi

(Mat 8:14-17; Mak 1:29-39)

³⁸ Ma Yisu hatak unyak yeŋ ma hi Saimon anêŋ unyak. Ma Saimon yaŋavi hapôm lijîŋ vovan kam-bom. Ma thêlô enan ek Yisu nêŋ yani sa.

³⁹ Êŋ ma Yisu hi habobo avi êŋ ma hathan lijîŋ êŋ ma lijîŋ êŋ hatak yani. Ma kethen oyan ma haviyô ba hapêpêk nôm ek thêlô.

⁴⁰ Wak halôk jalôm ma avômalô ewa nê lôk lijîŋ lomalama êyô ek Yisu. Ma hatak ban hayô hêk tomtom ma sapêŋ ibitak mavi.

⁴¹ *Ma hadum ba ngôk etak avômalô bêŋ anôn ba ele yaiŋ ma elam lôklala nena, “O ma Wapômbêŋ Anêŋ Nakaduŋ.” Ngôk takêŋ eyala nena yani intu Mesia ba intu hathan i ek bônôn.

⁴² Lôkbôk momaniniŋ ma Yisu hatak lon êŋ hêk ma hi lon thiliv. Ma avômalô êbôlêm yani aleba êpôm. Ma idum ek nebalon yani lon ek min etak thêlô ba ni lon buyan ami.

⁴³ Ma donjom hanan, “Wapômbêŋ hêv ya ba ya-halêm ek yandum ku êŋ ba intu yana ek yanan Abô Mavi esak Wapômbêŋ anêŋ lon lôklinyak êndêŋ avômalô malak yaŋ imbiŋ.”

⁴⁴ *Êŋ ma hi Judia iniŋ unyak yeŋ tomtom ma hanan Wapômbêŋ anêŋ abô bêŋ hadêŋ i.

* **4:41:** Mat 8:29; Mak 3:11-12 * **4:44:** Mat 4:23

5

Yisu hêv ku lukmuk hadêŋ Saimon

(Mat 4:18-22; Mak 1:16-20; Jon 1:35-42)

¹ *Wak te ma Yisu hamiŋ kasukthôm Genesalet* anêŋ daŋ ma avômalô bêŋ anôŋ imiŋ ba elanô Wapômbêŋ anêŋ abô ba ililiŋ yani siŋ hawê havenŋ.

² Ma hayê nê ik alim etak iniŋ yeŋ luvi hamô liŋdaŋ ma i ithik iniŋ yaksenŋ.

³ Êŋ ma hi hathak yeŋ êŋ yaŋ, yeŋ êŋ ma Saimon anêŋ. Ba intu hanaŋ hadêŋ Saimon nena, “Ôlêm ususunŋ yeŋ dokte ni tovola kasuk.” Ma halôk hamô ma hadôŋ avômalô.

⁴ Yani hadôŋ avômalô yôv ma hanaŋ hadêŋ Saimon nena, “Onja yeŋ ba nu kasuk malêvôŋ ma otak yaksenŋ êndôk kasuk ek ômbôv alim.”

⁵ *Ma Saimon hanaŋ, “Anyô bêŋ, bôkam bôlôvôŋ daim ma yêlô atak yaksenŋ halôk kasuk aleba miŋ avôv alim te ami ma mi anôŋ. Ma donjom lêk honaŋ ba intu tem yêlô natak yaksenŋ êndôk kasuk.”

⁶ Thêlô idum aêŋ ma êvôv alim bêŋ anôŋ ba yaksenŋ hadum ek itip.

⁷ Êŋ ma ik kaiyav hadêŋ yeŋ yaŋ atu ba thêlô idum ku êvôv alim haviŋ i nena nêlêm ek nêlêm thêlô sa. Êŋ ma êlêm ba etak alim halôk yeŋ luvi ba hayô siŋ ba hadum ek êmô yeŋ luvi sesonŋ.

⁸⁻⁹ Saimon Pita lôk nê takatu ba êmô haviŋ yani êyê alim nômbêŋ atu ba êvôv ma esonŋ kambom. Êŋ ma Saimon halek vadôŋ lêlô hamô Yisu va luvi ma

* **5:1:** Mat 13:1-2; Mak 3:9-10 * **5:1:** Genesalet ma kasukthôm Galili anêŋ athêŋ yaŋ. * **5:5:** Jon 21:3-8

hanan̄ nena, “Anyô Bêñ, otak ya ba nu. Ya anyô yahadum kambom.”

¹⁰ Ma Sebedi anêñ nakaduñ Jems lo Jon atu ba thêlô idum ku êvôv alim havin̄ i êyê nôm êñ ba eson̄ kambom havin̄.

Ma Yisu hanan̄ hadêñ Saimon, “Min̄ ôkô ami. Vêm ka tem ômbôv anyô êtôm lêk hôvôv alim.”

¹¹ *Êñ ma ewa yeȳ ba i ethak lin̄dan̄. Ma etak inin̄ nômkama sapêñ hamô ma i esopa Yisu.

Yisu hadum anyô lepla te mavi

(Mat 8:1-4; Mak 1:40-45)

¹² Wak te ma Yisu hamô malak lôn̄ te ma anyô palê lepla hatêtô lin̄kupik te halêm. Hayê Yisu ma halek vadôn̄ lêlô ba hakôm halôk pik. Ma hanan̄, “Anyô Bêñ, lemhavin̄ ma hatôm opesan̄ ya ek yenan̄ kupik imbitak thêthê mavi.”

¹³ Êñ ma Yisu hasôm ôpêñ ma hanan̄, “Yalen̄havin̄. Umbitak mabuñ mavi.” Ma kethen̄ oyan̄ ma palê lepla hatak ôpêñ ma ôpêñ habitak lin̄sin̄ anôn̄.

¹⁴ *Ma Yisu hanan̄ hadêñ ôpêñ nena, “Min̄ onan̄ nôm êntêk bêñ ami. Ma nu nun̄gwik o thô êndên̄ anyô habôk da lôk nê̄m da êndên̄ Wapômbên̄ hatôm Mose bôk hanan̄ yôv. Ma nê̄ êbôk da tem nenan̄ êndên̄ avômalô sapêñ nena lêk o mabuñ mavi.”

¹⁵ Ma don̄tom abô hathak Yisu hi mayaliv. Ba intu avômalô bôn̄ anôn̄ êlêm ek nedañô anêñ abô lôk indum inin̄ lijin̄ mavi.

¹⁶ Ma don̄tom wak bôn̄ anôn̄ ma Yisu hatak avômalô hamô ma hi lon̄ thiliv ek eten̄ mek.

* 5:11: Mat 19:27 * 5:14: Wkp 14:1-32

Yisu hadum anyô havuvinj te mavi

(Mat 9:1-8; Mak 2:1-12)

¹⁷ Wak te ma Yisu hadônj avômalô. Ma nê Palisi lôk nê lôkauk hathak abô balabunj êlêm anênj Jelusalem lôk malak takatu ba hamô Galili lôk Judia kapô. Ma Anyô Bênj anênj lôklokwanj hamô havinj Yisu ek indum avômalô lôk lijinj nimbitalak mavi.

¹⁸ Ma anyô doho etak anyô havuvinj te halôk hêk yêm ba ewa ba êyô. Thêlô idum ek neja yani ba ini unyak kapô ek netak ênjêk ebobo Yisu.

¹⁹ Ma donjom avômalô bônj anônj ba lonj putup ba minj hatôm neja yani ba ini unyak kapô ami. Ênj ma ethak unyak vôn ma êngô unyak vôn abyanj ba êlêlô ôpatu halôk avômalô malêvônj aleba hayô Yisu thohavloma.

²⁰ *Yisu hayê thêlôninj êvhavinj ma hanañ hadênj anyô havuvinj atu nena, “Aiyanj, lêk yahêv anêm kambom sapênj vê.”

²¹ Ma Palisi lôk nê lôkauk hathak abô balabunj elanj abô ênj ma lenjnhabi nena, “Ôpêntêk ma opalê ba hasonj nena yani ma Wapômbênj e? Anyô late minj hatôm nêm kambom vê ami ma Wapômbênj iyom.”

²² Yisu hayala thêlôninj auk ba hanañ nena, “Aisé ka môlô lemimhikam hathak abô êntêk?”

²³ Abô alê intu vumvum ek yananj: ‘Lêk yahêv anêm kambom sapênj vê’ mena ‘Umbiyô ombenj.’

²⁴ *Aênj ba tem yangik Anyô Anênj Nakadunj atu thô êndênj môlô nena anênj athênj ma bônj ba hatôm nêm kambom vê.” Ênj ma Yisu hanañ hadênj anyô

* 5:20: Ais 43:25; Luk 7:48 * 5:24: Jon 5:8

havuvij atu aêntêk, “Yanañ êndên o nena umbiyô umin ma onja anêm yêm ba nu anêm unyak.”

²⁵ Kethen oyañ ma ôpên haviyô hamin avômalô malêvôn ma hawa anên yêm. Ma hi anên unyak ba habô Wapômbên anên athên.

²⁶ Ma avômalô sapên eson kambom ba êbô Wapômbên anên athên haviñ. Ma êkô ba enañ nena, “Lêk êntêk ma alalô ayê nômbithi anôn te.”

Yisu halam Livai

(Mat 9:9-13; Mak 2:13-17)

²⁷ Vêm ma Yisu hi hayê anyô hawa takis te ba anên athên nena Livai ba hamô unyak ewa takis. Ma hanañ hadên ôpên nena, “Ôlêm osopa ya.”

²⁸ Êñ ma Livai haviyô ba hatak nômkama sapên hamô ma hi hasopa yani.

²⁹ Ma Livai hi hanjabôm nômbên hamô anên malak ek Yisu enañ. Ma nê ewa takis bên anôn lôk avômalô vi eyañ nômbên haviñ thai.

³⁰ *Ma Palisi lôk nê lôkauk hathak abô balabun doho atu ba êmô Palisi kapô êyê ba enañ abô diñdiñ hadên anên nê ku nena, “Môlô oañ ba unum haviñ nê takis lôk nê idum kambom eka?”

³¹ Êñ ma Yisu hanañ nena, “Nê lôk lijij iyom intu ethak i êyê dokta. Ma nê lijij mi ma mi.

³² Ma aên iyom yahalêm ek yandam nê takatu ba idum kambom ek nede kapôlônij liliñ. Ma min yahalêm ek yandam nê thêthôn ami.”

Enañ hik Yisu lijij hathak kobom evak balabun ek nômbên

(Mat 9:14-17; Mak 2:18-22)

* 5:30: Luk 15:1-2

³³ Ma thêlô enañ hadêñ Yisu aêntêk, “Wak bêñ anôñ ma Jon anêñ nê ku evak balabun ek nôk ek leññhabî Wapômbêñ, ma Palisi iniñ nê ku idum aêñ iyom. Ma aisê ka anêk nê ku eyañ nôk wak nômbêñ intu sapêñ?”

³⁴ *Ma Yisu hanañ nena, “Anyô te hawa avi lukmuk, êñ ma anêñ anyô môlô eyañ nôk lôk leññmavi. Ma min hatôm nembak balabun ek nôk ami.

³⁵ Ma donjom haven yam ba ewa yani vê hêk thêlô, êñ ma anêñ nê môlô tem nembak balabun ek nôk.”

³⁶ Ma Yisu hanañ abô lon kapô te aêntêk, “Anyô te min hatôm edabêñ sôp lukmuk ek indu sôp bô anêñ abyan sin esak ami. Hadum aêñ ma habulin sôp lukmuk lôk sôp bô iniñ lêlêyan havin.

³⁷ “Ma môlô othak ôkê wain lukmuk halôk kolopak epesan hathak bok kupik bô e? Mi! Wain lukmuk êñ tem imbulin bok kupik bô atu ba bôk thektheke ba tem ipup ba wain engasô ni.

³⁸ Ba intu othak ôkê wain lukmuk halôk bok kupik lukmuk atu ba belap ek isin mavi ma min ipup ami lôk wain min engasô ni ami.

³⁹ “Ma donjom nê takatu ba inum wain bô yôv ma ethak êpôlik ek wain lukmuk. Ba enañ, ‘Wain bô ma vasin mavi ek wain lukmuk.’ ”

6

*Yisu ma Sabat anêñ alan
(Mat 12:1-8; Mak 2:23-28)*

* 5:34: Jon 3:29

¹ *Sabat te ma Yisu lôk anêṇ nê ku i evenṇ ku kapô te. Ma anêṇ nê ku evenṇ havinṇ yani. Ma ewa wit anêṇ va ba ekamithinṇ hamô bahenṇinṇ kapô ek anêṇ kupik nêṃ yak ek nejaṇ.

² *Ma Palisi doho êyê ba enaṇ, “Abô balabunṇ hanaṇ nena Sabat ma minṇ hatôm nandum ku ba naja nôṃ ek nangaṇ ami. Ma donṭom anêṃ nê ku ibulinṇ waklavônṇ êṇ!”

³ *Ma Yisu hanaṇ nena, “Môlô bôk osam abô hathak Devit lôk anêṇ nê môlô ema kisi ba idum e?”

⁴ *Yani habitak hayô Wapômbênṇ anêṇ unyak mathenṇ kapô ba hawa polom mathenṇ atu ba mathenṇ anônṇ. Polom êṇ ma nê êbôk da iym ininṇ ek nejaṇ ba intu habulinṇ abô balabunṇ buênṇ. Ma donṭom Devit hayaṇ ma hêv doho hadênṇ anêṇ nê takatu ba evenṇ havinṇ yani ba eyaṇ.”

⁵ Êṇ ma Yisu hanaṇ hadênṇ thêlô, “Anyô Anêṇ Nakaduṇ atu ma Sabat anêṇ Alaṇ.”

*Sabat ma Yisu hadum anyô baṇ hatyôk te mavi
(Mat 12:9-14; Mak 3:1-6)*

⁶ Sabat yaṇ ma Yisu habitak hayô unyak yenṇ te ba hi ma hadônṇ avômalô. Ma anyô te hamô lonṇ êṇ ba baṇ vianônṇ hatyôk.

⁷ Ma nê Palisi lôk nê lôkauk hathak abô balabunṇ doho êṃô ba ititinṇ Yisu ek nêgê nena tem indum avômalô lôk lijinṇ mavi êndênṇ Sabat mena mi e? Thêlô êbôlêṃ lonṇondê ek nanaṇ yani bênṇ.

⁸ Ma donṭom hayala thêlôninṇ auk ba hanaṇ hadênṇ anyô baṇ hatyôk atu nena, “Umbiyô uminṇ

* 6:1: Lo 23:25

* 6:2: Jon 5:10

* 6:3: 1Sml 21:1-6

* 6:4:

Wkp 24:5-9

ek avômalô sapêñ nêgê o.” Êñ ma ôpêñ haviyô hamiñ.

⁹ Ma Yisu hanañ, “Yahadum ek yanañ injik môlô liñ. Alalô hatôm nandum malê ek nasopa Sabat anêñ balabuñ? Hatôm nandum mavi mena kambom? Hatôm nanêm anyô sa ek êmô lôkmala mena nambuliñ i ek nema?”

¹⁰ Ma Yisu hatitiñ thêlô sapêñ hawê havenñ ma hanañ hadêñ ôpatu nena, “Oto bahem.” Êñ ma ôpêñ hadum aêñ ma bañ habitak mavi hathak loñbô.

¹¹ Ma donjom nê lôkauk hathak abô balabuñ lôk Palisi leniñmaniñ kambom ba enañ hadêñ i hi ba halêm nena, “Alalô nandum malê êndêñ Yisu?”

*Yisu halam aposel laumiñ ba lahavuju
(Mat 10:1-4; Mak 3:13-19)*

¹² Wak te ma Yisu hathak dum te ba hi ek eten mek. Ma bôlôvônê êñ aleba hayañ ma hateñ mek ijom hadêñ Wapômbêñ.

¹³ Hayañ ma halam nê takatu ba esopa yani ethak donjom. Ma habi bañ hayô hamiñ tomtom hatôm laumiñ ba lahavuju ma halam i nena aposel.*

¹⁴ Ma halam Saimon ba hêv athêñ lukmuk nena Pita hadêñ yani ma yañ molok Andulu ma Jems lo Jon ma Pilip lo Batolomiu

¹⁵ ma Matyu lo Tomas ma Jems Alpius nakaduñ ma Saimon ba elam yani nena Selot

¹⁶ ma Judas Jems nakaduñ ma Judas Iskaliot, ôpatu vêm ma hanañ Yisu bêñ.

* **6:13:** ‘Aposel’ anêñ ôdôñ nena nê takatu ba Yisu hêv i ba i ek nenanñ Wapômbêñ anêñ abô.

Yisu hadum avômalô bêñ anôñ mavi

(Mat 4:24-25; Mak 3:7-12)

¹⁷ Yôv ma Yisu lôk anêñ nê ku êlôk ba i kalôn bute. Ma avômalô nômbên atu ba bôk esopa yani êmô loñ êñ lôk avômalô bêñ anôñ êlêm anêñ Judia lo Jelusalem ma avômalô ngwêk Taia lo Saidon êlêm havin.

¹⁸ Thêlô êlêm ek nedañô anêñ abô lôk indum inin nê lôk lijin mavi. Ma nê lôk ngôk lelaik ma Yisu hêv ngôk takên vê ba ibitak mavi.

¹⁹ Ma avômalô bêñ anôñ idum ek nêsôm yani ek malê nena anêñ lôklokwan bêñ anôñ habitak ba hi ba hathak thêlô ma tem thêlô nimbitak mavi.

Yisu hadôñ avômalô

(Mat 5:1-12)

²⁰ Ma Yisu hayê avômalô takatu ba esopa yani ma hanañ hadên i nena,

“Môlô avômalô siv, môlô lêk ômô mavi ba Wapômbên anêñ loñ lôklinyak ma tem môlônim.

²¹ *Ma môlô takatu ba lêk oma kisi, môlô lêk ômô mavi ba tem lemimviyak.

Ma môlô takatu ba lêk olañ, môlô lêk ômô mavi ba tem nomalik.

²² *Ma avômalô êyê môlô takatu ba osopa Anyô Anêñ Nakadun atu, ba êpôlik lôk êvôlin dômin ma enañ abôma nena môlônim athên ma nôm ôvathek kambom.

²³ “Êñ ma lemimmavi lôk nodam kaêk lôklala ek malê nena môlônim nôm mavi bêñ lêk hamô malak

* **6:21:** Sng 126:5-6; Ais 61:3; ALK 7:16-17 * **6:22:** Jon 15:19; 16:2; 1Pi 4:14

leŋ. Sêbôk ma iniŋ bumalô idum aêŋ hadêŋ plopet lôkthô.

²⁴ “Ma donjom kikaknena môlô nê lôk nômkama bêŋ anôŋ, lêk owa unim nômkama lôk lemim-mavi yôv.

²⁵ Ma kikaknena môlô takatu ba lêk lemimviyak, tem noma kisi.

Ma kikaknena môlô takatu ba lêk omalik, tem lemimmalaiŋ kambom ba nodan.

²⁶ Ma kikaknena môlô takatu ba lêk avômalô sapêŋ êbô môlô. Sêbôk ma môlônim bumalô êbô plopet abôyan aêŋ iyom.

*Lemimimbiŋ nê takatu ba ik vovak hadêŋ môlô
(Mat 5:38-48)*

²⁷ “Ma donjom yanar êndêŋ môlô takatu ba othak olanô yenaŋ abô nena lemimimbiŋ nê takatu ba ik vovak hadêŋ môlô ma nundum kobom mavi êndêŋ nê êpôlik hathak môlô.

²⁸ Ma nonar êndêŋ Wapômbêŋ ek indum mavi êndêŋ nê takatu ba enar nena Wapômbêŋ imbuliŋ môlô. Ma noter mek ek Wapômbêŋ indum mavi êndêŋ nê takatu ba idum kambom hadêŋ môlô.

²⁹ Ma anyô te hapetav malem dan vi, ma nuŋgwik vi liliŋ ek epetav imbiŋ. Ma anyô te havôv anêm kwêv daim vê, êŋ ma otak yani ek enja anêm kwêv yan imbiŋ.

³⁰ Ma anyô te hanar hik o liŋ hathak nômkama, êŋ ma nêmi iyom. Ma anyô te hawa anêm nômkama, êŋ ma miŋ onar lôklokwan ek nêmi endelêm ami. Dô.

³¹ *Ma kobom atu ba lemhaveŋ anyô yan indum êndêŋ o, êŋ ma undum aêŋ êndêŋ yani.

* **6:31:** Mat 7:12

32 “Môlô lemimhaviņ nê takatu ba leniņhaviņ môlô iyom, êņ ma osoņ nena môlô avômalô mavi e? Mi anôņ, nê idum kambom ethak idum aêņ iyom.

33 Ma môlô othak udum kobom mavi hadêņ nê takatu ba idum kobom mavi hadêņ môlô iyom, êņ ma osoņ nena môlô avômalô mavi e? Mi anôņ, nê idum kambom ethak idum aêņ iyom.

34 Ma môlô ôêv nômkama hadêņ nê takatu ba lemimhabi nena tem nênem viyaņ iyom, êņ ma osoņ nena môlô avômalô mavi e? Mi anôņ, nê idum kambom ethak idum aêņ iyom.

35 Ma doņtom lemimhaviņ nundum kobom mavi, êņ ma lemimimbiņ nê êpôlik hathak môlô ba nundum kobom mavi lôk nônem nômkama oyaņ êndêņ i. Udum aêņ ma ember yam ma tem noja vuli bêņ, ma tem nômô êtôm Wapômbêņ Leņ anêņ nali ek malê nena osopa yaņi anêņ bôk lo loņ. Yaņi hathak hadum kobom mavi hadêņ nê palonj lôk avômalô idum kambom haviņ.

36 Ma môlô kapôlômim injik am esak avômalô lôkthô êtôm môlônim Lemambô kapô hiki hathak avômalô pik sapêņ.

*Môlô miņ notatale anyô vi iniņ kobom ami
(Mat 7:1-5)*

37 * “Môlô miņ notatale anyô vi ami. Wapômbêņ tem etatale môlô aêņ iyom! Ma miņ nonaņ êndêņ anyô vi nena vovaņ bêņ tem êpôm yaņi ami. Wapômbêņ tem enaņ êndêņ môlô aêņ iyom. Ma anyô te hadum kambom hadêņ o, ma otak kapôlôm ek ôpêņ. Êņ ma tem Wapômbêņ nê anênem kambom vê aêņ iyom.

* 6:37: Mat 6:14

38 *Ma ôêv nômkama hadêŋ avômalô vi, ma tem Wapômbêŋ nêŋ nômkama êndêŋ môle. Yani tem nêŋ bêŋ anôŋ. Ma don̄tom yani hathak hasopa môleŋim kobom. Môle udum palon̄ ma tem yani indum aêŋ. Ma udum wapôm, ma tem Wapômbêŋ indum aêŋ iyom êndêŋ môle.”

39 *Vêŋ ma Yisu hanan̄ abô lon̄ kapô te hadêŋ thêlô aêntêk, “Hatôm anyô mapusip yan̄ endom anyô mapusip yan̄ e? Mi anôŋ. Thai luvi tem nêŋ yak êndôk lôv.

40 *Avômena ethak unyak ma min̄ bêŋ ek inin̄ kêdôn̄waga ami. Ma don̄tom ethak unyak vêŋ ma tem nimbitak êtôm inin̄ kêdôn̄waga.

41 “Aisê ka hôyê sin̄usik hamô mamuyan̄ madaluk ma min̄ lemhabi aselen̄ atu ba hapalan̄anin̄ hêk malemdaluk ami?

42 Ma aisê ka honan̄ hadêŋ mamuyan̄, ‘Aiyan̄, yalen̄havin̄ yanêŋ sin̄usik vê ênjêk malem?’ O anyô abôyan̄, nêŋ aselen̄ atu ba hapalan̄anin̄ hêk malem vê ek nôn̄gô katô am ka nêŋ sin̄usik atu ba hamô mamuyan̄ madaluk vê.”

*Alokwan̄ lôk anêŋ anôŋ
(Mat 7:15-20; 12:33-35)*

43 “Alokwan̄ mavi ma min̄ hathak hik anôŋ kambom ami. Ma alokwan̄ kambom min̄ hathak hik anôŋ mavi ami.

44 Ma anyô ethak êyê alokwan̄ anêŋ anôŋ ma eyala nena alokwan̄ mavi mena alokwan̄ kambom. Ma anyô min̄ hatôm enja ngôbêŋ mena bada êmô yak lôkman̄gin̄ kapô ami. Milôk.

* 6:38: Mak 4:24 * 6:39: Mat 15:14 * 6:40: Mat 10:24-25

⁴⁵ Aên ba anyô iniñ kobom tem injik iniñ kapôlônñ thô. Auk mavi hamô anyôla kapô ma tem indum nômkama mavi. Ma donjom auk kambom hamô anyôla kapô ma tem indum nômkama kambom. Aên ba malêla takatu ba hamô anyô kapô siñ intu tem enañ ende abôlêk.”

Kobom elav unyak
(Mat 7:24-27)

⁴⁶ * “Aisê ka olam ya nena, ‘Anyô Bêñ’ ma min osopa yenañ abô ami?

⁴⁷ Ma ôpatu ba halêm hadên ya ba halanô yenañ abô ba hasopa, êñ ma tem yangik ôpên anên bôk lo lon thô êndên môle.

⁴⁸ Yani ma hatôm ôpatu ba halav anên unyak landin halôk pik lôk valu ba havalon lon majan. Ma nambô bên hayô ba hayôkwin unyak êñ, ma donjom min hapu ami ek malê nena pik lôk valu havalon lon majan.

⁴⁹ Ma donjom ôpatu ba halanô yenañ abô ma min hasopa ami, êñ ma hatôm halav anên unyak hayô hamô pik pulusik. Ma nambô bên hayô ba hayôkwin unyak êñ, ma hapu kethen oyan ba mi.”

7

Anyô vovak laik anên hêvhavin
(Mat 8:5-13)

¹ Yisu hanañ abô takên hadên avômalô vêm ma hi Kapaneam.

² Ma anyô vovak laik te anên Lom hamô ba yani lamavi hathak anên anyô ku te, ma donjom anên

* 6:46: Mat 7:21

anyô ku êṇ hapôm lijîṇ kambom ba hadum ek ema.

³ Anyô vovak laik atu halanô nena Yisu lêk hamô loṇ êṇ, êṇ ma yani hêv Israêl iniṇ ṇê bêṇbêṇ doho ba i hadêṇ Yisu ek nenanṇ injik yani liṇ ek êlêm indum anêṇ anyô ku êṇ mavi.

⁴ Thêlô êyô ek Yisu ma enanṇ, “Ôpêntêk ma anyô mavi ba intu mavi ek nêṁ yani sa.

⁵ Ôpêṇ hathak lahaviṇ alalô avômalô Israêl ba bôk hêv yêlô sa ek alav unyak yeṇ.”

⁶⁻⁸ Êṇ ma Yisu hi haviṇ thêlô. Thêlô ebobo anêṇ unyak ma anyô vovak laik êṇ hêv anêṇ anyô môlô doho ba i hadêṇ Yisu ma enanṇ, “Anyô Bêṇ, ya miṇ anyô mavi ek ôlêm yenanṇ unyak kapô ami ba intu dô. Ma aêṇ iyom ma ya miṇ anyô mavi ek yasôk yangê o ami. Yada yahamô anyô bêṇ te vibîṇ ma yenanṇ ṇê vovak êmô ya vibîṇ aêṇ iyom. Ba yahananṇ hadêṇ yenanṇ ṇê vovak te nena, ‘Nu’, ma hi. Mena yahananṇ hadêṇ yaṇ nena, ‘Ôlêm,’ ma halêm. Ma yahananṇ hadêṇ anyô ku te, ‘Undum ku êntêk,’ ma hadum. Ba intu humiṇ daim ba honanṇ ek yenanṇ anyô ku imbitak mavi ma tem mavi.”

⁹ Yisu halanô ôpêṇ anêṇ abô ba hasonṇ kambom ma hik i liliṇ havôhi ma hananṇ hadêṇ avômalô nômbêṇ atu ba evenṇ yani yam nena, “Yananṇ êndêṇ môlô nena miṇ bôk yahayê anyô te anêṇ pik Israêl anêṇ hêvhaviṇ hatôm ôpêntêk ami!”

¹⁰ Ma ṇê takatu ba enanṇ abô haviṇ Yisu êvôi unyak ma êyê nena anyô lôk lijîṇ atu lêk habitak mavi.

Yisu hik anyô ṇama te liṇ

¹¹ Kasana ma Yisu hi malak te anêñ athêñ nena Nain. Ma anêñ nê ku lôk avômalô bêñ anôñ i havinñ yani.

¹² Thêlô ebobo malak êñ anêñ badêñ abôlêk ma avômalô malak êñ ewa anyô ñama te ba ele yainñ ba i. Yani ma avi tôp te anêñ nakaduñ donjom êñ iyom. Ma avômalô malak êñ bêñ anôñ i havinñ avi tôp lôk nakaduñ ñama atu ba i ek nedav.

¹³ Yisu hayê avi êñ ma lahiki ba hanañ hadêñ yani nena, “Minñ ondanñ andô.”

¹⁴ Ma Yisu hi ma hatak banñ hayôhêk alapa, ma nê takatu ba evak ôpêñ iminñ tinñ. Ma Yisu hanañ, “Anyô muk, yananñ êndêñ o, umbiyô!”

¹⁵ *Ma anyô ñama êñ haviyô hamô ma hanañ abô, ma Yisu hêv ôpêñ hadêñ talêbô.

¹⁶ *Ma avômalô sapêñ êyê ba êkô ma êbô Wapômbêñ anêñ athêñ ba enañ, “Plopet bêñ te lêk habitak alalô malêvônñ. Ma Wapômbêñ lêk halêm ek nêñ anêñ avômalô sa.”

¹⁷ Êñ ma abô hathak Yisu anêñ ku atu ba hadum hi havenñ avômalô Judia ininñ lonñ sapêñ lôk pik buyanñ takatu ba habobo havinñ.

Jon hêv nê ku ju ba i ek nenanñ injik Yisu linñ

(Mat 11:2-19)

¹⁸ Jon anêñ nê ku enañ hadêñ yani hathak nôñ takatu ba Yisu hadum.

¹⁹ Ma halam anêñ anyô ju êlêm ma hêv i ba i ek nenanñ injik Yisu linñ, “O ma Mesia atu ba Wapômbêñ bôk habutinñ abô ek nêñ êlêm mena yêlô nayabinñ anyô yanñ?”

* **7:15:** 1Kinñ 17:23; 2Kinñ 4:36 * **7:16:** Luk 1:68

²⁰ Anyô ju êṇ êyô ek Yisu ma enaṇ, “Jon anyô hathik ṇaṇ hêv yai ba alêm ek nanaṇ injik o liṇ nena, ‘O ma Mesia atu ba Wapômbêṇ bôk habutin abô ek nêṁ êlêm mena yêlô nayabin anyô yaṇ?’ ”

²¹ Thai êyô ma êyê Yisu hadum avômalô lôk liṇṇ lomalama mavi lôk hêv ṇgôk kambom bêṇ anôṇ vê hêk avômalô. Ma hadum ṇê malenṇṇ pusip bêṇ anôṇ êyê tak.

²² *Vêṁ ma hananṇ hadêṇ thai aêntêk, “Nôbônu ma nonanṇ êndêṇ Jon esak nôṁ takatu ba mamu ôyê lo olaṇô. Nê malenṇṇ pusip êyê tak, ma ṇê venṇṇvuvin evenṇ, ma ṇê palê lepla ibitak mavi, ma ṇê lenṇṇôndôṇ kôtôṇ elanô abô, ma ṇê ṇama iviyô hathak lonṇbô ma ṇê siv elanô Wapômbêṇ anêṇ Abô Mavi atu. Ba intu unu nonanṇ êndêṇ Jon esak nôṁ takêṇ.

²³ Ma ṇê takatu ba êyê ya ba evalonṇ ininṇ êvhavinṇ lonṇ, nêṁô lôk lenṇṇmavi.”

²⁴ Ma Jon anêṇ anyô ku êvôi ma Yisu hananṇ abô hathak Jon hadêṇ avômalô nena, “Bôk môlô u lonṇ thiliv ek ôyê malê? Môlô u ek ôyê lovak hayuv baselak vuak e?

²⁵ Mi. Mena u ek ôyê anyô te hik kwêv kêkêlô ba hayaṇ nôṁ mavi lomalama e? Mi, ṇê takatu ba ik kwêv kêkêlô ma êṁô kin anêṇ unyak ma minṇ êṁô lonṇ thiliv ami.

²⁶ *Môlô u lonṇ thiliv ek ôyê malê? Plopet te e? Avanôṇ! Ma donṭom yanaṇ êndêṇ môlô nena Jon ma bêṇ ek plopet sapêṇ.

²⁷ Bôk eto hathak ôpêṇ hêk Wapômbêṇ anêṇ kapyā nena,

* 7:22: Ais 35:5-6; 61:1; Luk 4:18 * 7:26: Luk 1:76

“ ‘Odanô, tem yanêṁ yenaṅ anyô ku te êṁônṅ ek o,
ek enaṅ yenaṅ abô bêṅ ek

êpôpêk loṅôndê ek o.’ *Malakai 3:1*

²⁸ “Yanaṅ êndêṅ môlô nena Jon ma bêṅ ek avômalô pik sapêṅ. Avi te miṅ bôk havathu anyô te aêṅ ami ma mi. Ma doṅtom ôpatu ba yaôna hêk Wapômbêṅ anêṅ loṅ lôkliṅyak, ôpêṅ ma bêṅ ek Jon.”

²⁹ * (Sêbôk ma Jon hathik avômalô lôk ṅê ewa takis haviṅ ba intu elanô abô atu ba Yisu hanaṅ hathak Jon ma enaṅ, “Wapômbêṅ anêṅ kobom ma thêthônṅ anônṅ.”

³⁰ * Ma doṅtom ṅê Palisi lôk ṅê lôkauk hathak abô balabunṅ êdô ek Jon isik thêlô ba intu êvôliṅ dômiṅ hadêṅ loṅôndê atu ba Wapômbêṅ hik thô hadêṅ i.)

³¹ Ma Yisu hanaṅ, “Yanaṅ aisê esak avômalô bôlônṅ êntêk? Ma thêlô hatôm malê?

³² Thêlô ma hatôm avômena takatu ba êṁô loṅ ethak doṅtom halôk ba elam hi ek avômena vi nena,
“ ‘Yêlô abi yeṅ beleṅ ek môlô nondo yeṅ,
ma doṅtom miṅ olo yeṅ ami.

Ma yêlô alaṅ asêṅ malêṅ ek môlô nodanṅ,
ma doṅtom miṅ olaṅ ami.’

³³ “Ma avômalô bôlônṅ êntêk êtôm avômena takêṅ. Jon anyô hathik ṅaṅ halêm ma hatip ek nôṁ lôk waiṅ. Ma môlô ôpôlik hathak yani ba onaṅ nena ṅgôk hamô haviṅ yani.

³⁴ * Ma doṅtom Anyô Anêṅ Nakadunṅ atu halêm ma miṅ hatip ek nôṁ lo waiṅ ami. Ba intu môlô onaṅ, ‘Ôṅgô, anyô êṅ hathak hayaṅ nôṁ lôk hanum

* **7:29:** Luk 3:12 * **7:30:** Mat 21:32 * **7:34:** Luk 15:2

waiŋ bêŋ anôŋ aleba intu halo molo. Yani ma nê idum kambom lôk nê ewa takis iniŋ anyô môlô.’

³⁵ Aêŋ ba Wapômbêŋ anêŋ auk tem injik anôŋ mavi ba avômalô tem nêgê nena auk êŋ ma thêthôn anôŋ.”

Avi te hathik Yisu va hathak nôm ôv mavi

³⁶ Palisi te halam Yisu hi ek enjaŋ nôm imbiŋ yani. Êŋ ma yani hi hayô ôpêŋ anêŋ unyak ma halôk hamô ek enjaŋ nôm.

³⁷ *Ma avi sek te anêŋ lon êŋ halaŋô nena Yisu lêk hayaŋ nôm hamô Palisi atu anêŋ unyak. Êŋ ma hawa nôm ôv mavi halôk kolopak valu te ba thapuk ba hi unyak êŋ.

³⁸ Ma halêm hamiŋ Yisu dôm habobo valuvi ma halaŋ ba mathôk hêv yak hayô hamô Yisu vakapô. Ma hathav mathôk vê hathak yanida wakadôk ŋaun. Ma haliŋu Yisu vakapô lôbôlôn ma hawa nôm lêŋlêŋ ôv mavi atu ba hathik Yisu vakapô hathak.

³⁹ Palisi atu hayê nôm êŋ ma lahabi nena, “Yisu ma miŋ plopet te ami. Yani plopet ma tem eyala nena avi atu ba hasôm yani ma avi sek te ba tem êpôlik.”

⁴⁰ Yisu hayala ôpêŋ anêŋ auk ma hanaŋ, “Saimon, yenaŋ abô te hêk ek yanaŋ êndêŋ o.”

Ma Saimon hanaŋ, “Kêdônwaga, onan.”

⁴¹ Ma Yisu hanaŋ, “Anyô ju bôk ewa valuselen hêk anyô bêŋ te. Anyô yaŋ hawa hatôm 500, ma yaŋ hawa hatôm 50 ba iniŋ viyaŋ hêk.

* **7:37:** Mat 26:7; Mak 14:3; Jon 12:3

⁴² Ma thai miñ hatôm nêñêm valuselenj êñ viyañ ami. Ma anyô bêñ êñ hanañ hadêñ thai luvi nena, ‘Dô, hatôm.’ ”

Yisu hanañ abô lonj kapô êñ yôv ma hanañ hik Saimon liñ nena, “Lemhabi nena anyô ju êñ yañsê intu lahaviñ ôpêñ bêñ anôñ?”

⁴³ Ma Saimon hanañ viyañ nena, “Yañ atu ba hawa valu bêñ la.”

Ma Yisu hanañ, “Anêm auk ma mavi.”

⁴⁴ Ma Yisu hik i liliñ ma hayê avi êñ ma hanañ hadêñ Saimon, “Nôñgô avi êntêk. Yahabitak hayô anêm unyak kapô ma miñ hôêv ñañ ba yahathik yavenj ami. Ma donjom avi êntêk hathik yavenj hathak yanida mathôk ma haya vê hathak yanida wakadôk ñaun.

⁴⁵ Ma miñ huliñu ya ami, ma donjom avi êntêk halinju yavenjkapô lôbôlônj.

⁴⁶ Ma miñ howa nôñ lêñlêñ ba hongasô hayô hamô yalenkadôk ami, ma donjom avi êntêk hawa nôñ lêñlêñ ôv mavi ba hangasô hayô hamô yavenjkapô.

⁴⁷ Aêñ ba yanañ êndêñ o nena avi êntêk lahaviñ ya bêñ anôñ ba intu alalô ayala nena anêñ kambom bêñ anôñ bôk hêv yak yôv. Ma donjom avômalô takatu ba esonj nena iniñ kambom takatu ba Wapômbêñ hêv vê ma dokte iyom, êñ ma leññhaviñ yani dokte aêñ iyom.”

⁴⁸ Ma Yisu hanañ hadêñ avi êñ nena, “Anêm kambom sapêñ lêk hêv yak yôv.”

⁴⁹ Ma avômalô takatu ba êmô Saimon anêñ unyak elañô abô êñ ma enañ hadêñ i nena, “Ôpêntêk ma opalê ba intu hêv kambom vê?”

50 *Ma Yisu hanan hadêñ avi êñ, “Anêm hôêvhavin hêv o bulubiñ. Nu lôk lemmavi.”

8

Avi doho êv Yisu thêlô sa

¹Yôv ma Yisu hi haven malak lôbôlôbô ba hanan Abô Mavi hathak Wapômbên anêñ loñ lôkliñyak.

²*Nê ku laumiñ ba lahavuju lôk avi takatu ba bôk hêv iniñ ngôk lôk lijiñ vê even havin yani. Avi takatu te ma Malia anêñ Magadala sêbôk ba ngôk bahenvi ba lahavuju etak yani.

³Ma avi yañ ma Joana, Kusa yanavi. Kusa ma ôpatu ba hayabiñ Helot anêñ unyak. Ma te ma Susana lôk avi bêt anôn havin. Avi takên ethak êv Yisu thêlô sa hathak nômkama.

Abô loñ kapô hathak anyô hapaliv yañvêk (Mat 13:1-23; Mak 4:1-20)

⁴Avômalô bêt anôn ibi thêthô hêk lomalak lomalak ba êlêm ethak donjom ek nêgê Yisu. Ma Yisu hanan abô loñ kapô te nena,

⁵“Anyô te hi hapaliv yañvêk halôk anêñ ku. Ma hapaliv yañvêk takên ma vi halôk loñôndê ba avômalô evak pesa lôk menak êpôm ba eyañ.

⁶Ma doho halôk pik lôk valu ba hapup. Ma donjom pik êñ moma ba yañvêk êñ hayen ba hama.

⁷Ma vi halôk loñ yak lôkmanjiñ kapô ba yak êñ halumbak hayô yañvêk takên vov.

⁸Ma donjom vi halôk pik mavi ba hapup ba habitak bêt ma hik anôn ba hatôm 100.”

* **7:50:** Luk 8:48; 18:42 * **8:2:** Mat 27:55-56; Mak 15:40-41; Luk 23:49

Yisu hanaŋ abô takêŋ yôv ma halam nena, “Môlô ñê lôk lemôndôŋ ma nodaŋô abô êntêk katô.”

⁹ Ma Yisu anêŋ ñê ku enaŋ hik yani liŋ hathak abô loŋ kapô êŋ anêŋ ôdôŋ.

¹⁰ *Ma yani hanaŋ nena, “Wapômbêŋ lêk hik anêŋ auk loŋ kapô hathak anêŋ loŋ lôklinyak thô hadêŋ môlô yôv. Ma donŋtom avômalô vi ma ya-hathak yahananaŋ hathak abô loŋ kapô iyom. Ba intu

“thêlô êyê, ma donŋtom miŋ êyê katô ami.

Ma thêlô elanô, ma donŋtom miŋ eyala anêŋ ôdôŋ katô ami.’ ”

Aisaia 6:9

¹¹ Ma Yisu hanaŋ nena, “Abô loŋ kapô êŋ anêŋ ôdôŋ ma aêntêk. Yaŋvêk ma hatôm Wapômbêŋ anêŋ abô.

¹² Yaŋvêk takatu ba halôk loŋondê ma hatôm avômalô takatu ba elanô Wapômbêŋ anêŋ abô, ma havenŋ yam ma Sadaŋ hayô ma hêv Wapômbêŋ anêŋ abô vê hêk thêlô kapôlôŋiŋ ek miŋ nênmimbiŋ ami. Ba intu Wapômbêŋ miŋ hatôm nêŋ thêlô bulubiŋ ami.

¹³ Ma yaŋvêk takatu ba halôk pik lôk valu ma hatôm avômalô takatu ba elanô Wapômbêŋ anêŋ abô ba evalonŋ lôk leŋiŋmavi. Ma donŋtom iniŋ ŋgalôk miŋ halôk pik kapô ba hi ami. Ba intu êvhaviŋ bidonŋna iyom ma malaiŋ hayô ma etak iniŋ êvhaviŋ.

¹⁴ Ma yaŋvêk takatu ba halôk yak lôkmaŋgiŋ kapô ma hatôm avômalô takatu ba elanô Wapômbêŋ anêŋ abô, ma donŋtom thêlô êmô dokte ba pik êntêk anêŋ malaiŋ lôk anêŋ nômkama lôk

* 8:10: Ais 6:9-10

anêṇ nôm mavi hathivuṇ Wapômbêṇ anêṇ abô siṇ ba thêlô miṇ ik anôṇ ami ma mi.

¹⁵ Ma donṭom yaṇvêk takatu ba halôk pik mavi ma hatôm avômalô takatu ba kapôlôṇiṇ mavi ba maleṇ lêlê. Thêlô elañô Wapômbêṇ anêṇ abô ba evaloṇ loṇ majañ. Êṇ ma hatôm imiṇ lôklokwaṇ ba ik anôṇ mavi.

Minj evuṇ atum lam anêṇ deda ami
(Mak 4:21-25)

¹⁶ * “Anyô miṇ ethak êtôm atum lam ba êdô hamô uṇ kapô mena ivuṇ hamô loṇ kapô te ami. Thêlô ethak êthôkwêṇ hamiṇ ek avômalô takatu ba êyô unyak kapô ma nêgê deda.

¹⁷ * Nômkama takatu ba ivuṇ hêk loṇ kapô ma tem nimbitak loṇ yaiṇ. Ma nômkama takatu ba ivuṇ i êmô loṇ momañiniṇ ma tem nimbitak yaiṇ ek sapêṇ neyala i.

¹⁸ * Aêṇ ba môleṇ nodañô yenaṇ abô êntêk katô. Ôpatu ba hayala yenaṇ abô katô ma tem Wapômbêṇ indum ba yani eyala nômkama doho imbiṇ. Ma donṭom ôpatu ba miṇ hayala yenaṇ abô ami, ma tem Wapômbêṇ enja auk takatu ba ôpêṇ hasoṇ nena bôk hawa yôv vê ênjêk ôpêṇ.”

Yisu anêṇ talêbô lôk iviyaṇ
(Mat 12:46-50; Mak 3:31-35)

¹⁹ Ma Yisu anêṇ talêbô lôk iviyaṇ êlêm ek nêgê yani, ma donṭom avômalô bêṇ anôṇ imiṇ loṇ siṇ ba miṇ hatôm nêgê yani ami.

* **8:16:** Mat 5:15; Luk 11:33 * **8:17:** Mat 10:26; Luk 12:2 * **8:18:** Mat 25:29; Luk 19:26

20 Êñ ma anyô te hanañ hadêñ Yisu nena, “Lem-tambô lôk môlôviyañ imiñ yañ ba leñinhaviñ nêgê o.”

21 Êñ ma Yisu hanañ, “Yenañ wakatik lôk aiyañ thêlô ma nê takatu ba elañ Wapômbêñ anêñ abô ba esopa.”

Yisu hanañ ba lovak bêñ hama

(Mat 8:23-27; Mak 4:35-41)

22 Wak te ma Yisu hanañ hadêñ anêñ nê ku nena, “Alôana kasukthôm vi tuvulu.” Êñ ma ewa yeñ ba i.

23 Thêlô i ma Yisu hêk sôm. Ma ôthôm bêñ lôk lovak hayô ba hayuv kasuk ba hik halôk yeñ kapô ba hadum ek êmô thêlô seson êndôk kasuk kapô ba ini.

24 Êñ ma i ik Yisu liñ ba enañ, “Anyô bêñ, anyô bêñ, alalô tem nama ba mi!”

Ma Yisu haviyô ma hathañ lovak lôk kasuk budum bêñ takatu ba ema ba êk tiñ.

25 Ma Yisu hanañ hadêñ thêlô, “Môlônim ôêvhaviñ hamô êsê?” Ma thêlô êkô ba eson kambom ba enañ hi ba halêm nena, “Ôpêntêk ma opalê ba intu hanañ abô hadêñ kasuk lo lovak ba elañ anêñ abô ba esopa?”

Yisu hên ngôk vê hêk anyô te

(Mat 8:28-34; Mak 5:1-20)

26 Ma thêlô ewa yeñ êñ ba ibup êyô kasuk ba i avômalô Gelasa iniñ pik. Loñ êñ hêk Galili vi tuvulu.

27 Ma thêlô ethak liñ ma Yisu hatak yeñ ba hi, ma anyô te atu ba ngôk hamô haviñ yani anêñ loñ êñ

halêm ba hapôm Yisu. Ôpêñ bôk hatak anêñ malak ma hi hamô siô ba havenñ kôlôlôn.

28-29 Nê lonj êñ ethak ekak ôpêñ ban lo va lusu hathak senj ma êv anyô te ek eyabinj, ma donjom ngôk êñ hayô ba hayôkwinj ôpêñ ma hamô senj êñ kisi. Ma habi ôpêñ vôiê ma hi hamô lonj thiliv.

Ma anyô êñ hayê Yisu ma halan boloba ba hêv yak halôk pik habobo Yisu valuvi. Êñ ma Yisu hanan hadên ngôk lelaik atu nena, “Otak ôpêntêk ba nu.” Êñ ma ôpêñ halam lôklala boman nena, “Yisu, o ma Wapômbên Lenj Anôn Binj anên Nakadun, lemhaveñ undum malê êndên ya? Minj nêv vovanj êndên ya ami!”

30 Êñ ma Yisu hanan hik ôpêñ linj, “Anêm athên nena?”

Ma ôpêñ hanan, “Yenanj athên nena Nê Vovak Lubunlubun” ek malê nena ngôk bênj anôn êmô yani kapô.

31 Ma ngôk takên enanj lôbôlôn hadên Yisu nena, “Minj ômbi yêlô êndôk Viv atu ami.

32 Nêm yêlô ni êndôk bok takêndaku ba êmô dum endaku.” Êñ ma Yisu halôk hathak ininj auk.

33 Ma ngôk takên etak ôpêñ ma i êlôk bok takên kapô. Ma bok takên elanvinj kethen ba i hadên lonj kambom ma êv yak halôk kasukthôm ba nanj halok sapên vônô.

34 Ma nê takatu ba eyabinj bok êyê nôv êñ ma êsôv ba i enanj mayaliv havenj lomalak.

35 Ma avômalô êlêm ek nêgê nena malê te habitak lonj êñ. Thêlô êyô ma êyê Yisu lôk ôpatu ba ngôk bênj anôn bôk êmô haveñ yani ba lêk anên auk habitak

mavi ba hapuk sôp ma hamô habobo Yisu valuvi. Avômalô êyê ba êkô kambom.

³⁶ Ma nê takatu ba êyê nôm ên enaṇ hadêṇ avômalô hathak nôm takatu ba hadum ba anyô lôk ngôk atu habitak mavi.

³⁷ Ma avômalô Gelasa sapêṇ êkô ba elowalin kambom ba enaṇ ek Yisu etak i ba ni buyaṇ. Aêṇ ba Yisu hathak yeṇ ma thêlô êvôi Galili hathak loṇbô.

³⁸ Ma anyô lôk ngôk atu lêk mavi ba hanan lôklokwaṇ hadêṇ Yisu nena, “Hatôm yasôk imbiṇ o e?” Ma doṇtom Yisu hêv ek êmbôni anêṇ loṇ ba hanan,

³⁹ “Onaṇ êndêṇ avômalô esak nômbêṇ atu ba Wapômbêṇ hadum hathak o.” Êṇ ma havôhi anêṇ loṇ ma hanan hadêṇ avômalô sapêṇ hathak nômbêṇ atu ba Yisu hadum hadêṇ yani.

Avena ṇama lo avi lijṇ
(Mat 9:18-26; Mak 5:21-43)

⁴⁰ Yisu hale hi kasukthôm vi tuvulu hathak loṇbô ma avômalô bêṇ anôṇ lêk eyabiṇ yani êmô liṇdan ba ewa yani thô.

⁴¹ Ma anyô bêṇ hayabiṇ unyak yeṇ te halêm ma anêṇ athêṇ nena Jailus. Yani halek vadôṇ lêlô habobo Yisu valuvi ma hanan hik yani liṇ lôk kapô malaiṇ ek Yisu imbiṇ yani ba ini anêṇ unyak.

⁴² Ek malê nena anêṇ amena ma doṇtom iyom ba hapôm lijṇ ba hadum ek ema. Amena êṇ anêṇ sondabêṇ ma hatôm laumiṇ ba lahavuju.

Êṇ ma Yisu hi haviṇ yani ma avômalô bêṇ anôṇ ekalabu yani siṇ.

⁴³ Ma avi te hamô lonj êṇ ba hapôm lijij thalalen halom hatôm sondabêṇ lauminj ba lahavuju. Ma anyôla minj hatôm idum yani mavi ami.

⁴⁴ Avi êṇ halêm habobo Yisu dômlokwanj ma hasôm Yisu anêṇ kwêv daim anêṇ danj iyom ma kethenj oyanj ma thalalenj êṇ hakapok.

⁴⁵ Êṇ ma Yisu hananj hik thêlô lij, “Opalê hasôm ya?”

Ma thêlô sapêṇ enanj nena thêlô mi. Ma Pita hananj, “Anyô Bêṇ, avômalô bêṇ anôṇ ekalabu o sinj ba intu êsôm o.”

⁴⁶ Ma donjom Yisu hananj, “Anyôla hasôm ya ba yahasaê nena yenanj lôklokwanj doho hêv yak.”

⁴⁷ Ma avi êṇ hayê nena minj hatôm imbuṇ i ami. Ba intu hakô ba halowalinj ba hi halek vadôṇj lêlô habobo Yisu va. Ma hananj hathak hasôm yani ma kethenj oyanj ma anêṇ thalalenj atu hakapok ba avômalô nômbêṇj atu elanjô.

⁴⁸ *Ma Yisu hananj hadêṇ avi êṇ, “Yenanj avena, anêm hôêvhavinj hadum ba lêk hubitak mavi. Nu lôk kapôlôm labali.”

⁴⁹ Yisu hananj abô haminj denanj ma anyô te halêm anêṇ Jailus anêṇ unyak ba hananj, “Nalum avi lêk hama yôv ba intu otak kêdôṇwaga ma minj nêṇ malainj êndêṇj yani ami.”

⁵⁰ Yisu halanjô abô êṇ ma hananj hadêṇ Jailus, “Minj ôkô ami. Nêṇimbinj iyom ma tem nalum avi mavi esak lonjbô.”

⁵¹⁻⁵³ Yisu hayô Jailus anêṇ unyak ma avômalô êmô ba elanj asêṇ malêṇ lôk lenjinj malainj bêṇ hathak yani. Ma Yisu hananj, “Asêṇ dô. Yani hêk sôm iyom

* 8:48: Luk 7:50

ma min̄ hama ami.” Thêlô eyala nena lêk hama yôv ba intu emalik hathak Yîsu. Ma Yîsu hadô avômalô ini imbin̄ yani ba hawa Pita lo Jon ma Jems lôk amena êṇ talêbô lo lambô iyom ba i unyak kapô havin̄ yani.

⁵⁴ Êṇ ma havalon̄ avena hamô ban̄ ma halam nena, “Avena, umbiyô!”

⁵⁵ Ma avena êṇ anêṇ dahô hayô halôk kupik hathak lon̄bô ma kethen̄ oyan̄ ma haviyô. Ma Yîsu hanaṇ ek nêṇêm nôm êndên̄ avena êṇ ek enjan̄.

⁵⁶ Ma anêṇ talêbô lo lambô eson̄ kambom. Ma don̄tom Yîsu hanaṇ lôklokwan̄ nena min̄ nenan̄ nôm êṇ bêṇ êndên̄ anyôla ami.

9

Yîsu hêv nê ku ba i

(Mat 10:5-15; Mak 6:7-13)

¹ Yîsu halam anêṇ nê ku laumin̄ ba lahavuju ethak don̄tom ma hêv lôklokwan̄ lôk athên̄ bên̄ hadên̄ i ek nêṇêm ngôk sapên̄ vê lôk nindum avômalô lijin̄ mavi.

² Ma yani hêv thêlô ba i ek nenan̄ abô esak Wapômbên̄ anêṇ lon̄ lôklin̄yak lôk nindum avômalô lôk lijin̄ mavi.

³* Ma Yîsu hanaṇ hadên̄ thêlô, “Môlô nu lomalak lomalak. Ma min̄ noja kôm lo vak ma nôm lo valuselen̄ imbin̄ ami. Un̄gwik kwêv don̄tom ma min̄ noja kwêv yan̄ imbin̄ ami.

⁴ Unyak alêla takatu ba môlô ôyô, ma nômô unyak êṇ iyom endeba notak lon̄ êṇ ek unu buyan̄.

* **9:3:** Luk 10:4-11

⁵ Ma donɗom loŋ takatu ba miŋ ewa môle thô ami, ma waklavôŋ otak loŋ êŋ, ma uŋgwik vonɗovaŋ takatu ba hamô vemimkapô vê êndôk thêlô maleŋiŋ ek injik iniŋ kambom thô.”

⁶ Yôv ma thêlô i even lomalak lomalak ba enaŋ Wapômbêŋ anêŋ Abô Mavi lôk idum avômalô lôk lijiŋ mavi.

*Helot lahabi nena Yisu ma opalê
(Mat 14:1-2; Mak 6:14-16)*

⁷ *Anyô Bêŋ Helot halaŋô nôŋ takatu ba Yisu hadum ba lahabi bêŋ anôŋ hathak ek malê nena anyô doho enaŋ aêntêk, “Jon haviyô hêk ŋama hathak loŋbô.”

⁸ Ma anyô doho enaŋ, “Elia halêm,” ma doho enaŋ, “Plopet tak sêbôk te haviyô hathak loŋbô.”

⁹ *Êŋ ma Helot hanaŋ nena, “Bôk yahadabêŋ Jon laselo kisi yôv, ma donɗom Yisu ma opalê ba yahalaŋô avômalô enaŋ abôkama hathak yani?” Êŋ ma yani hadum ek ênjê Yisu.

*Yisu havakôŋ avômalô hatôm 5,000
(Mat 14:13-21; Mak 6:30-44; Jon 6:1-15)*

¹⁰ Ma Yisu anêŋ aposel êyô, ma enaŋ hathak nôŋ takatu ba thêlô idum bêŋ hadêŋ Yisu. Yôv ma Yisu halom thêlôda iyom ba i malak te anêŋ athêŋ nena Betsaida.

¹¹ Ma donɗom avômalô bêŋ anôŋ eyala nena Yisu lêk hi. Êŋ ma thêlô esopa yani ba i. Thêlô i êyô ek Yisu ma yani hawa thêlô thô. Yôv ma yani hanaŋ abô hathak Wapômbêŋ anêŋ loŋ lôkliŋyak ba hadum avômalô lôk lijiŋ ibitak mavi.

* **9:7:** Mat 16:14; Mak 8:28; Luk 9:19 * **9:9:** Luk 23:8

¹² Ma yaŋsiŋ bôlôvôn ma Yisu anêŋ nê ku êlêm ma enaŋ hadêŋ yani nena, “Lêk yaŋsiŋ ma alalô amô loŋ thiliv. Ba intu otak avômalô takêntêk ek ini malak lôk loŋ takatu ba hamô habobo ek nêmbôlêm iniŋ nô m lôk loŋ nêjêk.”

¹³ Ma donjom Yisu hanaŋ nena, “Mi, môle da nobakôn i.” Ma thêlô enaŋ, “Yêlôaniŋ nô m ma polom bahenvi ma alim ju iyom hamô ba miŋ hatôm ami. Aêŋ ba yêlô ana nanêm nô m vuli ek avômalô nô mbêŋ êntêk êŋ la?”

¹⁴ Thêlô enaŋ abô êŋ ek malê nena anyô bêŋ anôŋ ba hatôm 5,000 la intu êmô.

Ma Yisu hanaŋ hadêŋ anêŋ nê ku nena, “Môle nonaŋ êndêŋ avômalô nena nesak donjom êtôm aêntêk 50 dum te, ma 50 dum yaŋ êtôm 5,000.”

¹⁵ Nê ku idum aêŋ hadêŋ avômalô ba sapêŋ êlôk êmô biŋ.

¹⁶ Ma Yisu hawa polom bahenvi lôk alim ju atu ba hêv ma hathak leŋ ma hateŋ mek. Vê m ma haya hi lôbôlôbô ma hêv hadêŋ anêŋ nê ku ba ibi sam hadêŋ avômalô nô mbêŋ atu.

¹⁷ Ma avômalô sapêŋ eyaŋ ba leŋiŋviyak. Ma nô m wata vi atu ba hamô ma nê ku isup halôk vak sam laumiŋ ba lahavuju.

Pita hanaŋ nena Yisu ma Kilisi

(Mat 16:13-28; Mak 8:27-9:1)

¹⁸ Wak te ma Yisu hateŋ mek ma anêŋ nê ku iyom êmô haviŋ yani. Ma Yisu hanaŋ hik thêlô liŋ nena, “Avômalô ethak elam ya nena opalê?”

¹⁹ *Ma thêlô enaŋ nena, “Doho enaŋ nena o ma Jon anyô hathik ŋaŋ. Ma doho enaŋ nena o ma

* 9:19: Luk 9:7-8

Elia, ma doho enañ nena o ma plopet bô te intu haviyô hathak lonjbô.”

20 *Ma Yisu hanañ hik thêlô liñ, “Ma môleđa olam ya nena opalê?”

Ma Pita hanañ viyañ nena, “O ma Mesia atu ba Wapômbên hêv ek nê m anên avômalô bulubiñ.”

21 Êñ ma Yisu hanañ lôklokwañ hadên thêlô ek miñ nenañ abô êñ bên êndên anyôla ami.

22 *Ma yani hanañ nena, “Anyô Anên Nakaduñ atu tem esopa Wapômbên anên lahaviñ ba enja vovañ bên anôn. Ma Israel iniñ nê bêngbên lôk nê bêngbên êbôk da lôk nê lôkauk hathak abô balabuñ tem nêmbôliñ dômiñ êndên yani. Ma Wapômbên tem indum ba nijik yani vônô. Ma êtôm wak lô ma tem injik yani liñ imbiyô esak lonjbô.”

23 *Ma yani hanañ hadên avômalô sapên nena, “Anyôla hadum ek esopa ya, êñ ma êmbôliñ dô m êndên yanida ma enja anên alovalaņasiñ êtôm wak nômbên intu sapên ba esopa ya.

24 *Ek malê nena ôpatu ba lahabi bên anôn hathak anên lôkmala pik ma anên lôkmala êñ tem nê m yak. Ma donjom ôpatu ba hatak anên lôkmala ek hasopa ya, yani êñ tem enja lôkmala anôn.

25 Anyô te hawa nômkama pik sapên, ma donjom miñ hasopa Wapômbên ami ba anên lôkmala hêv yak, êñ ma tem yani êmô mavi e? Mi anôn, tem enja vovañ.

26 *Ma anyôla mama ek ya lôk yenañ abô, ma emben yam atu ba ya Anyô Anên Nakaduñ yan-

* 9:20: Jon 6:68-69

* 9:22: Luk 9:44; 18:32-33

* 9:23: Mat

10:38; Luk 14:27

* 9:24: Mat 10:39; Luk 17:33; Jon 12:25

* 9:26:

Mat 10:33; Luk 12:9

dealêm imbiņ yenaņ deda lôkmaņgiņ lôk lambô ma aņela mathenį iniņ deda lôkmaņgiņ, ma tem ya mama ek ôpêņ aêņ iyom.

²⁷ Aêņ ba yanaņ avanôņ êndêņ mômô nena Wapômbêņ anêņ loņ lôklinyak tem êlêm. Ma mômô vi atu ba umiņ loņ êntêk tem nômô lôkmala denaņ ma ôņgô nôm êņ imbiņ.”

*Yisu liņkupik habitak yaņda
(Mat 17:1-13; Mak 9:2-13)*

²⁸ Ma Yisu hanaņ abô êņ yôv ma wak bahenįvi ba lahavulô hale ba hi. Ma Yisu hathak dumlolê te ba hi ek etenį mek ma hawa Pita lo Jems ma Jon iviņ yani.

²⁹ Yisu hatenį mek denaņ ma thohavloma habitak yaņda ba anêņ kwêv habitak thapuk hatôm damak hêv.

³⁰⁻³¹ *Ma kethenį oyaņ ma anyô lokwanju lôk deda bêņ imiņ ba enaņ abô haviņ yani, yaņ ma Mose ma yaņ ma Elia. Thai enaņ abô hadêņ Yisu hathak nôm takatu ba Yisu tem indum ba injik anôņ êmô Jelusalem endeba yani etak pik êntêk ba ni.

³² *Ma Pita lo Jems ma Jon thêlô maleņ hatulak ba êk sôm. Ma thêlô iviyô ma êyê Yisu anêņ deda bêņ lôk anyô ju imiņ iviņ yani.

³³ Ma thai idum ek ini ma Pita hanaņ hadêņ Yisu aêntêk, “Anyô bêņ, mavi anôņ ek lêk alalô amô loņ êntêk. Yêlô nadav unyak lôkkupik lokwanjô, te ek o ma te ek Mose ma te ek Elia.” Pita hathôņ abô atu ba enaņ ba intu hanaņ aêņ.

* **9:30-31:** Luk 9:22 * **9:32:** 2Pi 1:16-18

³⁴ Pita hanaŋ abô denaŋ ma buliv te hayô hava thêlô siŋ ba thêlô êkô.

³⁵ *Ma abô te halêm anêŋ buliv êŋ kapô nena, “Intu ma yenaŋ Okna ba bôk yahatak yani yôv ek indum yenaŋ ku. Ba nodanô anêŋ abô.”

³⁶ Abô êŋ habitak yôv ma thêlô êyê Yisu iyom hamiŋ. Pita lo Jems ma Jon miŋ enaŋ hadêŋ anyôla hathak nô m takatu ba êyê lo elanô ami.

*Yisu hêv ngôk vê hêk okna te
(Mat 17:14-21; Mak 9:14-29)*

³⁷ Haviyô hayaŋ ma Yisu thêlô etak dumlolê hêk ma êlôk ba i, ma avômalô bêŋ anôŋ i êpôm yani.

³⁸ Ma anyô te halam aêntêk, “Kêdônwaga, hatôm nê m kapôlôm ek yenaŋ okna ba nê m yani sa ek malê nena yenaŋ okna donptom iyom.

³⁹ Ngôk te hathak hayôkwiŋ yani ba kethen oyaŋ ma yani halaŋ boloba ba halowaliŋ kambom ba wapôk habitak abôlêk. Ngôk êŋ habuliŋ yani liŋkupik kambom anôŋ ba miŋ hathak hatak yani dokte ami.

⁴⁰ Yahanaŋ hik anê m nê ku liŋ lôklokwaŋ ek nê nê m ngôk kambom êŋ vê, ma donptom thêlô miŋ hatôm ami.”

⁴¹ Ma Yisu hanaŋ viyaŋ nena, “Yahamô haviŋ môlô sawa daim ma donptom miŋ ôêvhaviŋ ami ma owa auk lokbaŋ aleba yakapôlôn lêk hagiap hathak môlô. Onja okna êŋ êlê m.”

⁴² Ma okna êŋ haven denaŋ, ma ngôk êŋ habi vôkê halôk pik ba hadum ba okna halowaliŋ kambom. Ma donptom Yisu hathaŋ ngôk lelaik êŋ, ma

* 9:35: Luk 3:22

hadum okna êṇ ba habitak mavi ma hêv hi hadêṇ lambô hathak loṇbô.

⁴³ Ma avômalô sapêṇ eson kambom hathak Wapômbêṇ anêṇ lôklokwan bêṇ.

Yisu hananṇ bôlônṇ yanṇ hathak anêṇ ṇama

(Mat 17:22-23; Mak 9:30-32)

Avômalô sapêṇ lenṇṇhabi abô bêṇ anônṇ hathak nôṃ takatu ba Yisu hadum, ma Yisu hananṇ hadêṇ anêṇ ṇê ku nena,

⁴⁴ * “Môlô nodaṇô abô êntêk katô. Tem nenanṇ Anyô Anêṇ Nakaduṇ atu bêṇ ba netak êndôk avômalô baheṇṇ.”

⁴⁵ * Ma anêṇ ṇê ku êthônṇ abô êṇ anêṇ ôdônṇ palinṇ ek malê nena havuṇ ek thêlô. Ma êkô ek nenanṇ injik yani linṇ ek enanṇ anêṇ ôdônṇ bêṇ êndêṇ thêlô.

Opalê intu anyô bêṇ?

(Mat 18:1-5; Mak 9:33-41)

⁴⁶ * Ma Yisu anêṇ ṇê ku êkôki nena thêlô alisê intu bêṇ ek ṇê ku vi.

⁴⁷ Ma Yisu hayala thêlônṇ auk êṇ. Ma hawa amena te ba hadô hamiṇ habobo yani.

⁴⁸ * Ma hananṇ hadêṇ anêṇ ṇê ku nena, “Ôpatu ba hêvhaviṇ ya ba hawa amena nate aêntêk thô, ma hatôm hawa ya thô. Ma ôpatu ba hawa ya thô, ma hatôm hawa ôpatu ba hêv ya ba yahalêm thô haviṇ. Ma ôpatu ba hadum i aleba yaôna hamô môlô malêvônṇ intu anyô bêṇ ek môlô.”

⁴⁹ Ma Jon hananṇ nena, “Anyô Bêṇ, yêlô ayê anyô te hêv ṇgôk vê hathak anêṃ athêṇ. Ma donṇtom yani

* **9:44:** Luk 9:22 * **9:45:** Luk 18:34 * **9:46:** Luk 22:24 * **9:48:** Mat 10:40

ma miñ alalô te ami ba intu yêlô anañ ek yani etak ku êñ.”

50 *Ma donjom Yisu hanañ nena, “Dô! Miñ nu-miñ yani loñ siñ ami. Ôpatu ba miñ hapôlik hathak alalô ami, intu alalôaniñ te.”

Avômalô Samalia êdô Yisu

51 Waklavôn Wapômbên enja Yisu ni lenj lêk habobo, êñ ma yani lavidonj ek ni Jelusalem.

52 Ma yani hêv anyô doho ba i malak te hêk Samalia ek nêpôpêk nômkama êmônj ek yani.

53 Ma donjom avômalô loñ êñ êdô neja yani thô ek malê nena hi Jelusalem.

54 *Ma nê ku Jems lo Jon êyê nôm êñ ma enañ hik yani liñ aêntêk, “Anyô Bêñ, yai nandam atum êndôk ba êlêm anêñ lenj ek esañ thêlô e?”

55 Ma donjom Yisu hik i liliñ ma hayanda thai.

56 Ma thêlô i malak yañ.

Ku bêt ek nesopa Yisu vangwam

(Mat 8:18-22)

57 Thêlô evenj loñôndê ba i ma anyô te hanañ nena, “Loñ nômbênj atu ba hu ma tem yasopa o.”

58 Ma Yisu hanañ, “Avunj yatap iniñ pik abyan hamô ma menak iniñ unyak hamô alinj, ma donjom ya Anyô Anêñ Nakadunj atu ma yenañ loñ yangêk ma mi.”

59 Ma Yisu hanañ hadêñ anyô yañ nena, “Osopa ya.”

Ma donjom ôpên hanañ, “Anyô Bêñ, otak ya ek yana yandav wakamik vêmam.”

* 9:50: Mat 12:30; Luk 11:23 * 9:54: 2Kinj 1:9-16

⁶⁰ Ma Yisu hanaŋ hadêŋ yani, “Dô, nê ŋama da nedav iniŋ ŋama. Ma nu onan abô esak Wapômbêŋ anêŋ loŋ lôklinyak bêŋ.”

⁶¹ *Ma anyô yan hanaŋ hadêŋ Yisu nena, “Anyô Bêŋ, tem yasopa o, ma donɓtom otak ya ek yanan waklêvôŋ êndêŋ yenaŋ avômalô vêmam.”

⁶² Ma Yisu hanaŋ viyan nena, “Ôpatu ba haven loŋôndê ma hik ma liliŋ miŋ hatôm indum ku ênjêk Wapômbêŋ anêŋ loŋ lôklinyak kapô ami ma mi.”

10

Yisu hêv nê ku hatôm 72 ba i

(Mat 11:20-24)

¹ *Yôv ma Anyô Bêŋ hatak avômalô yanda hatôm 72 ba hêv i juju ba êmôŋ ek yani ba i hadêŋ malak lôŋ sapêŋ atu ba yani tem ni.

² *Ma yani hanaŋ hadêŋ thêlô nena, “Nôm bêŋ anôŋ lêk hayôk ba hamô ku kapô, ma donɓtom nê ku ma tomtom iyom. Aêŋ ba noten mek êndêŋ ku anêŋ alaŋ ek nê nê ku ba ini ek nindum anêŋ ku.

³ *Môlô nu. Yahêv môlô ba u hatôm boksipsip nali i êmô avuŋ yatap malêvôŋ.

⁴ *Ma miŋ môlô noja valuselen lôk vak lôk bokŋgôp imbiŋ ami. Ma miŋ nonan abô pôk emben loŋôndê ami ma unu nundum ku êŋ kethen.

⁵ “Môlô ôyô unyak te kapô, ma nonan êndêŋ thêlô aêntêk, ‘Wapômbêŋ hatôm indum ba môlô nômô yôhok mavi.’

* **9:61:** 1Kin 19:20 * **10:1:** Mak 6:7 * **10:2:** Mat 9:37-38; Jon 4:35 * **10:3:** Mat 10:16 * **10:4:** Mat 10:7-14; Mak 6:8-11; Luk 9:3-5

⁶ Anyô yôhôk te hamô unyak êṇ ba hêvHAVIN, êṇ ma tem mômônim abô mavi êṇ êmô imbiṇ thêlô. Ma mi, ma tem abô êṇ êmbôlêm ek mômôda esak loṇbô.

⁷ *Ma mômô nômô unyak êṇ iYOM. Ma mômô oṇgwan ba nunum êtôm atu ba êv hadêṇ mômô iYOM ek malê nena mômô ma ṇê ku ba mavi ek avômalô neyabiṇ mômô. Ma miṇ mômô unu nosak unyak mayaliv ami.

⁸ * “Mômô ôyô malak lôṇ te ba ewa mômô thô ba êv nôM hadêṇ mômô, êṇ ma mômôṇgan.

⁹ Ma mômô nundum thêlônin avômalô lôk lijiṇ nimbitak mavi, ma mômô nonaṇ aêntêk, ‘Wapômbêṇ anêṇ loṇ lôklinyak lêk halêm habobo mômô.’

¹⁰ Ma doṇtom miṇ ewa mômô thô ami, êṇ ma mômô unu numiṇ loṇôndê ma nonaṇ nena,

¹¹ * ‘Yêlô ik voṇgovaṇ veṇiṇkapô vê halôk mômô malemim ek injik mômônim kambom thô. Ba intu mômô lemim imbi katô nena Wapômbêṇ anêṇ loṇ lôklinyak lêk halêm habobo mômô.’

¹² *Yanaṇ êndêṇ mômô nena waklavôṇ atu ba Wapômbêṇ endelêm ek endanô abô, êṇ ma avômalô loṇ atu ba miṇ ewa mômô thô ami, thêlônin malaiṇ tem êmôṇ ek avômalô kambom anêṇ Sodom.

¹³ “Alikaknena, mômô avômalô Kolasin lo Bet-saida! Mômô bôk ôyê nômbithi lomalomA. Ma doṇtom bôk yandum nômbithi takêṇ êmô Taia lo Saidon malêvôṇ, êṇ ma kethêṇ oyaṇ ma tem ni-jik kwêv kambom lôk nesav atum ṇgavu esak leṇiṇkadôk ek nede kapôlôṇiṇ liliṇ.

* **10:7:** 1Ko 9:6-14; 1Ti 5:18 * **10:8:** 1Ko 10:27 * **10:11:** Ap 13:51; 18:6 * **10:12:** Stt 19:24-25; Mat 10:15; 11:24

14 Waklavôn atu ba Wapômbên endelêm ek endanô abô, ên ma môle nim malain tem bân anôn êmôn ek avômalô Taia lo Saidon inin!

15 Ma môle avômalô Kapaneam, tem nêmbô môle nim athên esak len e? Mi, môle tem unu nê nama inin lon!

16 * “Anyô halanô môle nim abô, ên ma yani halanô yenan abô havin. Ma anyô havôlin dô m hadên môle, ên ma yani havôlin dô m hadên ya havin. Ma anyô havôlin dô m hadên ya, ên ma yani havôlin dô m hadên Ôpatu ba hên ya ba yahalêm havin.”

Nê ku êvôle m hathak lonbô
(Mat 11:25-27; 13:16-17)

17 Nê ku 72 takatu êvôle m hathak lonbô ma lenin mavi bân anôn ba enan, “Anyô Bân, yêlô adum ku lomaloma lôk êv ngôk vê hathak anêm athên.”

18 * Ma Yisu hana n aêntêk, “Yahayê Sadan hên yak anên len hatôm damak.

19 * Oda n, yahên lôklokwan hadên môle ek nombak umya lo dangavin pesa. Ma môle hatôm nô m Sadan ôpatu ba lamanin hathak môle anên lôklokwan sapên lu. Ma nô mlate min hatôm imbulin môle ami ma mi.

20 * Ma môle min lemimmavi bân anôn esak ngôk elanô môle nim abô ami ma mi, ma don tom môle lemimmavi esak Wapômbên bôk hato môle nim athên hên len.”

* **10:16:** Mat 10:40; Luk 9:48; Jon 5:23
12:8-9 * **10:19:** Sng 91:13; Mak 16:18

* **10:18:** Jon 12:31; ALK
* **10:20:** Plp 4:3; ALK 3:5

21 Yôv ma Lovak Mathen hadum Yisu anên kapô lamavi ba hanañ, “Wakamik, O ma len lo pik anên alañ! Lêk huvuñ anêm auk hadên nê lôkauk lôk nê bêñbêñ ma huik thô hadên nê takatu ba êtôm avômena yaônena. Ba intu yahabô anêm athên! Wakamik, avanôn oda hosopa anêm lemhaviñ ba intu hudum aên.

22 * “Wakamik bôk hôêv ya auk sapên yôv. Ba anyô late miñ hayala Nalum atu ami. Mi, O Wakamik ijom. Ma anyô late miñ hayala O Wakamik katô ami. Mi, Nalum lôk nê takatu ba Nalum lahaviñ injik O thô êndên i ijom.”

23 Ma Yisu hik i liliñ ba hanañ hadên anên nê ku ijom nena, “Wapômbên hadum mavi hadên môlô ba môlô ôyê nôñ takatu.

24 Yanañ êndên môlô nena sêbôk ma plopet lôk kiñ bên anôn lenjnhaviñ nêgê nôñ êntêk ba lêk môlô ôyê, ma donjom miñ êyê ami. Ma lenjnhaviñ nedañô abô takêntêk ba lêk môlô olañô, ma donjom miñ elañô ami.”

Anyô Samalia mavi te
(Mat 22:34-40; Mak 12:28-34)

25 *Wak te ma anyô lôkauk hathak abô balabuñ hayô hamiñ ba hadum ek esaê Yisu ba hanañ, “Kêdônwaga, yandum malê ek Wapômbên nêñ lôkmala atu ba nêñ êtôm wak nômbên intu sapên êndên ya?”

26 Ma Yisu hanañ hik yani liñ aêntêk, “Abô balabuñ hanañ malê? Êñ ma oda osam abô êñ ba lemimbi nena abô êñ hanañ aisê?”

* 10:22: Jon 3:35; 10:15 * 10:25: Mat 22:35-40; Luk 18:18

27 *Ma yani hanaŋ nena, “Lemimimbiŋ Anyô Bêŋ unim Wapômbêŋ ênjêk unim kapôlômim lôk dahôlômim ma lôklokwaŋ lôk unim auk sapêŋ. Ma lemimbiŋ anêm avômalô êtôm lemhaŋiŋ oda.”

28 *Ma Yisu hanaŋ nena, “Avanôŋ. Undum aêŋ ma tem ômô lôkmala.”

29 Ma donŋtom yani hadum ek avômalô nêgê nena anêŋ auk ma mavi, aêŋ ba yani hanaŋ nena, “Yenaŋ avômalô êŋ ma opalêla?”

30 Ma Yisu hanaŋ viyaŋ aêntêk, “Anyô te hatak Jelusalem ma halôk ba hi Jeliko. Êŋ ma nê vani êpôm yani ba ik yani ba hamayak hêk loŋôndê ma ewa anêŋ nômkama vani ba i.

31 Ma anyô habôk da te hasopa loŋôndê êŋ ba halôk ba hi. Êŋ ma yani hayê anyô êŋ, ma donŋtom yani habup halôk loŋôndê vi hale ba hi.

32 Aêŋ iyom ma Livai te halôk loŋôndê bô êŋ hale ma hayê ôpêŋ, ma kethêŋ oyaŋ habup halôk loŋôndê vi atu hale ba hi.

33 Ma donŋtom anyô Samalia* te halom loŋôndê êŋ ba hi ma hayê ôpêŋ ba lahiki.

34 Êŋ ma yani hi hadêŋ ôpêŋ ma hanŋgasô waiŋ lôk nôm lêŋlêŋ hathak ôpêŋ anêŋ palê ma hasum. Yôv ma yani hawa ôpêŋ ba hatak hayô hamô anêŋ bok donŋki ma halom ba hi unyak atu ba êv vuli ba êk. Ma yanida hayabiŋ ôpêŋ.

35 Ma haviyô hayaŋ ma yani hêv valuselen seleva ju hadêŋ unyak alaŋ ma hanaŋ nena, ‘Oyabiŋ anyô lijiŋ êntêk mavi. Ma valu êntêk miŋ

* 10:27: Wkp 19:18; Lo 6:5

* 10:28: Wkp 18:5

* 10:33:

Avômalô Samalia ma Israel iniŋ nê kambom.

hatôm ami ba wak yaŋ atu ba yahalehalêm ma tem yaŋêm doho imbiŋ.’ ”

³⁶ Yisu hanaŋ abô loŋ kapô êŋ yôv ma hanaŋ hik anyô lôkauk êŋ liŋ aêntêk, “Lemhabi aisê? Ôpatu ba nê kambom ik ma opalê hêv yani sa hatôm yanida anêŋ avômalô te?”

³⁷ Ma anyô lôkauk hanaŋ viyaŋ nena, “Ôpatu ba hêv kapô hadêŋ yani.”

Ma Yisu hanaŋ hadêŋ ôpêŋ nena, “Nu ma undum aêŋ iyom.”

Yisu hamô Mata lo Malia iniŋ unyak

³⁸ Yisu lôk anêŋ nê ku even ba i ma Yisu habitak hayô malak lôŋ te ba hi. Ma avi te anêŋ athêŋ nena Mata hawa Yisu thô ba hi hamô anêŋ unyak.

³⁹ *Mata anêŋ yaŋ molok Malia hamô habobo Anyô Bêŋ valuvi ba halaŋô anêŋ abô.

⁴⁰ Ma doŋtom Mata hadum ku bêŋ anôŋ ek hapôpêk nô. Êŋ ma yani hi hadêŋ Yisu ma hanaŋ, “Anyô Bêŋ, lemhabi aisê? Yahadum ku bêŋ anôŋ ma yenaŋ aiyaŋ molok miŋ hêv ya sa dokte ami. Ba intu otak yani êlêm ek nêma ya sa.”

⁴¹ Ma doŋtom Anyô Bêŋ hanaŋ viyaŋ hadêŋ yani nena, “Mata, Mata, aisê ka lem hik o ba kapôlôm malaiŋ hathak nômkama lomalama?”

⁴² *Ma doŋtom nômlate iyom intu ba nômbêŋ ma Malia lêk hawa nô. Êŋ yôv ba anyô te miŋ hatôm enja nô. Êŋ vê ênjêk yani ami ma mi.”

* **10:39:** Jon 11:1; 12:2-3 * **10:42:** Mat 6:33

11

Kobom neten mek

(Mat 6:9-15; 7:7-11)

¹ Wak te ma Yisu haten mek hamô bute. Ma haten mek yôv ma anên nê ku te hanañ hadên yani nena, “Anyô Bên, ôndôn yêlô ek yêlô naten mek êtôm sêbôk ba Jon hadôn anên nê ku.”

² Ma Yisu hanañ, “Môlô noten mek aêntêk, “ ‘Wakamik, anêm athên ênjêk mathen. Ma anêm lon lôklinyak êlêm êtôm lon lôkthô.

³ Ma nêm wak tomtom anên nôm êndên yêlô.

⁴ Ma yêlô êv avômalô iniñ kambom takatu ba idum hadên yêlô vê,

ba intu nêm yêlôaniñ kambom vê aên iyom. Lôk min otak yêlô êndôk nôm atu ba esau yêlô ami.’ ”

⁵⁻⁶ Yôv ma Yisu hanañ abô lon kapô te hadên thêlô aêntêk, “Bôlôvôn bin te ma hu hadên anêm anyô môlô te anên unyak ma hona, ‘Aiyañ, yenañ anyô môlô te halêm anên lon daim ba lêk hamô yenañ unyak ba hama kisi ma ya nôm mi. Ba hatôm nêm polom lokwanlô ek yani e?’

⁷ Ma anêm anyô môlô atu hamô unyak kapô tem ena viyañ nena, ‘Yahadô. Yêlô lêk êk sôm ba unyak abôlêk lêk putup yôv ba tem min yanêm nôm êndên o ami ma mi.’

⁸ Yani hadô ek nêm anên anyô môlô sa. Ma donjom yahanañ hadên môlô nena oten lôbôlôn, êñ ma tem yani mama ba imbiyô ba nêm nôm êtôm atu ba hoten yani.

⁹⁻¹⁰ “Ba intu yahanañ hadên môlô nena nê takatu ba enañ hik Wapômbên lin, ma tem neja

nômka ma êtôm atu ba enaŋ. Ma êbôlêm nômlate ma tem nêpôm. Ma ipididiŋ unyak abôlêk ma tem injik vê ek i. Aêŋ ba onaŋ hik Wapômbêŋ liŋ ma tem nê mômônim lemimhaviŋ êndêŋ mômô. Ma ôbôlêm ma tem nôpôm. Ma upididiŋ unyak abôlêk ma tem injik vê ek mômô.

¹¹ “Mômô avômena iniŋ lami, nalum hanaŋ hik o liŋ ek enjaŋ alim ma tem nê mômô umya kambom te êndêŋ yani e? Ma mi!

¹² Mena yani hanaŋ ek enjaŋ menak daluk, êŋ ma tem nê mômô ŋgalivaŋ te e? Ma mi!

¹³ Mômô avômalô pik unim bôm lo loŋ ma kambom, ma doŋtom mômô othak ôêv nômkama mavi hadêŋ nalumi. Aêŋ ba mômô noyala katô nena mômônim Lemambô Bêŋ atu ba hamô malak leŋ yani lamavi anôŋ ek nê Lovak Matherŋ êndêŋ nê takatu ba enaŋ hik yani liŋ.”

Yisu lo Belsebul

(Mat 12:22-32,43-45; Mak 3:20-27)

¹⁴ Yisu hêv ŋgôk vê hêk anyô abôlêk putup te. Ma ŋgôk êŋ hatak ôpêŋ ba hi ma ôpêŋ hanaŋ abô ba avômalô sapêŋ êyê ba esaŋ kambom.

¹⁵ *Ma doŋtom avômalô doho enaŋ, “Ŋgôk iniŋ anyô bêŋ Belsebul hêv lôklokwaŋ hadêŋ ôpêŋ. Ba intu hatôm nê mômô ŋgôk sapêŋ vê ênjêk avômalô.”

¹⁶ *Ma avômalô doho idum ek nesau Yisu ba enaŋ hik yani liŋ nena, “Undum lavôŋiŋ te ek injik thô nena Wapômbêŋ hêv o ba hômên mena mi e?”

¹⁷ Ma doŋtom Yisu hayala thêlôniniŋ auk ba hanaŋ abô loŋ kapô te hadêŋ thêlô nena, “Avômalô malak lôŋ te evaki vose hi ôdôn ju, êŋ ma tem malak lôŋ êŋ

* **11:15:** Mat 9:34; 10:25 * **11:16:** Mat 12:38

ngathiniŋ ba bapu ipup imbitak. Ma avômalô ôdôn te evaki vose hi ôdôn ju ma tem thêlôda nênm yak.

¹⁸ Aên ba Sadan anên ngôk vi evaki vose hi ôdôn ju, ên ma Sadan anên lon lôklinyak tem imin majan aisê? Mi. Ma aisê ka môlô onan nena yahêv ngôk vê hathak Belsebul anên lôklokwan?

¹⁹ Môlô onan nena ngôk bên Belsebul hêv lôklokwan hadên ya ba yahêv ngôk vê. Ma môlônim avômalô idum ku ên haviŋ! Ma opalê intu hêv lôklokwan hadên thêlô ba idum ku mavi ên? Ngôk Bên, e? Mi! Môlôda unim avômalô ik thô nena môlô onan abôyan.

²⁰ Wapômbên da hêv lôklokwan hadên ya ba yahêv ngôk vê hêk avômalô. Aên ba oyala nena Wapômbên anên lon lôklinyak lêk halêm yôv.

²¹ “Anyô lôklokwan te havalon nômka vovak ba hayabin anên lon, ên ma anên nômka tem êmô mavi.

²² *Ma donjom anyô vovak laik môn hayô ba hik vovak hadên ôpên aleba hamô lu, ên ma yani tem enja ôpên anên nômka vovak takatu ba bôk hadum ôpên ba habitak lôklokwan vê. Aên ba ôpatu ba lovak ma tem imbi yan atu ba hêv yak anên nômka sam.

²³ * “Anyôla min hêv ya sa ek yai nangik vovak êndên Sadan ami, ôpên hatôm haviŋ Sadan ba thai ik vovak hadên ya. Ma anyô min hêv ya sa ba hasup avômalô hathak donjom ami, ên ma hatôm halupunin i ba êsôv mayaliv.”

²⁴ “Ngôk lelaik hatak anyô te, ên ma hi haven lon thiliv ek êmbôlêm lon mavi te ek enja lovak ba

* ^{11:22}: Kol 2:15 * ^{11:23}: Luk 9:50

êmô. Ma miñ hapôm loñ te ami ma tem enañ nena, 'Yatup siñ yana unyak sêbôk esak loñbô.'

²⁵ Ma hayô ba hayê nena unyak êñ lêk epesañ ba habitak mabun mavi.

²⁶ Êñ ma tem ni êmbôlêm ngôk bahenvi ba la-havuju takatu ba iniñ lôklokwan hamôn ek anên ba enja i imbiñ ek nimbitak nêyô unyak êñ kapô esak loñbô. Êñ ma ôpên tem êmô kambom anôn ek yan sêbôk."

²⁷ *Yisu hanañ abô takên hamô denañ ma avi te hamiñ avômalô nômbên êñ malêvôn ma halam aêntêk, "Avi atu ba havathu o ba hêv sum hadên o, yani êñ êmô lôk lamavi."

²⁸ Ma donjom Yisu hanañ, "Ôpatu ba halanô Wapômbên anên abô ba hasopa, yani êñ êmô lôk lamavi anôn."

Anyô doho leniñhaviñ nêgê lavôñiñ

(Mat 12:38-42; Mak 8:11-12)

²⁹ *Avômalô bôn anôn êyô ek Yisu. Êñ ma Yisu hanañ, "Avômalô bônôn êntêk ma avômalô kambom. Thêlô enañ ek yandum lavôñiñ ek injik thô nena Wapômbên bôk hêv ya ba yahalêm, ma donjom tem mi. Thêlô tem nêgê Jona anên lavôñiñ iyom.

³⁰ Sêbôk ma Jona habitak hatôm lavôñiñ ek avômalô Ninive. Ma lêk Anyô Anên Nakadun atu tem imbitak aên iyom êndên avômalô bônôn êntêk.

³¹ * "Sêbôk ma Siba iniñ kwin hatak anên loñ ma halêm anên pik anên dan ek endanô Solomon anên auk mavi. Odanô! Nômlate hamô loñ êntêk

* **11:27:** Luk 1:28,42,48
10:1-10

* **11:29:** Mat 16:4

* **11:31:** 1Kin

ma bêñ ek Solomon. Ma donjom mólô ôdô anêñ nodanô. Ma waklavôn atu ba Wapômbên hatak ek nindum abô ma Siba iniñ kwin êñ tem enañ mólônim kambom takên bêñ.

³² * Ma sêbôk ba avômalô Ninive elañô Jona anêñ abô ba ele kapôlônin liliñ. Ma nômlate lêk hamô lon êntêk ma bêñ ek Jona. Ma donjom mólô ôdô anêñ nodanô. Ma waklavôn atu ba Wapômbên hatak ek nindum abô ma tem avômalô Ninive niniñ ba nenañ mólônim kambom takên bêñ.”

Deda leñvinakupik
(Mat 5:15; 6:22-23)

³³ * “Anyô minj ethak êtôm atum ba ivun hamô lon kapô mena êdô hamô unj kapô ami ma mi. Thêlô êthôkwên haminj ek avômalô takatu ba êyô unyak kapô tem nêgê deda.

³⁴ Malem daluk ma hatôm atum ek nêñ deda êndênj lemvimkupik. Malem daluk mavi ma tem deda êmô lemvimkupik sapênj. Ma donjom malem daluk kambom ma tem momanjininj bêñ ênjêk lemvimkupik.

³⁵ Aênj ba nôngô katô nena anêñ deda ma deda anônj ek malê nena deda doho ma hatôm momanjininj.

³⁶ Ma deda hamô lemvimkupik sapênj, ma momanjininj minj hêk bute ami. Êñ ma lemvimkupik sapênj tem imbitak deda êtôm atum habi malem lonj.”

* **11:32:** Jna 3:5-10 * **11:33:** Mak 4:21; Luk 8:16

Yisu hathanj Palisi lôk nê lôkauk hathak abô bal-abun

(Mat 23:1-36; Mak 12:38-40; Luk 20:45-47)

³⁷ Yisu hathanj abô yôv ma Palisi te hathanj hik Yisu linj ek enjanj nô m ê m ô imbinj yani. Ênj ma Yisu hi hayô ôpênj anênj unyak kapô.

³⁸ Ma Palisi ênj hayê Yisu halôk hamô ek enjanj nô m ma minj hathik i ami. Ênj ma yani hasonj kambom.

³⁹ Ma Yisu hathanj hadênj yani nena, “Mô lô nê Palisi, mô lô othak uthik unim tase lôk belev anênj vidôm iyom, ma donjom mô lô nim kapô lô mim putup hathak kobom vani lo kobom kambom.

⁴⁰ Mô lô nê molo, Wapô mbênj hapesanj viyaij lôk vikapô havinj.

⁴¹ Ma donjom mô lô nim nô mkama takatu ba hamô ma mô lô nô nê m ê ndê nj nê nô mkama mi ek nê m thê lô sa. Mô lô nundum aê nj ma tem mô lô nim nô mkama sapê nj ê m ô mabunj mavi ê njê k Wapô mbê nj ma.

⁴² “Alikaknena mô lô nê Palisi, vovanj bê nj tem ê pôm mô lô. Mô lô othak usup ava takatu ba hadum nô m vasi nj ba uik sam hi ô dônj lauminj ba ô ê v ô dônj te hadê nj Wapô mbê nj hatôm da. Kobom ê nj ma nô m yaô na. Ma donjom mô lô otak kobom thê thônj lô k kobom lemimimbinj Wapô mbê nj. Kobom ê ntê k ma nô mbê nj! Nodanjô! Mô lô nosopa abô balabunj bê nj takê ntê k lô k abô balabunj yaô nena imbinj!

⁴³ “Alikaknena mô lô nê Palisi, vovanj bê nj tem ê pôm mô lô! Mô lô lemimhavinj nô m ô ê tôm nê bê nj bê nj ê m ô unyak yê nj kapô lô k lemimhavinj avô malô nenanj, ‘Waklê vônj anyô bê nj’ ê ndô k lonj ethak donjom halô k.

⁴⁴ “Alikaknena, vovaŋ bêŋ tem êpôm môlô. Môlô lelaik hatôm ŋama te atu ba bôk elav bô ma lêk miŋ anyôla hayala ami. Ba intu avômalô êyô imiŋ ba ibitak lelaik hamô Wapômbêŋ ma. Aêŋ ba avômalô takatu ba ele ebobo môlô ma ibitak lelaik aêŋ iyom.”

⁴⁵ Nê eyala abô balabuŋ te halaŋô abô êŋ ma hanaŋ hadêŋ Yisu aêntêk, “Kêdôŋwaga, honaŋ abô êŋ hadêŋ nê Palisi ma huik yêlô susu haviŋ.”

⁴⁶ Ma Yisu hanaŋ, “Alikaknena môlô nê lôkauk hathak abô balabuŋ haviŋ, vovaŋ bêŋ tem êpôm môlô. Môlô ôêv balabuŋ anêŋ malaiŋ lomalama hadêŋ avômalô ek nesopa. Nôm êŋ ma hatôm vak malaiŋ kambom ek thêlô. Ma donŋtom môlô miŋ ôêv thêlô sa dokte ami.

⁴⁷⁻⁴⁸ “Alikaknena, vovaŋ bêŋ tem êpôm môlô. Môlônim libumi bôk ik plopet bêŋ anôŋ vônô ma môlô oyabiŋ iniŋ siô dedaŋ mavi. Aêŋ ba hik thô nena môlô ôlôk hathak libumi iniŋ bôk lo loŋ takatu ba idum.

⁴⁹ Ba intu Wapômbêŋ anyô lôkauk bêŋ bôk hanaŋ aêntêk, ‘Tem yanêm plopet lo aposel bêŋ anôŋ êndêŋ thêlô, ma tem thêlô nindum kambom êndêŋ doho ba nijik doho vônô.’

⁵⁰ Aêŋ ba avômalô bôlôŋ êntêk tem neja vovaŋ bêŋ esak plopet takatu ba ik vônô hadêŋ waklavôŋ Wapômbêŋ hapesaŋ pik aleba lêk.

⁵¹ Plopet môŋ atu ba ik vônô ma Abel ma ik aêŋ habup hathak aleba hayô Sekalaia ma anêŋ daŋ. Ik yani vônô hêk unyak mathen lôk loŋ êbôk da anêŋ malêvôŋ. Avanôŋ, yanaŋ êndêŋ môlô, vuli kambom hathak bôk lo loŋ takêŋ tem imbitak êpôm avômalô bôlôŋ êntêk.

⁵² “Alikaknena mólô nê uik abô majan thô, vo-
van bên tem êpôm mólô! Mólô umin auk mavi
anên lonjôndê lon sin. Mólôda min oven lonjôndê ên
ami ma umin sin ek avômalô takatu ba lenjinhavin
nesopa ma min hatôm nesopa ami.”

⁵³ Yôv ma Yisu hatak unyak ên ma nê lôkauk
hathak abô balabun lôk nê Palisi lenjinja kam-
bom ba enan ik yani lin lomaloma.

⁵⁴ Thêlô idum aên ek neja yani êndôk adêk esak
anên abô.

12

Noyabin am esak Palisi inin kobom kambom (Mat 10:26-33; 12:31-32; 10:19-20)

¹ *Avômalô bên anên boman ethak donjom ba
êyô imin i pesa. Ma Yisu hanan hadên anên nê
ku aêntêk, “Noyabin am esak Palisi inin kobom
kambom. Thêlô idum hatôm nê mavi êmô avômalô
malêvôn, ma donjom auk lomaloma hêk inin
kapôlônjin. Nôm ên ma hatôm yis ba tem êmbôv
avômalô bên anên.

² *Nôm takatu ba havunji hêk lon kapô ma tem
imbitak lon yain. Ma abô takatu ba havunji ma tem
avômalô sapên neyala.

³ Aên ba abô takatu ba mólô onan hadên bôlôvôn
ma tem avômalô nedaño êndên lôkwak. Ma abô
takatu ba mólô onan thikuthik halôk unyak kapô,
ên ma tem nimin unyak vov ba nendam bên.

⁴ “Yenan avômalô, yanên êndên mólô nena
min nôkô ek avômalô ami. Thêlô hatôm nijik

* **12:1:** Mat 16:5-6; Mak 8:14-15 * **12:2:** Luk 8:17

lemvimkupik iyom vônô. Ma emben yam ma tem minj hatôm nindum nômlate ami.

⁵ Odañô tem yangik ôpatu ba môle nôkô esak thô: Nôkô ek Anyô Bêñ. Yani hatôm injik môle lemvimkupik vônô vêm ma imbi êndôk atum lôkmala. Ba intu nôkô ek yani iyom.

⁶ “Avômalô ethak êv vuli menak yaônena hathak valuselen yaô ek eyañ. Ma donjom Wapômbêñ minj hathônj thêlô te ami, mi.

⁷ *Yani bôk hakatunj môle sapêñ lemimkadôk ñaun yôv. Aêñ ba môle ma bêñ ek menak, ba intu minj nôkô ami.

⁸ “Yanañ êndêñ môle nena ôpatu ba hanañ hadêñ avômalô nena hasopa ya ma tem ya Anyô Anêñ Nakadunj atu yanañ iminj Wapômbêñ ma ba añela nedañô nena, ‘Ôpêntêk ma yenañ.’

⁹ Ma ôpatu ba hanañ hadêñ avômalô nena hadô esopa ya, intu tem yanañ iminj Wapômbêñ ma ba añela nedañô nena, ‘Yahathônj ôpêñ paliñ.’

¹⁰ Ma anyô te hanañ abô kambom hathak Anyô Anêñ Nakadunj atu, ma Wapômbêñ tem nêm ôpêñ anêñ kambom vê. Ma donjom anyôla hayê Lovak Matherñ anêñ ku ba hanañ abôma nena, ‘Êntêk ma Ngôk Bêñ anêñ ku’, êñ ma Wapômbêñ tem minj nêm ôpêñ anêñ kambom êñ vê ami.

¹¹ * “Avômalô evalonj môle lonj ba u unyak yenj mena êdô môle haminj ñê bêñbêñ mena ñê lonj buyañ ininj ñê bêñbêñ maleninj, êñ ma minj nôkô ba nonañ nena, ‘Yêlô tem nanañ malê?’ mena ‘nanañ viyañ aisê?’ ami. Mi.

* **12:7:** Luk 12:24; Ap 27:34

* **12:11:** Mak 13:11; Luk 21:12-15

12 Lovak Mathen tem nêma auk êndên môle ek nonan.”

Anyô lôkmanjin atu ba auk mi

13 Anyô te hamin avômalô nômbên atu kapô ma hanan hadên Yisu aêntêk, “Kêdônwaga, wakamik bôk hama yôv ba onan ek aayan bên imbi anên nômkama sam ba nêma ôdôn te ek ya.”

14 Ma donjom Yisu hanan hik ôpên lin, “Aisête? Opalê te hatak ya ek yambitak anyô bên ek yambi môle nim nômkama sam?”

15 *Ma Yisu hanan hadên avômalô aêntêk, “Noyabin am katô ek min malemimkilik ek nômkama lomalama ami. Anyô min hamô lôkmala hathak nômkama ami.”

16 Ma Yisu hanan abô lon kapô te hadên thêlô aêntêk, “Anyô lôk nômkama bên te anên nômkama hik anôn bên anôn hamin ku.

17 Ên ma yani lahabi aêntêk, ‘Yatak yenan nôm êmô êsê? Yenan unyak kapô sapên putup ba mi.’

18 Ma yani hanan, ‘Aên ba dô ma yandum aêntêk. Yasen yenan unyak sapên thô ma yandav unyak lukmuk bên bên ek yandô yenan nôm lôk nômkama sapên êmô kapô.

19 Ma yada yanan êndên ya aêntêk, “Ya ma anyô lôkmanjin kambom. Yenan nômkama bên anôn hamô. Ba tem yangan lo yanum ma yamô mavi ijom êtôm wak nômbên intu sapên. Ma min hatôm yandum ku te ami.”

20 “Ma donjom Wapômbên hanan hadên ôpên aêntêk, ‘O anyô molo! Bôlevôn êntêk ma tem

* 12:15: 1Ti 6:9-10

yanja anêmlôkmala vê ba oma, ma opalê tem enja nômkama takatu ba hopesañ ek oda?”

21 * “Noyabin am! Avômalô takatu ba êpôm nômkama bêñ anôn ek thêlôda ba lenjinpaliñ Anyô Bêñ hatôm ôpêntêk, thêlô êñ ma nômkama mi anôn hêk malak lenj.”

Minj nôkô esak nômlô atu tem imbitak ami
(Mat 6:25-34)

22-23 Ma Yisu hanañ hadên anên nê ku aêntêk, “Lôkmala ma bêñ ek nômlô eyañ. Ma lenjvinkupik ma bêñ ek kwêv lo sup. Aên ba intu yanañ êndên mômô nena minj lemimimbi bêñ anôn esak nômkama pik lomalomâ êtôm kwêv mena nômlô ami.

24 Mômô lemimimbi menak yelam. Thêlô ku kapô mi. Ma minj ethak ewa nômlô ba etak hamô unyak kapô ek waklavôn nômlô mi ami. Ma donjom Wapômbên havakôn thêlô. Ma mômô ma Wapômbên lahavinj bêñ anôn hamôn ek menak ba intu tem eyabinj mômô.

25 Ma hatôm anyô te hamô ba hakôki ek êmô pik êntêk, êñ ma tem kobom êñ nêmlô yani sa ek êmô lôkmala dokte imbinj e? Ma mi anôn.

26 Mômô minj hatôm nundum nômlô yaôna aên ami. Aên ba aisê ka mômô lemimhabi bêñ anôn hathak nômkama takên.

27 “Lemimimbi alokwan vuak. Thêlô minj idum ku lôk epesañ sôp ami. Ma donjom yanañ êndên mômô nena alokwan vuak takên iniñ lêlêyanj hamôn ek Kin Solomon anên nômkama mavi sapên.

28 Aên ba Wapômbên hêv sôp mavi anôn hadên alokwan vuak lo kamun lomalomâ atu ba êmô

* 12:21: Mat 6:19-20

bidon, êṇ ma anyô ethak ele ba êbôk hathak atum. Aêṇ ba môle oyala nena Wapômbêṇ lahaviṇ bêṇ anôṇ ek nêṁ sôp êndêṇ môle imbiṇ. Alikaknena, môleṇim ôêvhaviṇ miṇ bêṇ ami.

²⁹ Ba miṇ kapôleṇim injik am esak oṇgwan malê mena nunum malê ami.

³⁰ Nê daluk ethak leṇiṇhiki ba êbôleṇim nôm takêṇ, ma donṭom môleṇim Lemambô hayala môleṇim malaiṇ ba tem nêṁ nôm takêṇ êndêṇ môle.

³¹ Aêṇ ba môle lemim injik am ek nômbôleṇim Wapômbêṇ anêṇ loṇ lôkliṇyak. Êṇ ma tem yani nêṁ nôm takêṇ sapêṇ êndêṇ môle imbiṇ.

³² * “Môle boksipsip ôdôṇ yaôna, miṇ nôkô ami. Lemambô lamavi ek nêṁ loṇ lôkliṇyak êndêṇ môle.

³³ * Ma môle owa vuli hathak unim nômkama ma nônêṁ êndêṇ ṇê siv. Noja vak valuselen atu ba tem miṇ kambom ami, ma nusup nômkama kêkêlô lomaloma ek môle êṇjêk leṇ. Loṇ êṇ ma ṇê vani lo didu mi, ba intu unim nômkama valova tem êmô.

³⁴ Ma loṇ atu ba môleṇim nômkama kêkêlô hamô, loṇ êṇ iyom intu tem môleṇim lemimhaviṇ êmô imbiṇ.

Noyabiṇ Anyô Anêṇ Nakaduṇ atu
(Mat 24:42-51)

³⁵ * “Môle nôpôpêk am ek nundum ku ba intu nupuk unim sôp ma nôtôm unim atum lam ba noyabiṇ nômô

³⁶ êtôm avômâlô ku takatu ba eyabiṇ iniṇ anyô bêṇ. Thêlôṇiṇ anyô bêṇ bôk hi hayaṇ nôm ewa avi vêṁ ma tem êmbôleṇim esak loṇbô. Yani havôhalêṁ

* **12:32:** Mat 14:27; 25:34 * **12:33:** Mat 6:20; Luk 18:22; Ap 2:45;
Jem 5:2 * **12:35:** Mat 25:1-13

anêṇ loṇ ba hapididiṇ unyak abôlêk ma tem nijik unyak abôlêk vê kethenṇ ba neja yani thô.

³⁷ Anyô bêṇ êṇ hayô ba hayê nena anêṇ ṇê ku eyabiṇ yani ba êmô lêlê, êṇ ma tem yani lamavi ma thêlô nêṇmô lôk leṇṇmavi. Yanaṇ avanôṇ êṇdêṇ mômô nena anyô bêṇ êṇ tem ipuk anêṇ sôp ku ma enaṇ ek thêlô nêṇdôk nêṇmô biṇ ma yani nêṇ nôm êṇdêṇ thêlô êtôm anyô ku te.

³⁸ Anyô bêṇ hale halêṇ hadêṇ bôlôvônṇ biṇ mena lôkbôk momaṇiniṇ ba hayê anêṇ ṇê ku miṇ êk sôm ami ma eyabiṇ yani iyom, êṇ ma tem nêṇ anêṇ lamavi êṇdêṇ thêlô.

³⁹ * “Mômô lemimimbi abô êntêk katô. Unyak te anêṇ alaṇ halaṇô abô nena ṇê vani tem nijik anêṇ unyak vose, êṇ ma yani hêk lêlê ek ṇê vani miṇ hatôm nijik unyak êṇ vose ami.

⁴⁰ Ma Anyô Anêṇ Nakaduṇ atu tem endelêṇ ba indum mômô nosoṇ kambom. Ba intu nômô lêlê aêṇ iyom.”

⁴¹ Ma Pita hanaṇ aêntêk, “Anyô Bêṇ, hôêv abô loṇ kapô êntêk hadêṇ yêlô iyom mena hôêv hadêṇ avômâlô sapêṇ haviṇ e?”

⁴² Êṇ ma Anyô Bêṇ hanaṇ nena, “Yahanaṇ hadêṇ ṇê takatu ba idum iniṇ anyô bêṇ anêṇ ku mavi êtôm anyô lôkauk bêṇ atu ba hayabiṇ nômkaṇ mavi. Unyak alaṇ hatak yani ek eyabiṇ anêṇ ṇê ku vi ba nêṇ nôm êṇdêṇ i êtôm anêṇ wakma atu ba hatak. Vêṇ ma hi loṇ buyaṇ.

⁴³ Ma unyak alaṇ havôhalêṇ hathak loṇbô ma hayê nena anyô ku êṇ hadum ku mavi, ma tem lamavi esak ôpêṇ.

* **12:39:** Mat 24:43-44; 1Te 5:2

44 *Yananj avanônj êndênj môlô nena unyak alanj ênj tem etak ôpênj ek eyabinj anênj nômkama sapênj.

45 Ma donjom anyô ku ênj lahabi hêk kapô nena, 'Lêk sawa daim ma yenanj anyô bênj minj havôhalêm kethenj ami.' Ênj ma hik anyô lo avi ku vi ma hayanj nôk lôk hanum wainj bênj anônj aleba halo molo.

46 Hadum aênj ba hathônj palinj ma unyak alanj tem êyô ba indum ôpênj esonj kambom. Ênj ma unyak alanj tem nêk vovanj bênj êndênj yani ma êndô ôpênj êmô imbinj nê takatu ba minj êvhavinj ami.

47 * "Anyô ku atu ba hayala anênj anyô bênj anênj lahavinj ma donjom minj hapesanj nômkama ba hasopa anênj anyô bênj anênj lahavinj ami ma tem enja vovanj bênj.

48 Ma donjom anyô ku atu ba minj hayala anênj anyô bênj anênj lahavinj ami ma hadum nômkama kambom ma tem enja vovanj yaô.

"Ôpatu ba Wapômbênj hêv auk bênj hadênj yani, ênj ma Wapômbênj lahavinj yani indum ku bênj esak. Ma ôpatu ba Wapômbênj hêv auk bênj anônj hadênj yani, ênj ma Wapômbênj lahavinj yani indum ku bênj anônj esak.

*Yisu halêm ek embak avômalô vose
(Mat 10:34-36)*

49 "Yahalêm ek yambi atum êndôk pik. Yalenjavinj lôklokwanj nena atum ênj bôk hathanj yôv.

* 12:44: Mat 25:21,23 * 12:47: Jem 4:17

50 *Tem yanja vovaŋ bêŋ ba intu yakapôlôn malaiŋ kambom endeba anêŋ daŋ.

51 Môlô osoŋ nena yahalêm ek yandum avômalô kapôlônŋ êndôk biŋ e? Mi anôn! Yanaŋ êndêŋ môlô nena yahalêm ek yambak i vose.

52 Yaô lôk ember yam ma avômalô bahen vi anêŋ unyak te tem nembaki vose ni ôdôn ju ba lokwanjlo tem nêmbôlin dômin êndêŋ lokwanju ma lokwanju tem nêmbôlin dômin êndêŋ lokwanjlo.

53 *Tem thêlô nembak i vose, ba lambô tem êmbôlin dôm êndêŋ nakaduŋ, ma namalô tem êmbôlin dôm êndêŋ lambô, ma talêbô tem êmbôlin dôm êndêŋ nalavi, ma nalavi tem êmbôlin dôm êndêŋ talêbô, ma yanavi tem êmbôlin dôm êndêŋ namalô yanavi, ma namalô yanavi tem êmbôlin dôm êndêŋ yanavi.”

Noyala waklavôn bôlôn êntêk

(Mat 16:2-3; 5:25-26)

54 Ma Yisu hanaŋ hadêŋ avômalô nômbêŋ atu aêntêk, “Môlô ôyê buliv lonjavu hamô lon wak halôk, êŋ ma môlô onaŋ nena, ‘Ôthôm tem êyô.’ Êŋ ma ôthôm hik hayô.

55 Ma lovak halêm anêŋ lon vovaŋ, êŋ ma môlô onaŋ nena, ‘Tem vovaŋ kambom.’ Êŋ ma tak vovaŋ kambom.

56 Môlô avômalô abôyan. Môlô ôyê leŋ lo pik ma oyala anêŋ ôdôn, ma donjom waklavôn êntêk ma môlô ôthôn anêŋ ôdôn palin.

57 “Aisê ka môlô min lemimhabi katô nena yenaŋ abô ma thêthôn mena mi e?

* 12:50: Mak 10:38-39 * 12:53: Mai 7:6

58 Nodaŋô! Anyô te hadum ek idum abô ek o ba hawa o ba hi unyak nindum abô. Mamu oven loŋôndê denaŋ, êŋ ma opesaŋ abô imbiŋ yani kethaŋ. Ma miŋ honaŋ abô mavi hadêŋ yani ami, êŋ ma tem ôpêŋ êmbôv o lôklokwaŋ kambom ba ni êndêŋ anyô halaŋô abô. Ma anyô bêŋ êŋ tem nêŋ o ni êndêŋ sôp bidonŋ. Ma sôp bidonŋ tem êmbôv o kisi ba ni etak o êndôk koladônŋ.

59 Yanaŋ êndêŋ o nena tem ômô koladônŋ endeba nêŋ anêŋ vuli sapêŋ am. Aêŋ ba lemimbi katô am!”

13

Node am liliŋ

1 Yôv ma anyô doho êyô ba enaŋ hadêŋ Yisu hathak nê Galili doho êbôk iniŋ da ma Pailat hik thêlô vônô ba iniŋ thalaleŋ haŋgasô hathak iniŋ da.

2* Ma Yisu hanaŋ viyaŋ nena, “Môlô osonŋ nena nê Galili êŋ iniŋ kambom hamônŋ ek avômalô Galili vi ba malaiŋ êŋ hapôm thêlô e?”

3 Ma mi. Ma donŋtom môlô miŋ ole kapôlômim liliŋ ami, êŋ ma malaiŋ tem êpôm môlô imbiŋ êtôm wak nômbêŋ intu sapêŋ.

4 Ma anyô hatôm 18 takatu ba unyak daim anêŋ Siloam haŋgôli ba hik thêlô vônô, êŋ ma môlô osonŋ nena thêlônŋ kambom hamônŋ ek avômalô Jelusalem iniŋ kambom e?

5 Ma mi. Ma donŋtom môlô miŋ ole kapôlômim liliŋ ami, êŋ ma malaiŋ tem êpôm môlô imbiŋ êtôm wak nômbêŋ intu sapêŋ.”

* 13:2: Jon 9:2

Abô lonj kapô hathak alokwanj anôj mi

⁶ Ma Yisu hanañ abô lonj kapô te aêntêk, “Alokwanj sabo te hamiñ anyô te anêj ku kapô. Ma wak te ma yani hi ku kapô ek ênjê nena hik mena mi e? Ma donjom mi.

⁷ *Êj ma yani hanañ hadêj anêj anyô ku nena, ‘Ondañô. Sondabêj lokwanlô ma yahalêm ek yangê a êntêk anêj va ma donjom mi. Alokwanj êj habulinj yenañ pik anêj lêñlêñ, ba dô ma onde lu.’

⁸ * “Ma anyô ku êj hanañ viyañ nena, ‘Anyô bêtj, otak imiñ sondabêj te vêmam ek yandav pik lo bok la esak ôdôn.

⁹ Êj ma tem injik anôj êndêj sondabêj yañ endake. Nena mi, ma onde lu.’ ”

Sabat te ma Yisu hadum avi te mavi

¹⁰ Sabat te ma Yisu hanañ abô hadêj avômalô halôk unyak yeñ.

¹¹ Ma avi te hamô ba ngôk bôk hêv lijiñ hadêj avi êj hatôm sondabêj 18. Avi êj anêj dômlokwanj lokbañ kambom ba miñ hatôm imiñ tibum dokte ami ma mi.

¹²⁻¹³ Ma Yisu hayê avi êj ma halam “Ôlêm.” Ma avi êj halêm ma Yisu hatak bañ hayôhêk yani ma hanañ, “Avi, yahêv anêm lijiñ vê.” Êj ma kethenj oyañ ma avi êj hamiñ tibum mavi ma habô Wapômbêj anêj athêj.

¹⁴ *Ma donjom anyô bêtj atu ba hayabinj unyak yeñ lamanij hathak Yisu hadum avi êj mavi hadêj Sabat. Êj ma anyô bêtj atu hanañ hadêj avômalô aêntêk, “Wak bahenji ba lahavute ma

* **13:7:** Luk 3:9

* **13:8:** 2Pi 3:9,15

* **13:14:** Kis 20:9-10; Lo

5:13-14

wak nindum ku. Ma môlô nôlêm êndên wak takên ek nêm môlônim lijîj vê, ma Sabat ma dô.”

¹⁵ *Ma Anyô Bêñ hanañ ôpên anên abô viyan nena, “Môlô nê abôyañ. Môlô sapên othak opole unim bokmañkao lôk donki ba i inum ñañ hadên Sabat mena mi e?

¹⁶ Avi êntêk ma Ablaham anên lim te. Sadañ hakak yani loñ hathak lijîj hatôm sondabên 18. Ma kambom ek yapole anên yak vê êndên Sabat e? Mi anôn. Êñ ma nôm mavi.”

¹⁷ Yisu hanañ abô êñ ma nê takatu ba êpôlik hathak yani elañô ba mama kambom, ma avômalô sapên lenjîjmavi hathak nômbên atu ba Yisu hadum.

Wapômbên anên lôklinyak ma hatôm malê?
(Mat 13:31-33; Mak 4:30-32)

¹⁸ Vêm ma Yisu hanañ, “Wapômbên anên loñ lôklinyak ma aisê ba hatôm malê?

¹⁹ Êñ ma hatôm ava yaônate. Ma anyô te hawa ba havatho halôk anên ku kapô. Ma haven yam ma ava êñ halumbak bên hatôm alokwañ ba menak elav iniñ unyak halôk anên thañ.”

²⁰ Ma Yisu hanañ hik thêlô liñ hathak loñbô, “Wapômbên anên loñ lôklinyak, êñ ma hatôm malê?

²¹ Êñ ma hatôm yis. Avi te hawa yis dokte ba hayelañ halôk palawa bên anôn kapô, ma haven yam ma palawa sapên hathiñ bên.”

Unyak abôlêk yaôna
(Mat 7:13-14,21-23)

* **13:15:** Luk 14:5

22 Yisu hi Jelusalem ma havenj malak lodôṇlodôṇ nenanena ba hadôṇ avômalô.

23 Ma anyô te hanaṇ hik yani linj nena, “Anyô Bêṇ, Wapômbêṇ tem nêṁ anyô tomtom iyom bulubiṇ e?”

Ma Yisu hanaṇ hadêṇ thêlô nena,

24 “Môlô majan anôṇ ek numbitak nôyô unyak abôlêk yaôna. Yanaṇ êndêṇ môlô nena tem anyô bêṇ anôṇ leniṇhaviṇ nimbitak nêyô, ma doṇtom thêlô miṇ hatôm ami.

25 *Unyak alañ tem imbiyô injik unyak abôlêk siṇ, êṇ ma môlô tem numiṇ viyaiṇ ma nupididiṇ unyak abôlêk ba nodam nena, ‘Anyô bêṇ, nuṇgwik unyak abôlêk vê ek yêlô.’

“Ma doṇtom yani tem enañ viyaṇ nena, ‘Yahathôṇ môlô paliṇ. Môlô ôlêṁ anêṇ êsê?’

26 “Ma môlô tem nonañ êndêṇ yani nena, ‘Bôk yêlô aṇ nôṁ haviṇ o ma hôdôṇ yêlô hamô yêlôaniṇ loṇ.’

27 *Ma doṇtom yani tem enañ nena, ‘Yahathôṇ môlô paliṇ. Môlô ôlêṁ anêṇ êsê? Môlô ṇê kambom ba unu daim ek ya!’

28-29 * “Ma avômalô loṇ buyañ tem netak pik luvuluvu sapêṇ ma ini nejaṇ nôṁ bêṇ nêṁô Wapômbêṇ anêṇ loṇ lôklinyak. Êṇ ma môlô tem ôṇgô Abraham lo Aisak ma Jekop lôk plopet sapêṇ tem nêṁô loṇ êṇ. Ma doṇtom Wapômbêṇ tem nêṁ môlô vê ba môlô tem nodañ asêṇ malêṇ ba nosañ vemimbôlêk ôdôṇ loṇ.

30 *Odaṇô, anyô yaô doho ma tem nimbitak

* 13:25: Mat 25:10-12 * 13:27: Sng 6:8 * 13:28-29: Mat 8:11-12; Sng 107:3 * 13:30: Mat 19:30

anyô bêñ. Ma anyô bêñ doho ma tem nimbitak anyô yaô.”

Yisu hanañ hathak Jelusalem

(Mat 23:37-39)

³¹ Yisu hanañ abô yôv ma Palisi doho êlêm ma enañ hadêñ Yisu nena, “Otak loñ êntêk ma nu buyañ ek malê nena Helot hadum ek injik o vônô.”

³² Ma Yisu hanañ viyañ nena, “Unu nonañ êndêñ avuñ yatap êñ aêntêk, ‘Ondañô, yaô lo yamuñ ma tem yanêm ngôk kambom vê lôk yandum avômalô lôk lijiñ mavi. Ma êtôm wak lô ma tem yangik yenañ ku anêñ dan siñ.’

³³ Aêñ ba yaô lo yamuñ ma yañ ma tem yam-ben ba yana Jelusalem ek malê nena kambom ek plopet ema ênjêk loñ yañda.

³⁴ “Ai, Jelusalem, Jelusalem! Môlô othak uik plopet pôpônô. Ma nê takatu ba Wapômbêñ hêv halêm ma môlô uik i hathak valu! Alikaknena! Yahadum lôbôlôn ek yasup nalumi esak doñtom êtôm tale tiñ hasup nali ba êmô banik kapô. Ma doñtom môlô ôdô!

³⁵ *Odañô! Môlônim malak ma tem kambom ba êmô ngathiniñ! Yanañ avanôn êndêñ môlô nena môlô tem miñ ôngô ya esak loñbô ami endeba nonañ nena, ‘Wapômbêñ nêm lamavi êndêñ ôpatu ba halêm hathak Anyô Bêñ anêñ athêñ!’ am.”

14

Yisu hadum anyô thiñ te mavi

* 13:35: Sng 118:26

¹ Sabat te ma Yisu hi hayaŋ nôm hamô Palisi iniŋ anyô bêŋ te anêŋ unyak ma thêlô ititiŋ yani lôklokwaŋ.

² Anyô te hathiŋ kambom ba hamô haviŋ yani.

³ *Ma Yisu hanaŋ hik ɲê Palisi lôk ɲê lôkauk hathak abô balabuŋ liŋ nena, “Alalôaniŋ abô balabuŋ te hanaŋ nena alalô hatôm nandum anyô lôk lijiŋ mavi êndêŋ Sabat mena mi e?”

⁴ Ma donɲtom thêlô bônôŋ iyom. Êŋ ma yani hawa anyô lijiŋ êŋ ba hadum yani mavi ma hatak yani ba hi.

⁵ *Ma Yisu hanaŋ hadêŋ thêlô nena, “Môlônim nalumi mena bokmaŋkao la hêv yak halôk lôv hadêŋ Sabat, ma môlô tem kethêŋ unu nodadi imbitak yaiŋ mena mi e?”

⁶ Ma thêlô miŋ hatôm nenaŋ abô êŋ viyaŋ ami.

Undum o endeba yaôna

⁷ Yisu hayê avômalô êlêm ek nejaŋ nôm ma thêlô leŋiŋhaviŋ nêndôk nêmo ɲê bêŋbêŋ iniŋ loŋ iyom. Aêŋ ba yani hanaŋ abô loŋ kapô te hadêŋ thêlô neŋa,

⁸ * “Anyô te hapôpêk anêŋ nôm bêŋ ba halam o ma miŋ nu ômo ɲê bêŋbêŋ iniŋ loŋ ami. Yakô thêlô bôk netak loŋ êŋ ek anyô lôk athêŋ bêŋ te la.

⁹ Ma nôm anêŋ alaŋ tem êyô ma enaŋ, ‘O vê ek anyô êntêk enja anêm loŋ.’ Êŋ ma tem o mama kambom ba nu ômo ɲê yaô iniŋ loŋ.

¹⁰ Aêŋ ba anyô te halam o ba hu ek nonɲwaŋ nôm, êŋ ma nu ômo anyô yaô iniŋ loŋ. Hudum aêŋ ma nôm anêŋ alaŋ tem êlêm ma enaŋ, ‘Aiyaŋ, ôlêm ômo

* 14:3: Luk 6:9 * 14:5: Mat 12:11; Luk 13:15 * 14:8: Snd 25:6-7

imbiŋ nê bêŋbêŋ.’ Yani hadum aêŋ ma tem onja athêŋ bêŋ ênjêk nê nômbêŋ atu ba êlêm eyaŋ nôm êŋ.

¹¹ *Anyô habô anêŋ athêŋ hathak leŋ ma tem Wapômbêŋ etauviŋ yani. Ma donjom anyô hatauviŋ i aleba yaôna ma Wapômbêŋ tem nêŋ athêŋ bêŋ êndêŋ yani.”

¹² Ma Yisu hanaŋ hadêŋ unyak anêŋ alaŋ nena, “Hudum ek ôpôpêk nôŋ bêŋ ma miŋ ondam anêŋ avômalô môlô lôk anêŋ thalaleŋ ma avômalô lôkmaŋiŋ ami. Emben yam ma thêlô tem nendam o ba nu nonŋwaŋ nôŋ êndôk thêlôninŋ unyak aêŋ iyom.

¹³ Ma donjom hôpôpêk nôŋ bêŋ, ma ondam nê siv ma nê bahenŋ kambom lôk nê venŋ kambom ma nê malenŋ pusip.

¹⁴ *Nê anêŋ aêŋ ma miŋ hatôm nêŋ anêŋ nôŋ viyaŋ ami. Êŋ ma tem lemmavi ek malê nena emben yam ma tem Wapômbêŋ nêŋ anêŋ nôŋ êŋ viyaŋ êndêŋ waklavôŋ atu ba nê thêthônŋ mavi iviyô hêk ŋama.”

*Abô loŋ kapô hathak nôŋ bêŋ te
(Mat 22:1-14)*

¹⁵ *Anyô te atu ba hayaŋ nôŋ hamô havin Yisu halaŋô abô êŋ ma hanaŋ hadêŋ Yisu nena, “Avômalô takatu ba tem nejaŋ nôŋ nêŋ Wapômbêŋ anêŋ loŋ lôklinyak anêŋ leŋ nêŋ lôk leŋmavi.”

* **14:11:** Mat 23:12; Luk 18:14 * **14:14:** Jon 5:29 * **14:15:** Luk 13:29

16 Ma Yisu hanaŋ viyaŋ nena, “Anyô te hatak waklavôn te ek êpôpêk anêŋ nôŋ bêŋ ma hêv abô hadêŋ avômalô bêŋ anôn ek nêlêm nejaŋ.

17 Waklavôn hayô ma yani hêv anêŋ anyô ku ba hi hadêŋ avômalô takatu ba bôk hanaŋ yôv hadêŋ i ma hanaŋ nena, ‘Môlô nôlêm, lêk yêlô apesaŋ nôŋ yôv.’

18 “Ma donjom avômalô takêŋ maleŋ baki iyom. Anyô te hanaŋ, ‘Lêk yahêv pik te vuli yôv ba yana ek yaŋgê. Alikakna, ku êŋ havalon ya lon ba tem miŋ hatôm yasôk ami.’

19 “Ma anyô yaŋ hanaŋ, ‘Lêk yahêv bokmankao laumiŋ vuli ek nindum yenaŋ ku ba tem yana ek yasaê i ek yaŋgê. Alikakna, ku êŋ havalon ya lon ba tem miŋ hatôm yasôk ami.’

20 * “Ma anyô yaŋ hanaŋ, ‘Lêk yahawa avi luk-muk ba miŋ hatôm yasôk ami.’

21 “Êŋ ma anyô ku hawa abô takêŋ ba hi hadêŋ anêŋ anyô bêŋ. Ma unyak anêŋ alaŋ lamanin kambom ba hanaŋ hadêŋ ôpêŋ nena, ‘Nu kethen êndêŋ malak lôn anêŋ lonjôndê bêŋ lôk lonjôndê yaô ma onja nê siv lôk nê bahenin kambom ma nê maleŋin pusip lôk nê venin kambom ba ôlêm yenaŋ unyak kapô.’

22 “Haven yam ma anyô ku êŋ hanaŋ, ‘Anyô bêŋ, lêk yahadum hatôm honaŋ, ma donjom unyak min putup ami denaŋ.’

23 “Ma anyô bêŋ hanaŋ hadêŋ anyô ku nena, ‘Otak malak lôn ênjêk ma nu ku kapô lôk unyak kudum lôk naŋ onaŋ sapêŋ ba onaŋ lôklokwan

* 14:20: 1Ko 7:33

nena thêlô nêlêm. Yalenhavin yenan unyak putup am.

²⁴ Yenan êndên môle nena nê takatu ba malên baki, thêlô min hatôm nejan yenan nô m dokte ami ma mi anôn. ”

Hudum ek osopa Yisu
(Mat 10:37-38)

²⁵ Avômâlô bên anôn i havin Yisu. Ma yani hik i lili ma hana hadên thêlô nena,

²⁶ * “Anyô hadum ek esopa ya ma donjom min hatak lambô lo talêbô ma yanavi lôk nali ma iviyan lôk livi ma anên lôkmala havin ami ma min hatôm imbitak yenan anyô ku ami.

²⁷ Ma ôpatu ba min hawa anên alovalanansin ba hasopa ya ami ma min hatôm imbitak yenan anyô ku ami.

²⁸ “Môlônim anyô te lahavin endav unyak bên te, ma êmô ba laimbi katô nena hatôm endav unyak ên ba injik sin e.

²⁹ Ma min lahabi aên ami ma tem endav landin iyom ma min hatôm injik sin ami. Ma avômâlô sapên tem nêgê ba nemalik esak yani

³⁰ ba nenan nena, ‘Halav landin iyom ma min hatôm injik unyak sin ami!’ Ba intu hudum ek osopa ya ma lelimbi katô am.

³¹ “Ma kin te lahabi injik vovak êndên kin yan, ên ma êmô ba laimbi katô êna anên nê vovak ma 10,000 iyom ba hatôm nijik vovak êndên kin yan atu ba anên 20,000 e?

³² Ma mi, ma nê m abô ni ek kin yan atu ba hamô daim denan ek thai nepesan abô ek vovak dô.

* 14:26: Luk 9:23

³³ “Ma aêṇ iyom ma môlô te lahaviṇ imbitak yenaṇ anyô ku, êṇ ma etak anêṇ nômkama sapêṇ.

³⁴ * “Ngwêk ma nôṁ mavi. Ma donṭom ṇgwêk doho thilibuṇ kambom ma tem nindum aisê ek anêṇ vasiṇ êṁô esak loṇbô? Mi anôṇ.

³⁵ * “Ma anêṇ ku lêk mi ba dô ma nubini. Nê lôk leṇôndôṇ ma nodanô abô êntêk katô.”

15

Abô loṇ kapô hathak boksipsip mi (Mat 18:12-14)

¹ Nê ewa takis lôk ṇê idum kambom, thêlô êlêṁ ek nedanô Yisu anêṇ abô.

² * “Ma donṭom ṇê Palisi lôk ṇê lôkauk hathak abô balabuṇ enaṇ abô munuṇmunuṇ nena, “Ôpêntêk hawa ṇê kambom thô ba hayaṇ nôṁ hamô haviṇ thêlô.”

³ Aêṇ ba Yisu hanaṇ abô loṇ kapô hadêṇ thêlô aêntêk,

⁴ * “Môlônim anyô te anêṇ boksipsip hatôm 100 ba te mi, êṇ ma tem yani etak 99 ba nejaṇ kamuṇ nêṁô ma ni ek êmbôlêṁ ali atu ba mi endeba êpôm am.

⁵ Ma hapôm boksipsip êṇ, ma tem ekaliv êṇjêk vakôk lôk lamavi ba ni.

⁶ Ma hayô anêṇ unyak ma tem endam anêṇ avômalô ma enaṇ nena, ‘Yaleṇmavi anêṇ dôêṇ hathak lêk yahapôm yenaṇ boksipsip hathak loṇbô ba nôlêṁ ek alalô leṇiṇmavi imbiṇ i.’

* **14:34:** Mak 9:49-50 * **14:35:** Mat 5:13 * **15:2:** Luk 5:30

* **15:4:** Ese 34:11,16; Luk 19:10

⁷ “Yanaŋ êndêŋ mólô nena Wapômbêŋ lamavi hathak avômalô thêthôŋ hatôm 99 takatu ba bôk ele kapôlônŋiŋ liliŋ yôv. Ma donŋtom anyô kambom te hale kapô liliŋ ma tem avômalô malak leŋ leŋiŋmavi anôŋ êtôm ôpatu ba hapôm boksipsip atu ba mi.”

Abô loŋ kapô hathak valuselen mi

⁸ Ma Yisu hanaŋ, “Avi te anêŋ valuselen seleva laumiŋ hamô ma donŋtom te mi. Êŋ ma yani tem indum malê? Yani tem êtôm atum ba injik unyak kapô kisi ba êmbôlêm endeba êpôm am.

⁹ Êŋ ma yani halam anêŋ avômalô ba hanaŋ hadêŋ thêlô, ‘Yaleŋmavi anêŋ dôêŋ ek malê nena lêk yahapôm yenaŋ valuselen hathak lonŋbô ba alalô leŋiŋmavi.’

¹⁰ Yanaŋ êndêŋ mólô nena leŋiŋmavi anêŋ aêŋ iyom habitak Wapômbêŋ anêŋ aŋela malêvônŋ hathak anyô kambom te hale kapô liliŋ.”

Abô loŋ kapô hathak nakaduŋ hatak lambô

¹¹ Ma Yisu hanaŋ, “Anyô te anêŋ nakaduŋ bôp lo nôk êmô.

¹² Wak te ma nôk hanaŋ hadêŋ lambô aêntêk ‘Wakamik, ômbi anêm nômkama sam ba nêm ôdônŋ yaŋ êndêŋ ya.’ Êŋ ma lambô hik nômkama sam hi ôdônŋ ju.

¹³ “Nôk hamô vauna ma hêv anêŋ nômkama ba êv vuli ma yani hawa valuselen sapêŋ ba hi lonŋ buyaŋ. Ma yani hadum kambom lomalama ba habuliŋ anêŋ nômkama sapêŋ.

¹⁴ Êŋ ma yani anêŋ valuselen lêk thô, ma bôm bêŋ hayô lonŋ êŋ. Ba yani hama kisi kambom.

15 Ma nôk hi hayô ek anyô lonj êñ te ma ôpên hêv ku ni ek embakônj anên bok. Ku êñ ma lelaik kambom hêk Israël maleñj.

16 Ma nôk hama kisi ba lahavij enjan bok inij nôm, ma donjom thêlô mij êv nôm dokte hadênj yani ami.

17 “Êñ ma yani hawa auk mavi ma hanañ, ‘Ai, Wakamik anênj nê ku sapênj eyañ nôm mavi bênj anôn. Ma donjom yahamô lonj êntêk ba yahama kisi kambom ba tem yama!

18 *Yambiyô ba yana ek wakamik ma yanañ êndênj yani aêntêk, “Wakamik, yahadum kambom bênj hadênj o lôk Wapômbênj.

19 Ya mij anyô mavi hatôm ondam ya nena nalum ami. Otak ya êtôm anêm anyô ku te.” ’

20 “Yôv ma yani haviyô ba hi hadênj lambô. Ma hamiñ daim denañ ma lambô hayê ba lahiki kambom hathak yani. Ma halarvij ba hi hadênj namalô ma havalonj ba halarj hathak.

21 “Ma nakadunj hanañ hadênj lambô aêntêk, ‘Wakamik yahadum kambom bênj hadênj o lôk Wapômbênj. Ya mij anyô mavi hatôm ondam ya nena nalum ami.’

22 “Ma donjom lambô halam hadênj anênj nê ku nena, ‘Kethen! Noja kwêv daim mavi te êlêm ek nangik esak yenañ okna. Ma notak mote êndôk bangwasij ma unjwik va bokngôp esak vakapô.

23 Ma môlô unu noja bokmanjao dopdop te êlêm ma unjwik ek alalô anjanj lôk lenijmavi.

24 *Ek malê nena yenañ okna êntêk bôk hama yôv, ma donjom lêk hamô lôkmala hathak lonjô.

* 15:18: Sng 51:4 * 15:24: Ep 2:1,5

Yani bôk mi, ma donptom lêk apôm yani hathak lonjbô.' Êñ ma thêlô engabôm nômbên ba eyañ lôk leññmavi.

²⁵ “Ma namalô bôp havenñ ku denañ. Ma havenñ yam ma yani hale halêm anênñ ku kapô ba habobo unyak ma halañô avômalô eloyenñ bên.

²⁶ Êñ ma yani halam anyô ku te halêm ma hananñ hik yani liñ, ‘Idum malê?’

²⁷ Ma anyô ku hananñ hadênñ yani nena, ‘Mamuyanñ molok hale halêm hathak lonjbô ba lemambô hik bokmanñkao dopdop te ek malê nena yani hamô mavi ba halêm.’

²⁸ “Bôp halañô abô êñ ma lamaninñ kambom ba hadô ni unyak kapô. Êñ ma lambô hale yainñ ma hadum ek indum yani lamavi.

²⁹⁻³⁰ Ma donptom yani hananñ hadênñ lambô aêntêk, ‘Ondanñ! Aisê ba huik bok sinñ mavi ek nalum atu ba hadô o ba hi buyañ. Yani habulinñ anêm nômkama sapênñ ba hêv hadênñ avi idum sek walilinñ. Ma ya ma yahayabinñ o mavi ba yahalanñ anêm abô hatôm sondabênñ nômbênñ intu sapênñ. Ya-hadum anêm ku hatôm anyô oyanñ. Ma donptom minñ bôk huik bok nate ek ya lôk yenanñ nê mólô ami.’

³¹ “Ma lambô hananñ hadênñ yani nena, ‘Yenanñ okna, wak nômbênñ intu ma hômô havinñ ya ba yenanñ nômkama sapênñ ma o ijom anêm.

³² Ma donptom lêk ma alalô leññmavi ek malê nena mamuyanñ molok bôk mi ma lêk alalô apôm yani hathak lonjbô. Alalô asonñ nena bôk hama ma donptom lêk hamô lôkmala hathak lonjbô.’ ”

16

Abô lon kapô hathak kobom neyabin valuselen

¹ Yisu hanañ hadêñ anêñ nê ku nena, “Anyô lôkmanñin te hatak anyô te ek eyabin anêñ ku. Ma havenñ yam ma halanô nena ôpêñ habulin anêñ nômkama.

² Ba intu halam yani ba hanañ, ‘Yahalanô nena hubulin yenañ nômkama. Ba oto anêm ku anêñ lavôn êlêm ek yangê. O minñ hatôm oyabin yenañ ku esak lonbô ami.’

³ “Ma anyô ku lahabi aêntêk, ‘Yenañ anyô bêt tem nêm ya vê ênjêk anêñ ku, aên ba yandum malê. Ya minñ anyô lôklokwan hatôm yandum ku êmô ku kapô ami. Lôk ya mama ek yapetenak ek avômalô nêñêm ya sa.

⁴ Ai! Yahayala nôm atu ba yandum ek avômalô leñinmavi ba neja ya thô êndên waklavôn atu ba ya ku mi.’

⁵ “Aên ba yani halam nê takatu ba bôk ewa anyô bêt anêñ nômkama ba anêñ viyañ hêk denañ. Anyô môñ hayô ba yani hanañ hik ôpên lin, ‘Howa yenañ anyô bêt anêñ nômkama vithê ba anêñ viyañ hêk?’

⁶ “Ma hanañ, ‘Yahawa nôm lêñlên lôk unñ hatôm 100.’ Êñ ma anyô ku hanañ, ‘Onja kapyia atu ba bôk ato anêm nômkama halôk êlêm ma oto 50 iyom.’

⁷ “Yôv ma hanañ hadêñ yañ atu ba havenñ yam, ‘Anêm viyañ ma vithê?’

“Êñ ma ôpên hanañ, ‘Yahawa wit lôk vak hatôm 100.’

“Ma anyô ku hanañ, ‘Onja kapyia atu ba bôk ato anêm nômkama halôk êlêm ma oto 80 iyom.’

8 “Ma havenj yam ma anyô lôkmanjij atu hayê nôm atu ba anêj anyô ku hadum. Êj ma hanan nena ôpêj ma anyô kambom ma donjom hadum nômkama hatôm anyô lôkauk bêj. Avanôn, nê pik eyala kobom pik mavi anôn hamôn ek avômalô takatu ba esopa deda.

9 “Yanan êndênj môle nena noja nômkama pik ba nônem êndênj avômalô vi ek thêlô lenjijmavi êndênj môle. Ma waklavônj atu ba nômkama mi, êj ma tem Wapômbênj enja môle thô ba unu unyak atu ba tem nômô mavi wak nômbênj intu sapênj.

10 * “Ôpatu ba hayabinj nôm yaônena mavi ma hatôm eyabinj nômbênj mavi aênj iyom. Ma ôpatu ba hayabinj nôm yaônena kambom ma tem eyabinj nômbênj kambom aênj iyom.

11 Aênj ba oyabinj nômkama pik êntêk kambom, êj ma opalê tem nêj nômkama anônj êndênj môle? Mî.

12 Ma oyabinj anyô yan anêj nômkama kambom, êj ma opalê tem nêj nômkama ek môle? Milôk.

13 * “Anyô ku te minj hatôm indum anyô bêj ju inij ku ami. Ma tem la imbinj anyô yan ma kapô êndô yan. Ma tem ma endahalinj anyô yan ma imbulinj dôj ek anyô yan. Môle minj hatôm nosopa Wapômbênj lôk valuselenj ami.”

14 Nê Palisi takatu ba lenjijhavinj valuselenj elanjô Yisu anêj abô takênj ba malenj thêlêv hathak Yisu.

15 * “Ma Yisu hanan hadênj thêlô, “Môle udum ek avômalô lenjijimbi nena môle nê thêthônj mavi. Ma donjom Wapômbênj hayala môle nim kapôlô mim.

* 16:10: Luk 19:17-26 * 16:13: Mat 6:24 * 16:15: Mat 23:28;
Luk 18:9-14

Nôm takatu ba avômalô leñiñhabi nena nôm mavi anôñ, êñ ma Wapômbêñ hayê nena nôm ôvathek.

Yisu hanañ abô hathak balabun

16 * “Abô balabun lôk plopet iniñ abô iyom hayabin avômalô aleba hayô Jon anêñ waklavôn. Ma lêk yahanañ Abô Mavi bêñ hathak Wapômbêñ anêñ loñ lôklinyak. Ba avômalô bêñ anôñ lôklokwan ek nimbitak nêyô loñ lôklinyak êñ kapô ba ini.

17 *Pik lo leñ hatôm nêñ yak. Ma donjom Wapômbêñ anêñ abô balabun bunate miñ hatôm nêñ yak ami.

18 * “Anyô te hadô yanavi ba hawa avi yañ, êñ ma hadum sek. Ma anyô te hawa avi atu ba yamalô bôk hadô, êñ ma hadum sek haviñ.”

Anyô lôkmanñiñ lôk Lasalus

19 “Anyô lôkmanñiñ te hamô ba wak nômbêñ intu sapêñ ma yani hik kwêñ thapuk lo sôp thalaleñ kêkêlô ba hayañ nôm mavi lomalama lôk lamavi bêñ anôñ.

20 Ma anyô siv te anêñ athêñ nena Lasalus hêk ôpêñ anêñ malak badêñ abôlêk. Ma palê hatêtô liñkupik lôkthô.

21 Ma yani lahaviñ enjañ ôpêñ anêñ nôm mapmap atu ba ibi hi, ma donjom mi. Yani hamô ma avuñ ethak êlêm elami anêñ palê.

22 “Haveñ yam ma anyô siv hama, ma añela ewa yani ba i êdô hamô habobo Ablaham. Ma anyô lôkmanñiñ êñ hama haviñ ba elav.

* **16:16:** Mat 11:12-13 * **16:17:** Mat 5:18 * **16:18:** Mat 5:31-32; 19:9; Mak 10:11-12; Lom 7:2-3; 1Ko 7:10-11

23 Anyô lôkmanġiŋ hamô nê ŋama iniŋ loŋ ba hawa vovaŋ bêŋ. Yani hêv ma liŋ ba hayê Ablaham lo Lasalus êmô daim bô.

24 Êŋ ma yani halam nena, ‘Wakamik Ablaham, lem ek ya ba nêma Lasalus ek etak baŋgwasinġ kupik êndôk ŋaŋ ba etak êyô êmô yadahalaŋ ek thilibunġ ek malê nena yahawa vovaŋ bêŋ anôŋ hamô atum êntêk.’

25 “Ma donġtom Ablaham hanaŋ viyaŋ nena, ‘Yenaŋ okna, sêbôk ba hômô pik ma howa anêma nôma mavi yôv ma Lasalus hawa anêŋ kambom. Ma donġtom lêk yêlô êv yani thêvô ma o ma lêk howa vovaŋ.

26 Ma Wapômbêŋ bôk hatak kolosoŋ bêŋ te hêk malêvôŋ ek yêlô ma môlô. Ba intu minġ hatôm môlô nôlêma êndêŋ yêlô ma yêlô nasôk êndêŋ môlô ami.’

27 “Ma ôpêŋ hanaŋ, ‘Aêŋ ba wakamik, hatôm nêma Lasalus ba endeni wakamik anêŋ unyak

28 ma enaŋ abô lôklokwaŋ êndêŋ yenaŋ aiyaŋ baheŋvi takatu ek minġ nêlêma loŋ vovaŋ bêŋ êntêk imbiŋ ya ami.’

29 “Ma donġtom Ablaham hanaŋ, ‘Mose lo plopet iniŋ abô hêk ba thêlô nedaŋô ba nesopa.’

30 “Ma ôpêŋ hanaŋ, ‘Wakamik Ablaham, minġ hatôm ami. Ma donġtom anyô ŋama te ni êndêŋ thêlô, êŋ ma tem thêlô nede kapôlôŋiŋ liliŋ.’

31 “Ma donġtom Ablaham hanaŋ hadêŋ yani nena, ‘Thêlô minġ elanô Mose lo plopet iniŋ abô ami. Êŋ ma anyô ŋama te haviyô hathak loŋbô, ma tem minġ nedaŋô anêŋ abô imbiŋ ami.’ ”

17

Kambom hathak habuliŋ êvhaviŋ

(Mat 18:6-7; Mak 9:42-48)

¹ Yisu hanaŋ hadêŋ anêŋ nê ku nena, “Nôm lomalama tem êndôk avômalô leniŋ ek nindum kambom. Ma donjom vovaŋ bêŋ tem êpôm opalêla takatu ba indum nôm êŋ.

² Ma anyô te hadum ba yenaŋ amena atu ba hêvhaviŋ ya te hêv yak, ôpêŋ tem êpôm malaiŋ bêŋ anôŋ. Ôpêŋ tem nêsôkwêŋ valu bêŋ te esak laselo ba nimbi yani êndôk ngwêk makidiŋ ba ema. Malaiŋ êŋ ma yaôna ek malaiŋ atu ba yani tem êpôm embenŋ yam.

³ * Aêŋ ba noyabiŋ am.

“Mamuyaŋ hadum kambom hadêŋ o, êŋ ma nu opesaŋ abô imbiŋ yani. Ma yani hale kapô liliŋ, êŋ ma nêma anêŋ kambom êŋ vê.

⁴ * Wak te iyom ma mamuyaŋ hadum kambom hadêŋ o hatôm bôlôŋ bahenŋvi ba lahavuju, ma bôlôŋ bahenŋvi ba lahavuju havôhalêm hanaŋ hadêŋ o nena, ‘Alikakna, yahadum kambom’, êŋ ma nêma anêŋ kambom vê.”

Êvhaviŋ

⁵ Ma aposel enaŋ hadêŋ Anyô Bêŋ nena, “Undum yêlôaniŋ êvhaviŋ indumbak bêŋ!”

⁶ * Ma Anyô Bêŋ hanaŋ, “Môlônim ôêvhaviŋ ma yaôna hatôm ava yaônate, êŋ ma hatôm nonaŋ êndêŋ alokwaŋ sabo êntêk, ‘Osapu oda ba nu umiŋ ngwêk,’ êŋ ma tem endanô môlônim abô.”

* 17:3: Mat 18:15

* 17:4: Mat 18:21-22

* 17:6: Mat 17:20;

Nê ku iniņ auk

⁷ Ma Yisu hanaņ, “Môlô othak ôêv ku nêpôpêk nôm hadêņ malak lôņ te. Êņ ma nê bêņbêņ tem nenaņ êndêņ thêlô nena nejaņ nôm êmôn e? Mî.

⁸ Nê bêņbêņ tem nenaņ êndêņ thêlô nena, ‘Nôpôpêk yêlôaniņ nôm êmôn ma môlônim emben yam.’

⁹ Ma tem nê bêņbêņ nenaņ leniņmavi bêņ êndêņ malak lôņ êņ e? Mî, thêlô idum iniņ ku iyom.

¹⁰ Ma môlô aêņ iyom, môlô udum ku sapêņ atu ba Anyô Bêņ hêv hadêņ môlô yôv, êņ ma nonaņ, ‘Yêlô ma nê ku iyom ba adum yêlôaniņ ku iyom.’ ”

Yisu hadum anyô laumiņ mavi

¹¹ Yisu hi Jêlusalem denaņ ba hasopa loņôndê atu ba haven Samalia lo Galili iniņ pik malêvôn.

¹² Ma hi habobo malak te ma nê lepla laumiņ êlêm êpôm yani. Thêlô imiņ daim dokte

¹³ *ma elam nena, “Anyô Bêņ Yisu, lem ek yêlô.”

¹⁴ *Ma Yisu hayê thêlô ma hanaņ, “Môlô unu uņgwik am thô êndêņ nê êbôk da.” Êņ ma thêlô even ba i denaņ ma lenviņkupik habitak mavi.

¹⁵ Ma thêlô êņ te hayê nena liņkupik lêk habitak mavi ma halehi ma halam kaêk lôk habô Wapômbêņ anêņ athêņ.

¹⁶ Ma hayô ma halek vadôn lêlô ba thohavloma halôk pik habobo Yisu valuvi ma hêv lamavi hadêņ yani. Ôpêņ ma anyô Samalia te.

¹⁷ Ma Yisu hanaņ, “Yahadum anyô laumiņ mavi. Ma anyô bahenvi ba lahavuva êmô êsê?

* **17:13:** Wkp 13:45-46 * **17:14:** Wkp 14:2-3; Mat 8:3-4

18 Aisê ka anyô loŋ buyaŋ iyom hale halêm ek habô Wapômbêŋ anêŋ athêŋ?”

19 Ma Yisu hanaŋ hadêŋ ôpêŋ aêntêk, “Umbiyô ba nu, anêŋ hôêvhaviŋ hadum ba o mavi.”

*Wapômbêŋ anêŋ loŋ lôklinyak tem êlêm
(Mat 24:23-28,37-41; Mak 13:14-23)*

20 Nê Palisi enaŋ hik Yisu liŋ nena, “Angê ka tem Wapômbêŋ anêŋ loŋ lôklinyak êlêm?” Ma Yisu hanaŋ viyaŋ nena, “Wapômbêŋ anêŋ loŋ lôklinyak halêm ma tem miŋ êlêm lôk lavôŋiŋ ek avômalô nêgê ami.

21 Aêŋ ba tem miŋ nenaŋ nena, ‘Ôŋgô, Wapômbêŋ anêŋ loŋ lôklinyak êntêk aêŋ’ mena ‘Endaku aêŋ’ ami. Mi, Wapômbêŋ anêŋ loŋ lôklinyak lêk hamô môle malêvôŋ.”

22 Ma Yisu hanaŋ hadêŋ anêŋ nê ku nena, “Wak te tem êyô ba môle tem lemimimbiŋ bêŋ anôŋ ek ôŋgô Anyô Anêŋ Nakaduŋ atu, ma donŋtom môle tem miŋ ôŋgô ami.

23 *Ma avômalô tem nenaŋ êndêŋ môle nena, ‘Ôŋgô, yani hamiŋ loŋ êntêk!’ mena ‘hamiŋ loŋ endaku!’ Êŋ ma môle nômo malinyaô ma miŋ nosopa thêlô ami

24 ek malê nena Anyô Anêŋ Nakaduŋ atu anêŋ waklavôŋ ma tem avômalô sapêŋ nêgê êtôm damak hêv ba habi deda haveŋ leŋ lôkthô.

25 Ma donŋtom tem yanja vovaŋ lomalama ma môle nê bôleŋ êntêk tem nômbôliŋ dômim êndêŋ ya vêmam.

* 17:23: Mak 13:21; Luk 21:8

26 “Anyô Anêṅ Nakaduṅ atu anêṅ waklavôṅ tem êtôm sêbôk ba Noa anêṅ waklavôṅ.

27 Avômalô eyaṅ lo inum ma ewa i aleba êthônṅ paliṅ ma Noa hi yeaṅ kapô. Êṅ ma ṅambô bêṅ hayô ba habuliṅ thêlô sapêṅ.

28 *Aêṅ ba hatôm aêsêbôk ba Lot anêṅ waklavôṅ. Avômalô eyaṅ ba inum ma êv vuli lôk ewa vuli ma evatho ku lôk elav iniṅ unyak.

29 Ma donṭom wak atu ba Lot hatak Sodom ba hi ma atum lôk valu vovaṅ solpa halôk anêṅ leṅ ba habuliṅ thêlô sapêṅ.

30 Waklavôṅ atu ba Anyô Anêṅ Nakaduṅ atu injik i thô ma tem imbitak kethenṅ oyaṅ aêṅ iyom.

31 * “Wak êṅ ma anyô te hamô unyak vôn ma anêṅ nômkama hamô unyak kapô, êṅ ma miṅ ni unyak kapô ek enja anêṅ nômkama ami. Mi, êsôv ba ni iyom. Ma aêṅ iyom ma anyôla hamiṅ ku kapô ma miṅ endeni unyak ami. Mi, êsôv ba ni iyom.

32 *Môlô lemim imbi Lot yanavi!

33 *Anyô te hadum ek embalonṅ yanida anêṅ lôkmala loṅ ma anêṅ lôkmala tem nêṅ yak. Ma donṭom anyô te hatak anêṅ lôkmala ma anêṅ lôkmala tem êmô mavi.

34 “Yanaṅ êndêṅ môlô nena bôlôvônṅ êṅ ma anyô ju tem nêjêk yêṅ donṭom ma tem neja anyô yaṅ ma yaṅ ênjêk.

35-36 Ma avi ju tem nepesaṅ iniṅ palawa ma tem neja avi yaṅ ma yaṅ êmô.”*

* 17:28: Stt 18:20-19:25 * 17:31: Mat 24:17-18 * 17:32: Stt 19:17,26 * 17:33: Luk 9:24 * 17:35-36: Nê lôkauk vi enaṅ nena abô doho atu ba Luk hatô ma hêk denaṅ. Abô êṅ ma aêntêk: Anyô ju êmô ku kapô ma neja yaṅ ma yaṅ êmô.

³⁷ Nê ku enañ hik Yisu liñ nena, “Anyô Bêñ, nôm êñ tem imbitak êsê?”

Ma Yisu hanañ viyañ nena, “Menak lambek ethak donjom ba êmô loñ takatu ba alim hapalê hêk.”

18

Abô loñ kapô hathak avi tôp lôk anyô halañô abô

¹ *Yisu hanañ abô loñ kapô te hadêñ thêlô ek neteñ mek êtôm wak nômbêñ intu sapêñ ma miñ kapôlônin engiap ami.

² Aêñ ba yani hanañ aêntêk, “Malak lôn te ma anyô bêtñ halañô avômalô iniñ abô hamô. Yani ma miñ hakô Wapômbêñ ami ma hapôlik ek avômalô iniñ abô haviñ.

³ Ma avi tôp te hamô lôn êñ. Ma yani hi hadêñ anyô bêtñ êñ lôbôlôn ma hanañ, ‘Anyô te habulin ya. Ma ôlêm ondanô yenañ abô ba opesañ.’

⁴ Ma donjom anyô bêtñ hadô avi tôp êñ anêñ abô hatôm wak bêtñ anôn.

“Haveñ yam ma anyô bêtñ êñ lahabi nena, ‘Miñ yahalañô Wapômbêñ anêñ abô ami ma yakapôlôn hadô avômalô iniñ abô haviñ,

⁵ ma donjom yahadô ek avi tôp êntêk êlêm wak nômbêñ intu sapêñ ba imbulin yenañ auk. Aêñ ba yandanô yani anêñ abô ba yapesañ kethen ek yani êmô tinin.’ ”

⁶ Ma Anyô Bêtñ Yisu hanañ, “Noja auk esak anyô bêtñ kambom êntêk anêñ kobom.

⁷ Aêñ ba Wapômbêñ tem endanô anêñ avômalô takatu ba bôk hatak i yôv iniñ asêñ atu ba elañ

* 18:1: Kol 4:2; 1Te 5:17

bôlôvôn ba wak mena mi e? Tem endanô. Ma tem yani endanô yaôyaô e?

⁸ Mi anôn! Yanañ avanôn biñ nena yani tem endanô kethen ma tem epesañ. Ma donjom Anyô Anên Nakaduñ atu halêm pik hathak lonbô, êñ ma tem êpôm nena avômalô êvhavin doho êmô mena mi e?”

Abô lon kapô hathak anyô ju eten mek

⁹ Ma Yisu hanañ abô lon kapô te hadên avômalô takatu ba lenjñhabi nena thêlô ma avômalô thêthôn iyom ba êyê avômalô vi kambom. Êñ ma Yisu hanañ nena,

¹⁰ “Anyô ju i unyak mathen ek neten mek. Anyô yañ ma Palisi ma yañ ma anyô hawa takis.

¹¹ Palisi êñ da hamin ba hateñ mek nena, ‘Wapômbên, mavi anôn ek ya anyô mavi ma ya min hatôm anyô vi ami. Thêlô ma nê vani lôk nê kambom lôk nê idum sek havin anyô yañ yanavi. Ma ya ma mi anôn, ya ma min hatôm anyô hawa takis endaku ami.

¹² *Sonda te anên wak ju ma yahavak balabuñ ek nô. Ma nômkama nômbên atu ba yahawa ma yahabi sam hi ôdôn laumin ba yahêv ôdôn te hadên o.’

¹³ * “Ma donjom anyô hawa takis hamin daim ma hakô ek ênjê len. Ma yani hakôm ba hatak ban luvi hêk madaluk sin ma hanañ, ‘Wapômbên, ya anyô kambom ba nêm kapôlôm ek ya.’ ”

¹⁴ *Ma Yisu hanañ, “Yanañ êndên môle nena anyô hawa takis havôhi anên unyak ma lêk anyô

* **18:12:** Ais 58:1-4; Mat 23:23 * **18:13:** Sng 51:1 * **18:14:** Mat 23:12

thêthônj hêk Wapômbênj ma. Ma anyô yanj ma mi. Ôpatu ba hêv anênj athênj lij ma tem Wapômbênj etauvinj anênj athênj. Ma donjom ôpatu ba hatauvinj i ma tem Wapômbênj nêv anênj athênj lij.”

Yisu hêv mek hathak avômena

(Mat 19:13-15; Mak 10:13-16)

¹⁵ Avômalô ewa ininj avômena yaônena i hadênj Yisu ek etak banj êyô ênjêk thêlô. Ma anênj nê ku êyê ma ethanj i.

¹⁶ Ma donjom Yisu halam avômena êlêm ma hanañ nena, “Notak avômena yaônena ba nêlêm êndênj ya ma minj numinj loñ sinj ami ek malê nena avômalô takatu ba athênj mi hatôm avômena takêntêk ma Wapômbênj anênj loñ lôklinyak ma thêlôninj.

¹⁷ *Yanañ avanônj êndênj môlô nena ôpatu ba minj hawa Wapômbênj anênj loñ lôklinyak hatôm avômena yaônena ami ma minj hatôm imbitak êyô loñ êñ kapô ba ni ami. Ma mi.”

Anyô lôk nômkama bênj hanañ abô havinj Yisu

(Mat 19:16-30; Mak 10:17-31)

¹⁸ *Anyô bênj te hanañ hik Yisu lij nena, “Kêdônjwaga mavi, ma yandum malê ek yamô lôkmala êtôm wak nômbênj intu sapênj?”

¹⁹ Ma Yisu hanañ, “Holam ya nena mavi eka? Anyô late minj mavi ami ma Wapômbênj iyom intu ba mavi.

²⁰ *Abô balabunj ma bôk hoyala yôv: ‘Minj undum sek imbinj anyô yanj yanavi ami. Minj nunjgwik anyô vônô ami. Minj onja vani ami. Minj onanj

* **18:17:** Mat 18:3 * **18:18:** Luk 10:25 * **18:20:** Kis 20:12-16; Lo 5:16-20

abôyan esak anyô vi ba undum abô ek i ami. Ma ondovak lemambô lo lemtambô.”

²¹ Ma anyô bêñ êñ hanan, “Ya yaôna aleba lêk ma yahasopa abô balabun takên.”

²² Ma Yisu halanô ma hanan hadên ôpên nena, “Mavi anôn, ma don̄tom nômlate hamô denan. Nu nêñ anêñ nômkama sapên ek avômalô nêñ vuli ma onja valuselen sapên ba nêñ êndên nê siv. Êñ ma tem anêñ nômkama mavi lomalama êmô malak len. Ma ôlêñ osopa ya.”

²³ Yani ma anyô lôk nômkama bêñ anôn. Ba intu halanô abô êñ ma hêñ malain bêñ hadên yani ba hi lôk lamalain.

²⁴ Yisu hayê yani lamalain ma hanan, “Nê lôk nômkama bêñ tem nêpôm malain bêñ ek nimbitak nêyô Wapômbên anên lon lôklinyak kapô ba ini.

²⁵ Avanôn bin nena min malain bêñ ek bok kamel imbitak êyô luvik idu sôp anên abyan ba ni ami, ma don̄tom malain anôn ek anyô lôk nômkama bêñ te imbitak êyô Wapômbên anên lon lôklinyak kapô.”

²⁶ Avômalô elanô abô êñ ma enan nena, “Avanôn e? Aên ba min hatôm anyôla imbitak êyô Wapômbên anên lon lôklinyak kapô ba ni ami e?”

²⁷ Ma Yisu hanan, “Nôm takatu ba anyô min hatôm nindum ami, intu Wapômbên hatôm indum.”

²⁸ Ma Pita hanan, “Yêlô bôk atak yêlôanin nômkama sapên ba alêñ asopa o.”

²⁹ Ma Yisu hanan hadên thêlô nena, “Yanan avanôn nena avômalô takatu ba lenjhabî

Wapômbên anêṅ loṅ lôklinyak ba etak iniṅ unyak lo avi ma iviyaṅ lôk lami ma nali,

³⁰ ma thêlô êmô pik denaṅ ma Wapômbên tem nêṁ iniṅ nômkama lôkthô êndên i ba tem nêṁ bên anôṅ êyô êmô iniṅ loṅ imbiṅ ma emben yam ma tem nêṁ lôkmala atu ba nêṁô êtôm wak nômbên intu sapên êndên i imbiṅ.”

*Yisu hanan abô hathak anêṅ ṇama bôlôṅ te lô
(Mat 20:17-19; Mak 10:32-34)*

³¹ *Yisu hawa ṇê ku laumiṅ ba lahavuju takatu hathak donṭom ma hanan, “Nodaṅô. Alalô ana daku Jelusalem ma abô tak sêbôk ba plopet eto hathak Anyô Anêṅ Nakaduṅ atu tem imbitak avanôṅ.

³² *Tem nêṁ nêṁ yani êndôk ṇê loṅ buyaṅ Lom baheṅiṅ. Ma tem nemalik esak yani ba nenaṅ abô lomalama esak yani ma nêṁswapôk êyômô yani.

³³ Ma nebali yani ba nijik yani vônô. Ma êtôm wak lô ma tem yani imbiyô esak loṅbô.”

³⁴ *Ma donṭom ṇê ku miṅ eyala abô takêṅ ami. Abô êṅ anêṅ ôdôṅ ma havuṅ ek thêlô ba thêlô miṅ eyala ami ma êthôn palin.

*Yisu hadum anyô mapusip te mavi
(Mat 20:29-34; Mak 10:46-52)*

³⁵ Yisu hayô habobo Jeliko ma anyô mapusip te hamô loṅôndê daṅ vi ba hapetenak ek avômalô nêṁ nêṁ yani sa.

³⁶ Yani halaṅô avômalô bên anôṅ ele ba i ma hanan hik thêlô liṅ nena, “Malê?”

* **18:31:** Luk 24:44 * **18:32:** Luk 9:22,44 * **18:34:** Mak 9:32

³⁷ Ma thêlô enaŋ hadêŋ yani nena, “Yisu anêŋ Nasalet halêm.”

³⁸ Êŋ ma anyô mapusip halam nena, “Yisu, Devit anêŋ Lim Lukmuk, nêŋ kapôlôm ek ya!”

³⁹ Avômalô takatu ba êmôŋ ethaŋ yani ba enaŋ, “O bônôŋ.” Ma donjom yani halam lôklala nena, “Devit anêŋ Lim Lukmuk, nêŋ kapôlôm ek ya!”

⁴⁰ Êŋ ma Yisu hamiŋ ma hanaŋ ek thêlô neja ôpêŋ êlêm. Yani hayô ma Yisu hanaŋ hik yani lin nena,

⁴¹ “Lemhaviŋ yandum malê êndêŋ o?”

Ma ôpêŋ hanaŋ, “Anyô Bêŋ, yalenhaviŋ yangê tak.”

⁴² Ma Yisu hanaŋ hadêŋ ôpêŋ nena, “Nôngô tak. Anêŋ hôêvhaviŋ hadum ba hubitak mavi.”

⁴³ Ma kethêŋ oyaŋ ma ôpêŋ madaluk hakyav ba hayê tak. Ma yani hasopa Yisu lôk habô Wapômbêŋ anêŋ athêŋ. Ma avômalô nômbêŋ atu ba i haviŋ yani êyê nôŋ ba êbô Wapômbêŋ anêŋ athêŋ haviŋ.

19

Yisu hi Sakius anêŋ unyak

¹ Yisu hayô Jeliko ma hi iyom.

² Ma anyô lôk valuselen bêŋ te hamô. Yani ma anyô bêŋ hawa takis ba anêŋ athêŋ nena Sakius.

³ Yani lahaviŋ ênjê nena Yisu ma opalê, ma donjom avômalô bêŋ anôŋ ma Sakius anyô bidon ba miŋ hatôm ênjê ami.

⁴ Êŋ ma yani halanviŋ hamôŋ ba hi ma hathak alokwaŋ sabo te ba hamô ek ênjê Yisu.

⁵ Yisu hayô loŋ êŋ ma hêv ma hathak leŋ ma hanan, “Sakius, ôndôk ba ôlêm kethen. Yaô ma tem yamô anêm unyak.”

⁶ Êŋ ma kethen oyan ma Sakius halôk ma hawa Yisu thô lôk lamavi.

⁷ *Ma avômalô sapêŋ êyê ba kapôlônŋiŋ diŋdiŋ ba enan nena, “Yani hi hamô haviŋ anyô kambom te.”

⁸ *Ma donŋtom Sakius haviyô hamiŋ ma hanan hadêŋ Anyô Bêŋ nena, “Anyô Bêŋ, ondanô. Tem yambi yenan nômka sam ni ôdôn ju ba yanêm yan êndêŋ nê siv. Ma bôk yahsau anyôla ba yahawa anêŋ valuselen doho vani, êŋ ma tem yanêm valuselen êtôm dum ayova êyômô loŋ imbiŋ.”

⁹ *Ma Yisu hanan hadêŋ yani nena, “Lêk ma Wapômbêŋ hêv avômalô unyak êntêk êŋ bulubiŋ ek malê nena yani ma Ablaham anêŋ nakaduŋ te.

¹⁰ *Anyô Anêŋ Nakaduŋ atu halêm ek êmbôlêm nê takatu ba êv yak ek nê i bulubiŋ.”

Abô loŋ kapô hathak anyô bêŋ te hêv valuselen hadêŋ nê ku

(Mat 25:14-30)

¹¹ Avômalô elanô abô êŋ yôv ma Yisu hanan abô loŋ kapô te haviŋ ek malê nena yani lêk habobo Jerusalem. Ma avômalô takêŋ leŋiŋhabi nena yani hayô Jerusalem, êŋ ma Wapômbêŋ anêŋ loŋ lôkliŋyak tem imbitak êmô pik.

¹² Êŋ ma Yisu hanan nena, “Anyô bêŋ te anêŋ namalô tem ni loŋ buyan ek enja athêŋ lôk kulunŋ kiŋ

* **19:7:** Luk 15:2 * **19:8:** Kis 22:1; Nam 5:6-7 * **19:9:** Luk 13:16; Ap 16:31 * **19:10:** Luk 15:4; Jon 3:17; 1Ti 1:15

vêmam ka êmbôlêm anêṇ malak ôdôṇ esak loṇbô ek eyabiṇ anêṇ avômalô. Loṇ êṇ ma daim kambom.

¹³ Vêṇ ma yani halam anêṇ ṇê ku laumiṇ hathak doṇtom ma hêv valuselenṇ hatôm 100 hadêṇ thêlô tomtom sapêṇ. Ma hanaṇ aêntêk, ‘Môlô noja valuselenṇ êntêk ba nundum ku esak endeba yambô alêm esak loṇbô am.’ Yôv ma hatak thêlô ba hi.

¹⁴ “Ma doṇtom yanida anêṇ avômalô kapôlôṇiṇ agiap ek yani. Êṇ ma yani hi loṇ buyaṇ ma thêlô êv anyô doho ba esopa yani ek nenaṇ aêntêk, ‘Yêlô adô anyô êntêk imbitak êtôm yêlôaniṇ kiṇ.’

¹⁵ “Ma doṇtom yani habitak kiṇ yôv ma havôhalêm ma hanaṇ aêntêk, ‘Nodam ṇê ku takatu ba bôk yahêv valuselenṇ hadêṇ i ek yayala nena thêlô tomtom bôk êvôv valuselenṇ vithê haviṇ.’

¹⁶ “Êṇ ma anyô te hamôṇ hi ma hanaṇ, ‘Anyô bêṇ, yahadum ku hathak anêm valuselenṇ êṇ ba yahavôv valuselenṇ hatôm 1,000.’

¹⁷ * “Ma anêṇ anyô bêṇ hanaṇ nena, ‘Mavi anôṇ! O anyô katô ba hudum ku mavi. Hoyabiṇ nôm yaôna dedaṇ mavi ba intu oyabiṇ malak lôṇ lau-miṇ.’

¹⁸ “Yôv ma anyô yaṇ halêm ma hanaṇ, ‘Anyô bêṇ, hathak anêm valuselenṇ, yahavôv valuselenṇ hatôm 500.’

¹⁹ “Ma anêṇ anyô bêṇ hanaṇ hadêṇ yani, ‘Oyabiṇ malak lôṇ bahenṇvi.’

²⁰ “Yôv ma anyô ku te lô halêm ma hanaṇ, ‘Anyô bêṇ, anêm valuselenṇ atutêk. Yahavuvi halôk sôp ba yahadô hamô

* **19:17:** Luk 16:10

21 ek malê nena yahakô ek o. O ma anyô malem thêlêv. Hothak hôvôv anyô vi iniñ nômka ba howa hatôm anêm. Ma pik atu ba anyô yañ hapaliv yañvêk halôk ma hothak howa anêñ anôñ.

22 “Êñ ma anêñ anyô bêñ hanañ, ‘O anyô ku mi kambom ba oda anêm abô intu hanañ o bêñ. Bôk hoyala yôv nena ya hathak yahavôv anyô vi iniñ nômka ba yahawa hatôm yenañ. Lôk pik atu ba anyô yañ hapaliv yañvêk halôk ma ya hathak yahawa anêñ anôñ.

23 Ma aisê ka miñ hotak yenañ valuselen halôk unyak valuselen ek êmbôv doho ami ek wakma atu ba yahavôhalêm hathak lonbô ma tem yanja doho êyômô lon imbiñ?’

24 “Êñ ma hanañ hadêñ nê takatu ba imiñ habobo nena, ‘Môlô noja anêñ valuselen hatôm 100 vê êñjêk yani ba nônêm êndêñ ôpatu ba hawa 1,000.’

25 “Ma thêlô enañ hadêñ yani nena, ‘Anyô bêñ, yani anêñ 1,000 bôk hamô yôv.’

26 * “Ma yani hanañ, ‘Yanañ êndêñ môlô nena ôpatu ba hadum ku mavi hathak yenañ nômka ba habitak bêñ, êñ ma tem yatak doho êyômô lon imbiñ ba yanêm êndêñ ôpêñ. Ma donjom ôpatu ba miñ hadum ku hathak yenañ nômka ami, êñ ma tem yanêm dokte atu ba havalon lon vê êñjêk yani.’

27 “Ma donjom nê takatu leñiñmanin hathak ya ba êdô ek yambitak iniñ kin, ‘Noja i êlêm lon êntêk ma uñgwik i pôpônô êñjêk yamalen.’ ”

28 Yisu hanañ abô êñ yôv ma hamôn ba hi Jelusalem.

* 19:26: Mat 13:12; Luk 8:18

*Yisu habitak hayô Jelusalem hatôm kin
(Mat 21:1-11; Mak 11:1-11; Jon 12:12-19)*

²⁹ Yisu habobo Betpagi lo Betani, malakju êṇ hêk habobo Dum Oliv. Ma hêv anêṇ nê ku ju ba i ma hanan nena,

³⁰ “Mamu unu malak entuvulu. Ma numbitak nôyô ma tem ôṇgô ekak bok donki map te lon ba hamin. Bok êṇ ma minj bôk anyôla hayô hamô ami. Ma nopole yak vê ma nondom ba nôlêm.

³¹ Ma anyôla hanan nena, ‘Mamu opole eka’, êṇ ma nonan viyan nena, ‘Anyô Bêṇ lahavin indum ku te esak.’ ”

³² Yisu hêv thai ba i ma êyê nômkama sapêṇ hatôm atu ba yani hanan.

³³ Thai epole bok donki êṇ anêṇ yak vê ma bok anêṇ alaṇsi enan hadêṇ thai nena, “Mamu opole eka?”

³⁴ Ma thai enan, “Anyô Bêṇ lahavin indum ku te esak.”

³⁵ Êṇ ma thai ewa bok donki ba i êv hadêṇ Yisu. Ma thai ibi inin kwêv thilibun daim thô ba engava hayôhêk bok donki dômlokwan, ma thai êv Yisu sa ek hathak hayô hamô bok êṇ.

³⁶ Ma Yisu hi ma avômalô engava inin kwêv thilibun hêk lonôndê.

³⁷ Yani halôk Dum Oliv ek ni vi tuvulu Jelusalem. Ma avômalô nômbêṇ atu ba esopa yani leninmavi hathak nômbithi nômbêṇ atu ba bôk thêlô êyê. Ba êbô Wapômbêṇ ba elam nena,

³⁸ * “Wapômbêṇ nêṁ lamavi êndêṇ kin atu ba halêm hathak Anyô Bêṇ anêṇ athêṇ! *Kapya Yeṇ 118:26*

* **19:38:** Luk 2:14

Avômalô malak leŋ leŋiŋmavi ma alalô nanêm athêŋ lôkmaŋgiŋ êndêŋ Wapômbêŋ esak leŋ ba ni.”

³⁹ Ma Palisi doho imiŋ avômalô takêŋ kapô ba enaŋ hadêŋ Yisu aêntêk, “Kêdôŋwaga, osaŋ anêm nê ku takêntêk.”

⁴⁰ Ma Yisu hanaŋ viyaŋ nena, “Yanaŋ êndêŋ môlô nena thêlô bônôŋ ma tem valu nendam kaêk.”

⁴¹ Yisu habobo Jelusalem ma hayê vi tuvulu ba hanaŋ hathak avômalô Jelusalem

⁴² ba hanaŋ, “Yaleŋhaviŋ lêk oyala nôm takatu ba nundum ek Wapômbêŋ indum môlô kapôlômim ênjêk yaô. Ma doŋtom mi, nôm takêŋ hamô loŋ kapô ba môlô miŋ hatôm ôŋgô ami.

⁴³ Aêŋ ba waklavôŋ hayô ma nê vovak tem nêyô ba nedav badêŋ êwê embeŋ Jelusalem sapêŋ ba nêmo kapô ba nindum ek nijik môlô vônô.

⁴⁴ *Thêlô tem nimbuliŋ môlônim loŋ sapêŋ ba nijik môlô takatu ba ômo unim badêŋ kapô vônô. Ma valu atu ba olav unyak hathak ma tem miŋ êyômô yaŋ loŋ ami. Nôm malaiŋ êŋ tem êlêm ek malê nena môlô miŋ oyala waklavôŋ atu ba Wapômbêŋ halêm pik ek nêmo môlô bulubiŋ ami.”

Yisu hêv nê idum ku valu vê hêk unyak mathen kapô

(Mat 21:12-17; Mak 11:15-19; Jon 2:13-22)

⁴⁵ Vêmo ma Yisu habitak hayô Wapômbêŋ anêŋ unyak mathen anêŋ piklêvôŋ. Ma hayê avômalô ewa nômkama ba êdô hamô ek avômalô vi nênem vuli. Êŋ ma halupuniŋ i ba hêv i vê hêk unyak

* **19:44:** Luk 21:6

mathen kapô ba ele yain ba i. Ma hanañ hadên thêlô aêntêk,

⁴⁶ * “Wapômbên anên kapya hanañ nena, ‘Yenan unyak ma unyak neten mek êndôk.’ Ma môlô lêk udum ba habitak hatôm nê vani inin lon ekopak êmô.”

⁴⁷ * Ma wak nômbên intu ma yani hadên avômalô halôk unyak mathen. Ma nê bêngbên êbôk da lôk nê lôkauk hathak abô balabun lôk Israêl inin nê bêngbên, thêlô êbôlêm lonôndê ek nijik Yisu vônô.

⁴⁸ Ma donjom thêlô min hatôm nêpôm lonôndê te ami ek malê nena avômalô sapên leninmavi bêng ek Yisu ba êmô ek nedañô anên abô sapên.

20

Yisu, opalê hêv athên bêng hadên o?

(Mat 21:23-27; Mak 11:27-33)

¹ Wak te ma Yisu hadên avômalô hamô Wapômbên anên unyak mathen anên piklêvôn ba hanañ Wapômbên anên Abô Mavi hadên i. Ma nê bêngbên êbôk da lôk nê lôkauk hathak abô balabun ethak donjom haviñ nê bêngbên ba i hadên Yisu.

² Ma thêlô enañ, “Opalê hêv athên bêng hadên o lôk hêv ku hadên o ba intu hudum nôm takêntêk?”

³ Ma Yisu hanañ viyan nena, “Tem yanan injik môlô lin esak abô te aên iyom.

⁴ Opalê hêv ku nisik avômalô êndôk nan hadên Jon? Wapômbên len? Mena anyô pik?”

* **19:46:** Ais 56:7; Jer 7:11 * **19:47:** Luk 21:37

⁵ Ma thêlôda enañ hadêñ i nena, “Alalô anañ nena Wapômbên hêv ku êñ hadêñ Jon ma tem yani enañ, ‘Ma aisê ka môle min ôêvhavîñ yani amî?’

⁶ Ma donjom alalô anañ nena, ‘Anyô pik te hêv ku êñ, êñ ma avômalô tem nijik alalô esak valu ek malê nena thêlô êvhavîñ nena Jon ma plopet te.”

⁷ Ma thêlô enañ hadêñ Yisu nena, “Yêlô athôn palîñ.”

⁸ Êñ ma Yisu hanañ hadêñ thêlô, “Aên ba min hatôm yandam ôpatu ba hêv athên bên hadêñ ya anên athên bên êndên môle ami. Ma mi.”

Abô loñ kapô hathak nê kambom eyabin ku yak wain

(Mat 21:33-46; Mak 12:1-12)

⁹* Ma Yisu hanañ abô loñ kapô te hadêñ avômalô, “Anyô te havatho anên ku yak wain ma hêv hadêñ nê ku doho ek neyabin ba hanañ nena, ‘Waklavôn yak wain hik anôn ma nombak vose ni ôdôn ju ba nônem vi êndên ya ma noja vi êtôm môle nim vuli.’ Ma hi hamô loñ buyan sawa daim.

¹⁰ Ma waklavôn yak wain hik anôn hayô ma hêv anên anyô ku te ba hi hadêñ thêlô ek enja anên sam. Ma donjom thêlô ik yani kambom ba êv yani hi oyan.

¹¹ Êñ ma ku anên alan hêv anyô ku yan ba hi hadêñ thêlô, ma donjom thêlô idum kobom kambom hadêñ yani lôk ik yani ma êv yani vê oyan ba hi.

¹² Yôv ma hêv anyô ku te lô ba hi, ma donjom nê ku takên ibulîñ yani ma êvôn yani ba ibi yani hi.

* 20:9: Ais 5:1

13 “Aên ba ku alaŋ hanaŋ hadên yanida nena, ‘Yandum malê? Tem yanêm yenaŋ okna atu ba yalenhaviŋ bêŋ anôn. Yahadum aên ma tem nedaŋô anên abô.’

14 Ma donŋtom nê ku êyê namalô hayô ma enaŋ hadên i nena, ‘Ôpêntêk ma ku alaŋ anên nakaduŋ ba tem eyabiŋ lambô anên ku. Alalô ik yani vônô ma ku êŋ tem imbitak alalôaniŋ.’

15 Ba intu evalonŋ yani ba êvôv hale yaiŋ ma ik yani vônô.

“Aên ba ku anên alaŋ tem indum malê êndên thêlô?

16 Tem ni injik nê ku takên vônô ma nê ku êŋ êndên anyô vi ek neyabiŋ.”

Ma avômalô elanô abô lon kapô êŋ ma enaŋ, “Yêlô adô abô lon kapô êŋ injik anôn!”

17 Ma donŋtom Yisu hatitiŋ thêlô lôklokwaŋ ma hanaŋ, “Ma bôk eto abô êntêk aên eka?

“Valu atu ba nê elav unyak êpôlik hathak, ma lêk habitak landiŋ anôn.’

Kapya Yen

118:22

18 *Ma avômalô takatu ba êv yak hayôhêk valu êntêk, ma tem nipup nenanena. Mena valu êŋ hêv yak hayôhêk anyôla, ma tem ipulusik ba imbitak malimmalim.”

19 Ma nê bêŋbêŋ êbôk da lôk nê lôkauk hathak abô balabuŋ eyala nena Yisu hanaŋ abô lon kapô êŋ hathak thêlô. Ba intu êbôlêm lonôndê ek nebalonŋ yani, ma donŋtom êkô hathak avômalô.

*Nênêm takis êndên Sisa mena dô
(Mat 22:15-22; Mak 12:13-17)*

* **20:18:** Ais 8:14-15

20 *Yôv ma nê bêtêbêt malen hadahalin Yisu ek nebalon yani esak anên abô. Ma thêlô êv nê kambom doho vuli ek nimbitak êtôm nê thêthôn ek nesau Yisu. Thêlô elav gwasilim ek nebalon Yisu anên abô êndôk ba nênem yani êndên Lom inin anyô bêt Pailat.

21 Ên ma thêlô enan hadên Yisu nena, “Kêdônwaga, yêlô ayala nena anêm abô sapên ma abô avanôn iyom. Ma hudum kobom donjom hadên avômalô sapên lôk hôdôn avômalô hathak Wapômbên anên abô ma thêthôn iyom.

22 Aên ba lemhabi aisê? Bumalô inin balabun hanan nena yêlô hatôm nanêm valuselen êndên Sisa mena mi e?”

23 Yisu hayala thêlônin auk ba hanan hadên thêlô,

24 “Môlô ungwik valuselen te thô ek yangê. Opalê anên dahô lôk athên hêk valuselen êntêk?” Ma thêlô enan, “Sisa.”

25 Ên ma Yisu hanan hadên thêlô nena, “Sisa anên nômkama ma nônem êndên Sisa da. Ma Wapômbên anên nômkama ma nônem êndên Wapômbên da.”

26 Yisu hanan aên ba avômalô sapên elanô. Ba intu nê ên min hatôm nebalon yani esak anên abô ami. Ma eson kambom hathak anên abô ba thêlô bônôn.

*Abô hathak nê nãma tem nimbiyô aisê
(Mat 22:23-33; Mak 12:18-27)*

* 20:20: Luk 11:54

²⁷ Ma Sadyusi doho i hadêŋ Yisu. Thêlô ma ôdôn te atu ba enaŋ nena nê ŋama tem min nimbiyô esak lonbô ami. Aêŋ ba intu enaŋ hik Yisu lin nena,

²⁸ *²⁸ “Kêdônwaga, Mose hato hadêŋ alalô nena, ‘Anyô te hama ba nali mi ma anêŋ yaŋ hamô, ma enja avi tôp êŋ ek imbi yaŋ atu ba hama anêŋ nakaduŋ vê.’

²⁹ Aêŋ ba nê lôk iviyaŋ bahenvi ba lahavuju êmô. Ma bôp hawa avi te ba hama ma nakaduŋ mi.

³⁰ Ma nôk enja avi tôp êŋ, hawa ba hama ba nakaduŋ mi.

³¹ Ma ŋgwa aêŋ iyom. Ma iviyaŋ takatu ba êmô ma nesopa kobom donjom êŋ iyom.

³² Vêm ma avi tôp êŋ hama havin.

³³ Ma waklavôn nê ŋama iviyô hathak lonbô ma avi tôp atu ba nê lôk iviyaŋ bahenvi ba lahavuju takatu ba ewa ma alisê te anêŋ avi?”

³⁴ Ma Yisu hanan viyaŋ hadêŋ thêlô nena, “Avômalô pik ethak ewa i,

³⁵ ma donjom avômalô takatu ba Wapômbên hêv i bulubiŋ ba ewa lôkmala hathak lonbô, thêlô êŋ min hatôm neja i esak lonbô ami.

³⁶ Thêlô ma tem nêtôm aŋela ba intu tem min nema ami. Wapômbên bôk hik thêlô lin yôv hêk ŋama ba intu hik thô nena thêlô ma yani anêŋ nali.

³⁷ *³⁷ “Mose da anêŋ abô hik thô nena nê ŋama tem nimbiyô esak lonbô. Sêbôk ba Mose hayê atum hathan hamô alokwan lin ma halam Anyô Bêŋ nena ‘Ablaham lo Aisak ma Jekop iniŋ Wapômbên.’

³⁸ Alalô ayala nena Wapômbên ma min nê ŋama iniŋ Wapômbên ami. Mi, yani ma nê lôkmala iyom

* **20:28:** Lo 25:5 * **20:37:** Kis 3:6

iniŋ Wapômbêŋ ek malê nena yani hayala nena avômalô lôkthô ma êmô lôkmala.”

³⁹ Nê lôkauk hathak abô balabun doho elanô abô êŋ ma enan hadêŋ Yisu aêntêk, “Êê, Kêdônwaga, anêma abô ma mavi anôn!”

⁴⁰ Ma avômalô sapêŋ elanô anêŋ abô ba êkô ma miŋ enan hik yani liŋ ek nesau yani esak lonbô ami.

Mesia ma opalê anêŋ lim lukmuk?

(Mat 22:41-23:36; Mak 12:35-40; Luk 11:37-54)

⁴¹ Yôv ma Yisu hanaŋ hadêŋ thêlô nena, “Avômalô ethak enan nena Mesia ma Devit anêŋ lim lukmuk eka?

⁴² Hêk Kapy a Yen kapô ma Devit da hanaŋ aêntêk,

“Anyô Bêŋ Wapômbêŋ hanaŋ hadêŋ yenaŋ Anyô Bêŋ Mesia nena,

“Ômô yabaheŋ vianônŋ

⁴³ endeba yatak nê takatu ba ik vovak hadêŋ o nêmo vemkapô vibiŋ am.” ’ *Kapy a Yen*

110:1

⁴⁴ Ma Devit da bôk halam Mesia nena anêŋ Anyô Bêŋ. Ma aisê ka Mesia ma yani anêŋ lim lôk anêŋ Anyô Bêŋ imbiŋ?”

⁴⁵ Avômalô elanô Yisu anêŋ abô imiŋ denan ma Yisu hanaŋ hadêŋ anêŋ nê ku aêntêk,

⁴⁶ “Môlô noyabiŋ am ek nê lôkauk hathak abô balabun. Thêlô leniŋhaviŋ nijik kwêv daim kêkêlô ba nembeŋ ek avômalô nebam i. Ma leniŋhaviŋ avômalô nenaŋ nena, ‘Waklêvôn anyô bêŋ’ êmô lon ethak donjom halôk. Ma leniŋhaviŋ nêmo êtôm nê bêŋbêŋ êmô unyak yen kapô. Ma avômalô enjabôm

nôm bêñ ma leññhaviñ nejañ nôm êmô ñê bêñbêñ iniñ loñ ethak êmô.

⁴⁷ Thêlô esau avi tôp ek neja iniñ unyak ba eten mek daim bomañ ek avômalô ñêgê. Wapômbêñ tem nêñ vovañ kambom êndêñ i.”

21

Avi tôp te anêñ da

(Mak 12:41-44)

¹ Yisu hamô Wapômbêñ anêñ unyak ba hayê ñê lôk nômkama bêñ etak iniñ valuselen halôk alapa da.

² Ma avi tôp te atu ba nômkama mi anôñ hayô ma hatak anêñ da hatôm valuselen thalalen ju iyom halôk alapa da êñ.

³* Yisu hayê ma hanañ nena, “Yanañ avanôñ biñ êndêñ môlô nena avi tôp êntêk hêñ valuselen bêñ anôñ hamôñ ek avômalô takêntêk sapêñ.

⁴ Avômalô nômbêñ êntêk iniñ valu bêñ anôñ hamô ma donjom êv doktena iyom. Ma avi tôp êntêk ma nômkama mi anôñ ma lêk hêñ anêñ valuselen sapêñ ba miñ havalon dokte loñ ami.”

Yisu hanañ abô hathak unyak mathen Jerusalem

(Mat 24:1-2; Mak 13:1-2)

⁵ Ñê ku doho enañ abô hathak valu kêkêlô lôk nôñ da mavi anôñ atu ba etak hathak unyak mathen ek anêñ lêlêyañ mavi anôñ. Êñ ma Yisu hanañ,

⁶* “Odañ katô. Nôm takêntêk ba lêk môlô ôyê, malain bêñ tem imbitak ba ñê vovak tem nijik

* **21:3:** 2Ko 8:12 * **21:6:** Luk 19:44

nôm kama mavi nômbên êntêk pesa ba valu yaŋ miŋ hatôm êyômô yaŋ loŋ ami.”

Malaiŋ lomaloma tem nimbitak
(Mat 24:3-14; 10:17-22; Mak 13:3-13)

⁷ Ma thêlô enaŋ hik Yisu liŋ nena, “Kêdôŋwaga, aŋgê intu nô m takêŋ tem imbitak? Ma malê intu tem imbitak ek injik thô nena nô m takêŋ lêk habobo?”

⁸ Ma Yisu hanaŋ, “Noyabiŋ am, avômalô tem nindum ek nesau môlô. Nê lomaloma tem nêlêm esak yenaŋ athêŋ ba nenaŋ nena, ‘Ya ma Mesia atu’. Lôk nenaŋ nena, ‘Waklavôŋ pik lo leŋ anêŋ daŋ lêk habobo tem êyô.’ Ma doŋtom miŋ nô nê mimbiŋ iniŋ abô ba nosopa ami.

⁹ Môlô olaŋô vovak bêŋ ba avômalô iki vônô, êŋ ma miŋ nôkô ami. Nôm takêŋ tem imbitak êmôŋ, ma doŋtom pik lo leŋ anêŋ daŋ tem miŋ imbitak kethêŋ oyaŋ ami.”

¹⁰ Êŋ ma Yisu hanaŋ, “Ma avômalô ôdôŋ yaŋ tem nijik vovak imbiŋ ôdôŋ yaŋ. Ma kiŋ yaŋ lôk anêŋ avômalô tem nijik vovak êndêŋ kiŋ yaŋ.

¹¹ Ma loŋ lomaloma ma duviaŋ lôk bôm ma lijiŋ bêŋ tem êyô injik avômalô bêŋ anôŋ vônô. Lavôŋiŋ lôkmaŋgiŋ lomaloma tem ênjêk leŋlêvôŋ ba indum avômalô nêkô kambom anôŋ.

¹² “Ma nô m takêŋ tem miŋ imbitak ami denaŋ ma tem nebalonŋ môlô ba nindum kambom êndêŋ môlô. Ma tem nenaŋ môlô bêŋ imiŋ unyak yeŋ lôk nindum abô ek netak môlô êndôk koladôŋ. Môlô osopa ya ba intu tem neja môlô ba unu numiŋ kiŋ lôk iniŋ nê bêŋbêŋ maleŋiŋ.

13 Ma nô m êṇ tem imbitak êtôm loṇôndê ek nonaṇ yenaṇ Abô Mavi bêṇ êndêṇ i.

14 *Ma miṇ lemimimbi nena, ‘Dokte ka yêlô nanaṇ aisê êndêṇ thêlô’ ami.

15 *Ek malê nena yada tem yanêm abô lôkauk mavi êndêṇ môlô. Ma ṇê takatu ba idum abô ek môlô ma miṇ hatôm nijik abô êṇ pesa ami.

16 *Avômalô tem nenaṇ môlô bêṇ ba tem nijik môlô doho vônô ma môlônim lemami lôk môlôviyaṇ lôk anêm thalaleṇ lôk anêm anyô môlô tem nindum aêṇ iyom.

17 Môlô ma yenaṇ avômalô ba intu avômalô sapêṇ tem nêpôlik esak môlô.

18 Ma doṇtom Wapômbêṇ tem eyabiṇ môlô ba lemimkadôk ṇaunṇ te miṇ hatôm nê m yak ami.

19 Ma môlô numiṇ lôklokwaṇ ma tem noja lôkmala êtôm wak nômbêṇ intu sapêṇ.”

Tem nimbuliṇ Jelusalem

(Mat 24:15-28; Mak 13:14-23)

20 Ma Yisu hanaṇ, “Môlô ôyê nena ṇê vovak lodôṇlodôṇ êyô evenṇ Jelusalem luvi, êṇ ma môlô noyala nena tem nimbuliṇ malak lôṇ êṇ ketheṇ.

21 Aêṇ ba môlô takatu ba ômô Judia kapô, ma nôsôv ba unu dumlolê. Ma môlô takatu ba ômô Jelusalem kapô, ma unu viyaiṇ ketheṇ. Ma môlô takatu ba ômô Jelusalem viyaiṇ, ma miṇ unu kapô ami.

22 *Ek malê nena waklavôṇ êṇ ma Wapômbêṇ anêṇ wakma nê m vovaṇ viyaṇ ek abô takatu ba hêk Wapômbêṇ anêṇ kapy a ma tem injik anêṇ.

* 21:14: Luk 12:11-12 * 21:15: Ap 6:10 * 21:16: Mat 10:21-22

* 21:22: Jer 5:29; 46:10; Hos 9:7

23 Ai, kikaknena. Waklavônê êñ ma tem malain bêt ek avi takatu ba esaben lôk avi takatu ba êv sôm hadêt nali ek malê nena malain lôk vovan bêt tem imbitak Islael iniñ pik êntêk, ma Wapômbêt anêt lamanin tem êyô êmô avômalô pik êñ.

24 *Nê vovak tem ini Jerusalem ma iniñ bin vovak tem injik avômalô Jerusalem pôpônô. Ma tem neja avômalô Jerusalem vi ba ini pik lomaloma. Ma avômalô loñ buyan tem nêyô nêmo Jerusalem ba neyabin Jerusalem endeba nê loñ buyan iniñ waklavônê anêt dan am.”

*Anyô Anêt Nakaduñ atu tem endelêm
(Mat 24:29-35; 13:24-31)*

25 * “Ma lavônin tem êpôm wak lo ayôn ma vulin. Ma ngwêk budum tem injik ba pôk lôklala boman ba avômalô pik sapêt tem nedañô ba nêkô kambom anêt ba iniñ auk tem ni mayaliv.

26 Ma nôk takatu ba hamô leñ tem nedowalin ba avômalô tem nêkô ba nemayak esak malain bêt atu ba tem imbitak pik.

27 *Ma wak êñ ma tem thêlô nêgê Anyô Anêt Nakaduñ atu tem êyô êmô buliv ba êlêm imbin anêt lôklinyak lôk anêt deda lôkmanin.

28 Nômka takêt hadum ek imbitak ma numin ba nônem malemim esak leñ ek malê nena waklavônê Wapômbêt nêk môlô vê ênjêk unim malain lêk habobo.”

* 21:24: Sng 79:1; ALK 11:2 * 21:25: Ais 13:10; Ese 32:7; Jol 2:31; ALK 6:12-13 * 21:27: Dan 7:13; Mat 26:64; ALK 1:7

29 Ma Yisu hanan abô lon kapô te hadên thêlô aêntêk, “Lemimimbi esak alokwan belen* lôk alokwan vi imbiñ.

30 Ôyê nena alokwan takêntêk habi ñauñ belap, êñ ma oyala nena wak mavi lêk habobo.

31 Ma aên iyom, môlô ôyê nôm takên habitak, êñ ma noyala nena Wapômbên anên lon lôklinyak tem êyô kethen.

32 “Yanan avanôn êndên môlô nena avômalô bôlôn êntêk tem miñ nema ami denan ma nôm takêntêk sapên tem imbitak.

33 Pik lo len tem nêm yak ba ni, ma donjom yenan abô bute miñ hatôm nêm yak ami.

34-35 “Môlô noyabiñ am. Anyô Anên Nakadun tem êlêm esak lonbô ba tem êpôm avômalô pik sapên. Môlô udum pik anên kobom ba unum wain ba olo molo lôk lemimhikam hathak nômkama pik, ma wak êñ tem enja môlô kethen êtôm gwasilim ba tem noson kambom.

36 Aên ba wak nômbên intu ma môlô noyabiñ am lôklokwan ba noten mek ek Wapômbên nêm môlô sa ek numiñ lôklokwan ek nôm takêntêk miñ hatôm imbuliñ môlô ami. Êñ ma môlô hatôm numiñ Anyô Anên Nakadun atu ma.”

37 Wak nômbên intu ma Yisu hadôn avômalô hamô Wapômbên anên unyak mathen. Ma bôlôvôn ma yani hathak hi hamô Dum Oliv.

38 Ma lôkbôk momañiniñ ma avômalô sapên ethak i unyak mathen ek elanô Yisu anên abô.

* 21:29: Abô Bômbôm ma “fik”. Nôngô Mat 24:32.

22

Judas hanaŋ Yisu bêŋ

(Mat 26:1-5,14-16; Mak 14:1-2,10-11; Jon 11:45-53)

¹ Waklavônŋ anêŋ athêŋ nena Eyaŋ Polom Yis Mi lêk habobo ba thêlô elam waklavônŋ êŋ nena Hale Ba Hi.*

² Ma nê bêŋbêŋ êbôk da lôk nê lôkauk hathak abô balabunŋ êbôlêm lonŋondê ek nijik Yisu vônô ek malê nena thêlô êkô ek avômalô.

³*Ma Sadaŋ halôk Judas Iskaliot la. Yani ma nê ku lauminŋ ba lahavuju takatu te.

⁴ Yani hi ba hanaŋ abô haviŋ nê bêŋbêŋ êbôk da lôk unyak mathenŋ iniŋ sôp bidonŋ nena yani tem enaŋ Yisu bêŋ aisê?

⁵ Nê êŋ lenŋmavi ma thêlô evak abô ek nênem valuselenŋ êndênŋ yani.

⁶ Êŋ ma Judas halôk hathak thêlôninŋ abô ba hadum ek nêŋ Yisu êndôk thêlô bahenŋinŋ êndênŋ wak te atu ba avômalô minŋ êmô haviŋ Yisu ami.

Nê ku lokwanju êpôpêk nôŋ

(Mat 26:17-25; Mak 14:12-21; Jon 13:21-30)

⁷*Waklavônŋ anêŋ athêŋ nena Eyaŋ Polom Yis Mi hayô. Wak êŋ ma thêlô ik boksipsip nakadunŋ te vônô ek lenŋhabi waklavônŋ anêŋ athêŋ nena Hale Ba Hi.

* **22:1:** Sêbôk ba Wapômbênŋ hêv anêŋ aŋela atu ba idum ku injik anyô vônô ma hik nê Ijip iniŋ nali vônô. Ma donŋtom nê Israel esaba thalalenŋ hathak unyak abôlêk ba intu aŋela minŋ hik iniŋ nali ami. Yani hayê thalalenŋ ma hatak ma hale ba hi. * **22:3:** Jon 13:2,27

* **22:7:** Kis 12:1-27

⁸ Êŋ ma Yisu hêv Pita lo Jon ba i ma hanan, “Mamu unu nôpôpêk nôm waklavôn Hale ba Hi ek alalô anan.”

⁹ Ma thai enan hik Yisu liŋ, “Yai napôpêk nôm êmô êsê?”

¹⁰ Ma Yisu hanan hadêŋ thai nena, “Odanô. Mamu unu malak bêŋ kapô ma tem nôpôm anyô te hawa nan lôk un. Ma nosopa yani ba numbitak nôyô unyak atu ba yani habitak hayô ba hi.

¹¹ Êŋ ma nonan êndêŋ unyak anêŋ alan nena, ‘Kêdônwaga hanan hik o liŋ nena unyak kapô atu ba yanŋan nôm waklavôn Hale ba Hi imbiŋ yenan nê ku hamô êsê?’

¹² Êŋ ma tem injik unyak kapô bêŋ atu ba hêk vuliŋ thô êndêŋ mamu. Unyak kapô êŋ ma nômkama sapêŋ bôk hamô yôv. Ba intu nôpôpêk nôm êmô loŋ êŋ.”

¹³ Êŋ ma thai i ma êpôm nômkama sapêŋ hatôm atu ba yani hanan. Êŋ ma thai êpôpêk waklavôn Hale ba Hi anêŋ nôm.

*Yisu hêv polom lôk waiŋ hadêŋ anêŋ nê ku
(Mat 26:26-30; Mak 14:22-26; 1Ko 11:23-25)*

¹⁴ Wakma nejan nôm hayô ma Yisu hayan nôm hamô haviŋ anêŋ aposel.

¹⁵ Ma Yisu hanan hadêŋ thêlô nena, “Ya vovan ek yanŋan nôm waklavôn Hale ba Hi imbiŋ môlô vêm ka yanŋa vovan.

¹⁶ Yahanan avanôn nena tem miŋ yanŋan nôm êntêk esak loŋbô ami endeba waklavôn Hale ba Hi injik anôn ênjêk Wapômbêŋ anêŋ loŋ lôklinyak am.”

¹⁷ Ma yani hawa waiŋ lôk tase ma hêv lamavi ma hanan, “Noja ba nunum imbiŋ am.

18 Yanaŋ êndêŋ môle nena tem miŋ hatôm yanum waiŋ esak loŋbô ami endeba Wapômbêŋ anêŋ loŋ lôklinyak êlêm am.”

19 Ma yani hawa polom te ma hêv lamavi ma haya ba hêv hadêŋ thêlô ma hanaŋ, “Êntêk ma yenaŋ vathiap atu ba yahêv ek nê môle sa. Nundum aêŋ ek lemimimbi ya.”

20 Eyaŋ vêm ma hadum aêŋ hathak tase lôk waiŋ ma hanaŋ, “Êntêk ma tabô lukmuk atu ba yahavak hathak yenaŋ thalalen ba tem yangasô ek nê môle sa.

21 *Ma donjom odaŋô. Ôpatu ba tem enaŋ ya bêŋ lêk hayaŋ nô m havin ya.

22 Anyô Anêŋ Nakaduŋ atu tem indum êtôm atu ba Wapômbêŋ bôk hanaŋ yôv, ma donjom alikakna. Malaiŋ bêŋ ek ôpatu ba hanaŋ yani bêŋ.”

23 Nê ku elanô abô êŋ ma thêlôda enaŋ hik i lin nena, “Opalê te tem indum nô m êŋ?”

24 *Ma Yisu anêŋ nê ku êkôki nena thêlônin opalê tem êtôm thêlônin anyô bêŋ êmô loŋ lôklinyak atu ba tem imbitak emben yam.

25 *Ma Yisu hanaŋ hadêŋ thêlô nena, “Avômalô daluk iniŋ kin ethak eham i ba ibulin nê takatu ba êmô thêlô vibin. Ma nê lôk athêŋ lenin havin avômalô nebam thêlô nena ‘Nê wapôm mavi’.

26 *Ma donjom môle miŋ nundum aêŋ ami. Môle nim anyô lôk athêŋ indum êtôm anyô athêŋ mi. Ma môle nim anyô bêŋ indum ku êtôm anyô ku oyaŋ.

* 22:21: Sng 41:9; Jon 13:21-22

* 22:24: Luk 9:46

* 22:25:

Mat 20:25-27; Mak 10:42-45

* 22:26: Mat 23:11; Mak 9:35

27 *Opalê te ma anyô bêñ, ôpatu ba halôk hamô ba hayañ nôm mena ôpatu ba hapôpêk nôm? Ôpatu ba halôk hamô ba hayañ nôm, aêñ e? Ma donjom yahamô havin mômô hatôm anyô ku te.

28 “Mômô takatu ba malain lomalama habitak ma donjom ômô havin ya denañ.

29-30 *Ma yahêv athên ‘kin’ hadên mômô hatôm wakamik hêv hadên ya ek mômô tem ongwan nôm lôk nunum ñañ imbin ya êmô yenañ loñ lôklinyak. Ma mômô tem nôtôm kin ek noyabin avômalo Israêl ôdôn laumin ba lahavuju takatu.”

Yisu hanañ nena Pita tem enañ nena hathôn yañi palin

(Mat 26:31-35; Mak 14:27-31; Jon 13:36-38)

31 Ma Yisu hanañ, “Saimon, Saimon, ondanô. Sadañ hanañ hik Wapômbên lin ek yañi êyôkwin mômô êtôm lovak hayôkwin alokwan te ek ênjê nena o lôklokwan mena mi e?

32 *Ma donjom lêk yahaten mek yôv ek anêm hôêvhavin min nêv yak ami. Ma hole o liliñ, êñ ma ombatho mômôviyañ loñ.”

33 Ma donjom Pita hanañ, “Anyô Bêñ, ya anyô lôklokwan ba ya hatôm yamô koladôn ba yama imbin o.”

34 Ma donjom Yisu hanañ nena, “Pita, yanañ êndên o nena bômôvôn êntêk ma tale min halan ami denañ, ma tem onañ êtôm bômôn lô nena hôthôn ya palin.”

Noja valuselen lôk vak ma bin vovak

* 22:27: Jon 13:12-15 * 22:29-30: Mat 19:28 * 22:32: Jon 17:15

35 *Yôv ma Yisu hanaŋ hadêŋ thêlô aêntêk, “Bôk yahêv môlô ba u ma miŋ môlô owa valuselen lôk vak lôk vemimkapô bokŋgôp haviŋ môlô ami. Wak êŋ ma môlô nômkama mi e?”

Ma thêlô enaŋ, “Mi, hamô.”

36 Ma Yisu hanaŋ hadêŋ thêlô nena, “Ma donjom lêk anêv valuselen lôk vak hamô ma noja. Ma o biŋ vovak mi, ma nêv anêv kwêv daim ek nêvêv vuli ma onja biŋ vovak esak.

37 *Ek malê nena Wapômbêŋ anêŋ kapya hanaŋ aêntêk, ‘Thêlô tem nêgê yani êtôm anyô kambom te.’ Abô êŋ tem injik anôŋ esak ya ma nômkama sapêŋ atu ba hathak ya ma anêŋ daŋ tem êyô.”

38 Ma thêlô enaŋ, “Anyô Bêŋ, nôŋgô yêlôaniŋ biŋ vovak ju êntêk hamiŋ.”

Ma Yisu hanaŋ hadêŋ thêlô nena, “Yôv.”

Yisu hateŋ mek hamô Dum Oliv

(Mat 26:36-46; Mak 14:32-42)

39 Yisu hatak Jelusalem ma hi Dum Oliv hatôm hathak hadum, ma nê ku esopa yani.

40 Yisu hayô loŋ êŋ ma hanaŋ hadêŋ thêlô nena, “Noten mek ek miŋ nôvêv yak ba nundum kambom ami.”

41 Ma hatak thêlô ba hi daim dokte. Ma halek vadôŋ lêlô ma hateŋ mek aêntêk,

42 “Wakamik, lemhaviŋ nêv tase êntêk vê ênjêk ya, ma nêv vê. Ma donjom miŋ osopa yenaŋ yalenhaviŋ ami. Mi, osopa oda anêv lemhaviŋ.”

43 Ma aŋela te anêŋ leŋ hayô ek yani ma havatho yani loŋ.

* 22:35: Luk 9:3; 10:4 * 22:37: Ais 53:12

44 Yisu kapô malain kambom ba haten mek lôklokwan ba vovanik hatektek halôk pik hatôm thalalenj.

45 Yani haten mek yôv ma haviyô hamin ma hi hadên anên nê ku ma hayê thêlô êk sôm ek malê nena thêlônin kapôlônin malain kambom.

46 Ma hanañ hadên thêlô, “Môlô ôêk sôm eka? Numbiyô noten mek ek min nônêm yak ba nundum kambom ami.”

Thêlô evalonj Yisu

(Mat 26:47-56; Mak 14:43-52; Jon 18:1-11)

47 Yisu hanañ abô denañ ma avômalô bên anôn êyô. Ôpatu ba elam nena Judas, yani ma nê ku lauminj ba lahavuju takatu te, intu halom thêlô ba êlêm. Yani hayô ek indinju Yisu,

48 ma donjom Yisu hanañ hik ôpên lin aêntêk, “Judas, hudum ek undinju Anyô Anên Nakadun atu ek onañ yani bên e?”

49 Êñ ma nê ku eyala nôm atu ba tem imbitak ba intu enañ, “Anyô Bên, yêlô nanjik thêlô esak bin vovak e?”

50 Êñ ma thêlônin anyô te hale anyô bên habôk da anên anyô ku te limbuk vianôn vé.

51 Ma Yisu hayê ma hanañ, “Dô.” Ma hatak ban hayôhêk ôpên limbuk ma habitak mavi hathak lonbô.

52 Êñ ma Yisu hanañ hadên nê bênbên êbôk da lôk unyak mathen inin sôp bidon lôk nê bênbên takatu ba êlêm ek nebalon yani aêntêk, “Ya ma anyô kambom anôn ba intu owa bin vovak lôk okdiba ba ôlêm ek nobalon ya e?”

53 Aisê? Wak nômbên intu ma yahamô unyak mathên anên piklêvôn havin môle ma min ovalon ya ami eka? Ma donjom lêk ma momanjin hayabin pik ba intu môle nim waklavôn.”

Pita hanañ nena yani hathôn Yisu palin
(Mat 26:69-75; Mak 14:66-72; Jon 18:15-18,25-27)

54 *Ma evalon Yisu ba ewa ba i êyô anyô bôn habôk da anên unyak. Ma Pita hasopa haven yam ma donjom haven daim dokte.

55 Anyô doho eban atum hamô unyak ên anên badên kapô, ma Pita hi halôk hamô havin thêlô.

56 Pita hamô atum deda ma avi ku te hatitin yani ma hanañ, “Anyô êntêk ma hathak hamô havin Yisu.”

57 Ma donjom Pita hanañ, “Livôn, yahathôn ôpên palin.”

58 Kasana ma anyô yan hayê yani ma hanañ, “O ma nê takatu inin anyô te.”

Ma donjom Pita hanañ, “Mi anôn.”

59 Yani hamô hatôm wakma te ma anyô yan hanañ lôklokwan hathak lonbô nena, “Avanôn bin, yani ma anyô Galili te. Aên ba yani ma Yisu anên anyô ku te.”

60 Ma Pita hanañ, “Aiyan, yahathôn anêm abô palin!” Pita hanañ denan ma tale halan.

61 Ma Anyô Bôn hik i liliñ ma hatitin Pita ma Pita lahabi anên abô atu ba hanañ, “Tale min halan ami denan ma tem onan êtôm bôlôn lô nena hôthôn ya palin.”

62 Ên ma Pita hale yain ma lahiki ba halan bôn.

* 22:54: Mak 14:53-54

*Ik Yisu lôk emalik hathak
(Mat 26:67-68; Mak 14:65)*

⁶³ Nê takatu ba evalon Yisu enan abôma hathak
yani ma ik yani.

⁶⁴ Thêlô ivuliv thohavloma sin ma ik yani ba
enan nena, “O plopet te ma onan nena opalê intu
hik o?”

⁶⁵ Ma enan abô kambom lomalama hadên yani
havin.

*Enan Yisu bêñ hamin Israêl inin nê bêñbêñ
malenin*

(Mat 26:59-68; Mak 14:55-65; Jon 18:19-24)

⁶⁶ Haviyô hayan ma avômalô Israêl inin nê
bêñbêñ ethak donjom ek elanô abô. Nê bêñbêñ êbôk
da lôk nê lôkauk hathak abô balabun êmô. Ma thêlô
ewa Yisu ba enan hik yani lin,

⁶⁷ * “Onan êndên yêlô nena o ma Mesia e?”

Ma Yisu hanan hadên thêlô nena, “Yanan abô êñ
êndên môlô, êñ ma môlô tem min nônêmimbin ami.

⁶⁸ Ma yanan injik môlô lin, ma tem min môlô
nonan viyan ami.

⁶⁹ *Ma donjom yaô ma Anyô Anên Nakadun
atu tem êyô êmô Wapômbên lôklokwan anên ban
vianôn êtôm wak nômbên intu sapên.”

⁷⁰ Ma thêlô sapên enan hik yani lin, “Aên ba oda
ma Wapômbên anên Nakadun e?”

Ma Yisu hanan hadên thêlô, “Môlôda oyala ba
onan.”

⁷¹ Êñ ma thêlô enan, “Aisê ka alalô leninhavin
nadanô abô doho imbin? Yani hanan yanida bên
ba alalô lêk alanô yôv.”

* 22:67: Jon 3:12 * 22:69: Ap 7:56

23

*Enañ Yisu bêñ hamin Pailat ma
(Mat 27:11-14; Mak 15:1-5; Jon 18:28-38)*

¹ Ma nê bêñbêñ takatu iviyô ma ewa Yisu ba i ek Pailat.

² Êñ ma enañ yani bêñ aêntêk, “Ôpêntêk habulin yêlôaniñ avômalô. Yani hadô môle Lom noyabin yêlô ba hanañ ek miñ nêñêm takis êndên Sisa ami. Ma hanañ nena yani ma Mesia. Mesia anên ôdôn nena kin.”

³ Ma Pailat hanañ hik Yisu lin, “O ma avômalô Israel inin kin e?”

Ma Yisu hanañ nena, “Intu êñ, hatôm intu hona.”

⁴ Êñ ma Pailat hanañ hadên nê bêñbêñ êbôk da lôk avômalô nômbên atu nena, “Min yahapôm yani anên kambom la ami.”

⁵ Ma don̄tom enañ lôklokwan nena, “Yani hadôn avômalô ba halela inin auk haven Judia lôkthô. Mên hêk Galili aleba hayô lon êntêk.”

⁶ Pailat halañ abô êñ ma hanañ hik thêlô lin, “Ôpên ma anyô Galili e?”

⁷ *Pailat halañ nena Yisu halêm anên Galili, êñ ma hêv yani hi hadên Helot ek malê nena yani hayabin lon êñ. Wak êñ ma Helot hamô Jerusalem haviñ.

⁸ Ma Helot hayê Yisu ba lamavi bêñ anôn. Yani bôk halañ abô hathak Yisu ba lahavin êñjê yani ma don̄tom mi aleba lêk hayê ma lahavin Yisu indum lavônin te ek yani êñjê.

* 23:7: Luk 3:1

⁹ Ba intu Helot hanan hik Yisu lin bēn anōn, ma don̄tom yani bōnōn̄ iyom.

¹⁰ Ma nē bēnbēn ēbōk da lōk nē lôkauk hathak abō balabuñ takatu ba imiñ loñ ēñ enañ abō lôklokwan̄ ba ibi yani linkupik hathak abō lomaloma.

¹¹ Ēñ ma Helot lōk anēñ nē vovak ewa kiñ anēñ kwēv thalalen̄ daim te ma ik hathak Yisu ma enañ abōma ba emalik hathak yani. Vēm ma Helot hēv yani ba hi ek Pailat hathak loñbō.

¹² Bōk Helot lo Pailat êpōlik hathak i, ma don̄tom lēk ma thai ibitak nē mōlō.

Pailat hanan̄ ba ik Yisu hathak a

(Mat 27:15-26; Mak 15:6-15; Jon 18:38-19:16)

¹³ Yōv ma Pailat halam nē bēnbēn̄ ēbōk da lōk nē bēnbēn̄ lōk avōmalō ba ethak don̄tom.

¹⁴ Ma hanan̄, “Mōlōwa anyō êntēk halēm hadēñ ya ma mōlō onañ nena anyō êntēk hanan̄ abōyan̄ hadēñ avōmalō ek thēlō nēndō Lom eyabiñ thēlō. Ma mōlō ômō ma yahanan̄ hik ôpēñ lin̄ hathak nôm takēñ. Yōv ma mōlō oدان̄. Mīñ yahapôm ôpēntēk anēñ kambom takatu ba mōlō onañ yani bēñ hathak ami.

¹⁵ Ma Helot anēñ auk aēñ iyom ba intu hēv ôpēntēk halēm hadēñ alalō hathak loñbō. Oدان̄. Anyō êntēk mīñ hadum kambom te ek yanan̄ nena nijik yani vōnō ami.

¹⁶⁻¹⁷ Aēñ ba yambali yani ma yatak yani ba ni.”*

* **23:16-17:** Nē lôkauk vi enañ nena abō doho atu ba Luk hatō ma hēk denañ. Abō ēñ ma aēntēk: Kobom te hamō Jerusalem aēntēk, “Hanan̄ aēñ ek malē nena waklavōñ nôm bēñ ēñ anēñ sondabēñ tomtom ma hēv anyō koladōñ te vē ba hi hadēñ i”.

18 Ma donɗtom avômalô sapêɗ elam kaêk lôklala aêntêk, “Nijik ôpêntu vônô ma netak Balabas ba êlêm êndêɗ yêlô.”

19 (Balabas ma ôpatu ba hik vovak hadêɗ gavman Lom hamô Jelusalem kapô ba hik anyô te vônô ba êdô yani hamô koladôn.)

20 Yôv ma Pailat hadum ek etak Yisu ba ni. Êɗ ma yani halam hadêɗ avômalô hathak lonɓô.

21 Ma donɗtom thêlô elam lôbôlôn aêntêk, “Nijik vônô esak a! Nijik vônô esak a!”

22 Yôv ma Pailat hanaɗ bôlôn te lô hadêɗ thêlô nena, “Eka? Yani hadum malê kambom? Ôdôn te miɗ hamô ek yangik yani vônô ami. Aêɗ ba tem yambali yani ma yatak yani ba ni.”

23 Ma donɗtom thêlô lôklokwaɗ kambom ba elam kaêk nena Pailat injik Yisu esak a. Thêlôninɗ kaêk êɗ ma bêɗ anônɗ ba Pailat halanô.

24 Aêɗ ba Pailat hasopa thêlôninɗ abô

25 ba hatak Balabas hadêɗ thêlô ma hêv Yisu hadêɗ ɗê vovak hatôm ininɗ leninɗhavinɗ.

Ik Yisu hathak a

(Mat 27:32-44; Mak 15:21-32; Jon 19:17-27)

26 Thêlô ewa Yisu ba i ma êpôm anyô Sailini te halôk lonɓondê ba anêɗ athêɗ nena Saimon. Yani halêm anêɗ lonɗ buyaɗ ba hadum ek ni Jelusalem. Ma ɗê vovak evalonɗ yani ba êv Yisu anêɗ a ba hawa ba havenɗ Yisu yam.

27 Ma avômalô bêɗ anônɗ evenɗ Yisu yam, lôk avi doho elanɗ asêɗ malêɗ ba evenɗ yani yam.

28 Ma donɗtom Yisu hik i liliɗ ma hanaɗ hadêɗ thêlô aêntêk, “Môlô avi Jelusalem, miɗ nodanɗ ek ya ami. Mi, nodanɗ ek amda lôk nalumi.

29 *Odanô, malainj bêñ tem êyô ma tem avômalô nenanj aêntêk, ‘Avi yamu atu ba avômena mi lôk minj bôk êv sum ami, thêlô nêmo mavi ek malê nena ininj avômena minj hatôm nêpôm vovanj ami.’

30 *Wak êñ ma avômalô tem nenanj êndênj dum-lolê nena, ‘Upu ba usivunj yêlô.’ ”

31 Ma Yisu hananj abô lonj kapô te aêntêk, “Lêk ma idum kambom hadênj alokwanj lôkmala ma tem nindum malê êndênj alokwanj kapok?”

32 Ma thêlô ewa anyô kambom ju havinj ek nijik vônô imbinj Yisu.

33 Thêlô i êyô lonj te ba anênj athênj nena Lenkadôk Lokwanj. Lonj êñ ma thêlô êthôkwênj Yisu lôk anyô kambom ju atu hathak a. Êthôkwênj yanj haminj Yisu banj vianônj ma yanj haminj banj vikenj.

34 *Ma Yisu hananj, “Wakamik, nêmo thêlôninj kambom vê ek malê nena thêlô êthônj palinj ba idum.” Vêmo ma nê vovak ibi valu ek nêgê nena opalêla intu tem neja anênj kwêv lo sôp.

35 *Avômalô iminj ba êyê iyom. Ma nê bêtênj ibi yani liling ba enanj, “Yani bôk hêv avômalô vi bulubinj. Yani ma Mesia, ôpatu ba Wapômbênj bôk hatak yôv ek nêmo avômalô bulubinj, êñ ma nêmo yanida bulubinj.”

36 *Ma nê vovak êyô havinj ba enanj abôma ma êv wainj maninj hadênj yani.

37 Ma enanj, “O ma avômalô Israel ininj kinj e? Êñ ma nêmo oda bulubinj.”

38 Ma eto abô te haminj Yisu vulinj aêntêk,

* 23:29: Luk 21:23 * 23:30: Hos 10:8; ALK 6:16 * 23:34: Sng 22:18; Ais 53:12 * 23:35: Sng 22:7-8 * 23:36: Sng 69:21

AVÔMALÔ ISLAEL ININ KIN

³⁹ Anyô kambom ju atu ba êthôkwêṇ haviṇ Yisu ma yaṇ hanaṇ abôma hadêṇ Yisu nena, “O ma Mesia e? Êṇ ma nêṁ oda bulubiṇ lôk yai imbiṇ.”

⁴⁰ Ma donṭom yaṇ halanô abô êṇ ma hathaṇ yaṇ êṇ ba hanaṇ, “Alalô tem nama ba miṇ hôkô ek Wapômbêṇ ami e?”

⁴¹ Alai adum kambom bêṇ anôṇ ba intu êv vovaṇ hadêṇ alai, ma donṭom ôpêntêk ma miṇ hadum kambom te ami.”

⁴² Êṇ ma hanaṇ, “Yisu, hôyô anêṁ loṇ lôklinṇyak ma lemimbi ya.”

⁴³ Ma Yisu hanaṇ, “Yanaṇ avanôṇ êndêṇ o nena yaô ma tem ômô imbiṇ ya êmô malak leṇ.”

Yisu hama

(Mat 27:45-56; Mak 15:33-41; Jon 19:28-30)

⁴⁴⁻⁴⁵ *Habobo waklêvôṇ biṇ ma momaṇiniṇ hayô pik sapêṇ vov ba hêk aleba hayô 3 kilok. Ma sôp bêṇ atu ba êthôkwêṇ hamiṇ unyak mathenṇ kapô hapup hi luvi.

⁴⁶ Ma Yisu halam kaêk lôklala nena, “Wakamik, oyabiṇ yadahôlôṇ.” Yani hanaṇ aêṇ ma auk habitak ba hi ma hama.

⁴⁷ Anyô vovak laik hayê nôṁ êṇ ma yani habô Wapômbêṇ anêṇ athêṇ ba hanaṇ, “Avanôṇ biṇ, ôpêntêk ma anyô thêthônṇ mavi.”

⁴⁸ Ma avômalô takatu ba ethak donṭom ba imiṇ ek êyê, thêlô êyê nôṁ êṇ ba kapôlônṇiṇ malaiṇ kambom ba ik biṇ daluk ba êvôi.

* **23:44-45:** Hib 6:19-20; 10:19-20

49 Ma don̄tom Yisu anêṇ avômalô sapêṇ lôk avi takatu ba even̄ṇ haviṇṇ yani hêk Galili ba êlêm imin̄ṇ daim dokte ma êyê nôṁ takatu ba habitak.

Elav Yisu

(Mat 27:57-61; Mak 15:42-47; Jon 19:38-42)

50-51 Josep ma anyô Alimatia te anêṇ Judia. Yani hayabin̄ṇ waklavôn̄ṇ atu ba Wapômbêṇ anêṇ lon̄ṇ lôklin̄ṇyak tem êlêm pik. Yani ma anyô thêthôn̄ṇ mavi te ma Sanhedlin̄ṇ inin̄ṇ anyô bêṇ te. Ma min̄ṇ halôk hathak Sanhedlin̄ṇ inin̄ṇ auk atu ba ik Yisu vônô ami.

52 Ba intu hi hadêṇ Pailat ma hanan̄ṇ hik lin̄ṇ ek enja Yisu anêṇ kupik.

53 Êṇ ma hawa Yisu lin̄ṇkupik vê ma havuliv sin̄ṇ hathak sôp, ma hawa ba hi hadô hêk siô lukmuk atu ba ekolop valu ba abyan̄ṇ ek nedav nêṇ ṇama êndôk. Ma min̄ṇ bôk êdô anyô ṇama la hêk ami.

54-55 Avi takatu ba esopa Yisu hêk Galili ba êlêm, ma esopa Josep ba i êyê valu abyan̄ṇ atu ba êdô Yisu hêk. Wak êṇ ma waklavôn̄ṇ atu ba avômalô Israêl nêpôpêk i ek nêgê Sabat.

56* Aêṇ ba avi takêṇ i inin̄ṇ unyak ma êpôpêk nôṁ ôv mavi lôk nôṁ lênglêṇ. Sabat hayô ma ewa lovak hatôm balabun̄ṇ hanan̄ṇ.

24

Yisu haviyô hathak lon̄ṇbô

(Mat 28:1-10; Mak 16:1-8; Jon 20:1-10)

1 Sonda êṇ anêṇ wak te môn̄ṇ anêṇ lôkbôk mo-man̄ṇinin̄ṇ ma avi ewa nôṁ ôv mavi takatu ba bôk epesan̄ṇ yôv ba i siô.

* 23:56: Kis 20:10; Lo 5:14

² Thêlô êyô ma êyê valu atu ba hamô lôv abôlêk lêk ibubi hi hamô dan.

³ Ma thêlô ibitak êyô kapô, ma don̄tom thêlô min̄ êpôm Anyô Bêñ Yisu anêñ kupik ami.

⁴ Ma thêlô len̄ñhabî bēñ anōñ imin̄ denan̄ ma kethēñ oyan̄ ma anyô ju lôk kwêv thapuk hatôm damak hêv imin̄ havin̄ thêlô.

⁵ Êñ ma avi takêñ êkô ba êkôm ba êyê pik. Ma don̄tom thai enan̄ hadêñ thêlô aêntêk, “Aisê ka mômô ôlêm ôbôlêm anyô lôkmala haven̄ nê ñama inin̄ lon̄?

⁶ *Yani min̄ hêk lon̄ êntêk ami, ma yani lêk haviyô yôv. Ma mômô lemimbi abô sêbôk ba yani hanan̄ hadêñ mômô hêk Galili.

⁷ Yani hanan̄ aêntêk, ‘Tem nêñêm Anyô Anêñ Nakadun̄ atu êndôk nê kambom bahen̄ñ ba nijik yani vônô esak a ma êtôm wak lô ma tem imbiyô esak lon̄bô.’ ”

⁸ Êñ ma thêlô len̄ñhabî abô êñ.

⁹ Êñ ma thêlô etak siô ba êvôî ma enan̄ abô takêñ sapêñ hadêñ nê ku laumin̄ ba lahavute lôk avômalo vi atu ba êmô havin̄.

¹⁰ Avi takêñ te ma Malia anêñ Magadala, ma Joana lo Jems anêñ talêbô Malia, lôk avi doho havin̄.

¹¹ Ma aposel elan̄ô avi takêñ inin̄ abô ba eson̄ nena enan̄ abô molo la ba min̄ êvhavin̄ ami.

¹² Ma don̄tom Pita haviyô ma halan̄vin̄ ba hi siô ma hakôm ba hayê sôp iyom hamô. Yôv ma yani hale hi anêñ unyak hathak lon̄bô ma lahabi bēñ anōñ hathak nôm takatu ba lêk habitak.

* 24:6: Luk 9:22

*Yisu hapôm anyô lokwanju halôk lojôndê
(Mak 16:12-13)*

¹³ Wak êṇ iyom ma anyô ku ju i malak Emeus. Loṇ êṇ hamô daim dokte hatôm 11 kilomita ek Jelusalem.

¹⁴ Thai evenṇ lojôndê ba i ma enaṇ hathak nôṁ takatu ba habitak.

¹⁵ Thai enaṇ abô bêṇ anôṇ, ma Yisu da halêm haveṇ haveṇ thai,

¹⁶ ma doṇtom Yisu hik thai maleṇ loṇ ba miṇ eyala yani ami.

¹⁷ Ma yani hanaṇ hik thai liṇ, “Mamu onan malê?”

Êṇ ma thai imiṇ ma idum hatôm thai elan.

¹⁸ Anyô yaṇ anêṇ athêṇ nena Kelopas hanaṇ hik yani liṇ, “Êê, avômalô Jelusalem sapêṇ eyala nôṁ atu ba lêk habitak hêk loṇ êntêk, ma hoveṇ êsê ba miṇ hoyala ami?”

¹⁹ Ma Yisu hanaṇ hik thai liṇ, “Malê?”

Ma thai enaṇ hadêṇ yani nena, “Nôṁ takatu ba habitak hapôm Yisu anêṇ Nasalet. Yani ma plopet te ba hadum ku bêṇbêṇ ba anêṇ abô ma lôkliṇyak kambom hamiṇ Wapômbêṇ ma lôk avômalô sapêṇ maleṇiṇ.

²⁰⁻²¹ *Ma yêlô leṇiṇhabi nena Yisu ma Mesia atu ba Wapômbêṇ hêv ek nêṁ Israêl vê ênjêk iniṇ malaiṇ. Ma doṇtom alalôaniṇ nê bêṇbêṇ lôk nê bêṇbêṇ êbôk da enaṇ yani bêṇ hadêṇ Lom iniṇ anyô bêṇ ba halôk hathak iniṇ abô ba intu ik vônô hathak a. Ma lêk ma wak te lô.

* **24:20-21:** Luk 19:11; Ap 1:6

22 Ma yêlôaniņ avi doho elela yêlôaniņ auk. Hadêņ lôkbôk momaņiniņ ma thêlô i siô

23 ma miņ êpôm Yisu anêņ kupik ami. Ma thêlô êvô êlêm ma enaņ nena thêlô êyê wêņ aņela doho ba enaņ nena Yisu hamô lôkmala.

24 *Ma yêlôaniņ anyô doho i siô ma êyê nôм taken hatôm atu ba avi enaņ, ma donjom thêlô miņ êyê Yisu ami.”

25 Ma Yisu hanaņ hadêņ thai nena, “Mamu nê auk mi lôk kapôlômim pulusikna ba intu miņ ôêvhaviņ plopet iniņ abô ami!

26 *Thêlô bôk enaņ yôv nena Mesia tem enja vovaņ takêņ vêm ka tem enja anêņ athêņ lôkmaņgiņ ênjêk leņ.”

27 *Vêm ma yani hawa Wapômbêņ anêņ abô takatu ba bôk eto hathak yanida sa hadêņ thai. Môņ ma hanaņ hathak Mose anêņ kapya vêm ma plopet sapêņ iniņ abô takatu ba bôk eto hathak yani haviņ.

28 Ma thêlô êyô malak Emeus ma Yisu hadum ek ni thêthô.

29 Ma donjom thai enaņ lôklokwaņ, “Lêk yaņsiņ habôk ba tem bôlôvôņ ba dô ma ômô imbiņ yai.” Êņ ma yani hi unyak kapô ek ênjêk imbiņ thai.

30 Yôv ma thêlô êmô ek nejaņ nôм ma yani hawa polom ba hêv mek ma haya ba hêv hadêņ thai.

31 Thai êyê ma maleņ hakyav ba eyala yani. Ma kethêņ oyaņ ma yani mi.

32 Ma thai enaņ hadêņ i nena, “Êê, avanôņ biņ. Alai aven loņôndê ma yani hik Wapômbêņ

* 24:24: Jon 20:3-10 * 24:26: Luk 9:22 * 24:27: Sng 22:1-21;

anêṇ abô tho ba alaianiṇ kapôlônṇiṇ hatôm atum hathaṇ.”

³³ Ma bôlôn donṭom ma thai etak loṇ êṇ ma ele i Jelusalem hathak loṇbô. Thai êyô ma êpôm nê ku laumiṇ ba lahavute lôk anyô doho ethak donṭom haviṇ ba êmô.

³⁴ *Ma thêlô enaṇ hadêṇ thai aêntêk, “Avanônṇ biṇ nena Anyô Bêṇ haviyô hathak loṇbô ba yani hik i tho hadêṇ Saimon.”

³⁵ Yôv ma anyô ju êṇ enaṇ nôm takatu ba hapôm thai halôk loṇôndê lôk polom atu ba yani haya, êṇ ma thai eyala nena Yisu.

Nê ku êyê Yisu hathak loṇbô

(Mat 28:16-20; Mak 16:14-18; Jon 20:19-23)

³⁶ Nê ku enaṇ abô êmô denaṇ ma Yisu hamiṇ thêlô malêvônṇ ma hanaṇ, “Môlô kapôlômim ênjêk labali!”

³⁷ *Ma thêlô esonṇ nena ngôk anyô dahô ba êkô kambom.

³⁸ Ma donṭom Yisu hanaṇ, “Môlô osonṇ ba unim auk hêv yak eka?

³⁹ Ôṇṇô yabahenṇ lo yavenṇ. Yada êṇ êntêk ba nobalonṇ yalenṇiṇkupik. Ma ngôk liṇkupik mi, ma donṭom yenaṇ ma hamô.”

⁴⁰ Êṇ ma Yisu hik va lo baṇ tho hadêṇ thêlô.

⁴¹ Thêlô êyê yani ma lenṇiṇmavi, ma donṭom thêlônṇiṇ auk mayaliv ba miṇ êvhaviṇ ami. Êṇ ma Yisu hanaṇ, “Nôm doho hamô e?”

⁴² Êṇ ma êv alim êbôk kabuk te vi,

⁴³ ma yani hawa ba hayaṇ ma thêlô êyê.

* 24:34: 1Ko 15:4-5 * 24:37: Mat 14:26

44 *Ma Yisu hanan̄ hadêñ thêlô, “Bôk yahamô lôkmala haviñ mômô, ma yahanan̄ nena abô takatu ba bôk eto hathak ya ba hêk Mose anêñ Abô Bal-abun̄ lôk Kapyã Plopet ma Kapyã Yen̄ tem injik anôm̄.”

45 Ma yani hik inin̄ auk lin̄ ek neyala Wapôm̄bên̄ anêñ kapyã

46 ba hanan̄, “Wapôm̄bên̄ anêñ kapyã hanan̄ nena Mesia tem enja vovan̄ ba ema ma êtôm wak lô ma tem imbiyô êñjêk nê ñama inin̄ lon̄ esak lon̄bô.

47 Ma esak anêñ athên̄ ma tem nenan̄ êndên̄ nê Jelusalem lôk Israel ma avôm̄alô lon̄ buyan̄ sapên̄ nena nede kapôlôn̄in̄ liliñ ek Wapôm̄bên̄ nê inin̄ kambom vê.

48 *Mômô lêk ôyê nôm takên̄ yôv ba intu nonan̄ lôkthô bên̄.

49 *Odan̄ô! Tem yanêm nôm atu ba Wakamik bôk havak abô ek nê êyômô mômô. Aên̄ ba nômô Jelusalem endeba lôklokwan̄ anêñ len̄ êndôk êyômô mômô am.”

*Yisu hathak len̄ ba hi
(Mak 16:19-20; Ap 1:9-12)*

50 Ma Yisu halom thêlô ba hi hayô Betani inin̄ lon̄ ma hêv ban̄ lin̄ ba hêv mek hadên̄ thêlô.

51 Hêv mek denan̄ ma hatak thêlô ma ewa yani hathak len̄ ba hi.

52 Êñ ma thêlô êbô yani ma ele i Jelusalem lôk len̄in̄mavi bên̄ anôm̄.

* 24:44: Luk 9:22
14:16; 15:26; Ap 1:4

* 24:48: Jon 15:27; Ap 1:8

* 24:49: Jon

⁵³ Ma wak nômbênj intu sapêj ma êbô Wapômbênj êmô unyak mathenj.

Wapômbên Anê Abô Mathen
The New Testament in the Malei-Hote Language of
Papua New Guinea
Nupela Testamen long tokples Maei-Hote long Niugini
copyright © 2010 Wycliffe Bible Translators, Inc. and The Malê people
Language: Hotê-Malê (Malei-Hote)

Translation by: Wycliffe Bible Translators

Contributor: The Malê people

This translation is made available to you under the terms of the Creative Commons Attribution-Noncommercial-No Derivatives license 4.0.

You may share and redistribute this Bible translation or extracts from it in any format, provided that:

You include the above copyright and source information.

You do not sell this work for a profit.

You do not change any of the words or punctuation of the Scriptures.

Pictures included with Scriptures and other documents on this site are licensed just for use with those Scriptures and documents. For other uses, please contact the respective copyright owners.

2015-01-02

PDF generated using Haiola and XeLaTeX on 18 Mar 2025 from source files
dated 31 Aug 2023

c8e90bc3-6cab-57b1-9a48-04f5f30fe59a